

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Susanne Schander

Vittnets rädsla för repressalier

-

Hur ska vittnet våga?

Examensarbete
20 poäng

Handledare:
Professor Per Ole Träskman

Straff- och processrätt

Höstterminen 2005

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Frågeställning och syfte	4
1.2 Avgränsningar och definitioner	5
1.3 Material och metod	6
1.4 Disposition	7
2 VITTNET I RÄTTSPROCESSEN	10
2.1 Definition av vittne	10
2.2 Vittnets skyldigheter i förundersökningen	11
2.2.1 Att få till stånd ett vittnesförhör	11
2.2.2 Vittnesförhöret och plikten	12
2.2.3 Vittnets vägran	12
2.3 Vittnets skyldigheter i domstolen	13
2.3.1 Att få till stånd ett vittnesförhör	13
2.3.2 Vittnesförhöret och plikten	14
2.3.3 Vittnets vägran	15
2.4 Mened	17
2.4.1 Förutsättningar för mened	17
2.4.2 Straff	18
2.4.3 Straffrihet	18
2.4.4 Lagföringsstatistik	19
3 VITTNETS RÄDSLÅ	20
3.1 Hoten och våldet	20
3.2 Annan bidragande orsak till rädsla	21
4 STRAFFRÄTTSLIGT SKYDD	22
4.1 Övergrep i rättssak	22
4.1.1 Förutsättningar för övergrepp i rättssak	22
4.1.2 Straff	24
4.1.3 Lagändringar i övergrepp i rättssak	24
4.1.3.1 År 1982 – Grovt brott införs	25
4.1.3.2 År 1993 – Skärpning i straffskalan	26

4.1.3.3	År 1997 - Ytterligare skärpning i straffskalan	26
4.1.3.4	År 2002 – Senaste skärpningen i straffskalan	26
4.1.4	Övergrepp i rättssak som tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrott	27
4.1.5	Lagföringsstatistik	28
5	BESÖKSFÖRBUD	30
5.1	Funktion	30
5.2	Syfte	31
5.3	Grundläggande förutsättningar för besöksförbud	31
5.4	Utvidgat besöksförbud	32
5.5	Särskilt utvidgat besöksförbud	32
5.6	Besöksförbud avseende gemensam bostad	33
5.7	Förstärkning av besöksförbud med elektronisk övervakning - möjligt?	33
6	SÄKERHET OCH STÖD I DOMSTOL	35
6.1	Säkerhetskontroll	35
6.2	Säkerhetssal	38
6.3	Vittnesmål i parts eller åhörarens utestämning	39
6.4	Ordning vid domstol	41
6.5	Vittnesmål via telefon	42
6.6	Videokonferens	43
6.7	Stöd och trygghet för vittne	45
7	SEKRETESS	46
7.1	Sekretess i rättsprocessen	46
7.1.1	Förundersökning	47
7.1.1.1	Partsinsyn	47
7.1.1.2	Vittnesförhör	47
7.1.1.3	Häktesförhandling	48
7.1.1.4	Resultat av förundersökning	49
7.1.1.4.1	Förundersökningsprotokoll	49
7.1.1.4.2	Nedläggning av förundersökning	50
7.1.2	Åtal	51
7.1.2.1	Rätt till kopia av förundersökningsprotokollet	51
7.1.2.2	Stämningsansökan och förundersökningsprotokoll	52
7.1.3	Domstolsförhandling	53
7.1.3.1	Förhandlingsoffentlighet	53
7.1.3.2	Stängda dörrar	53
7.1.3.3	Identitetsuppgifter	55
7.1.3.4	Sekretess i förhållande till partsinsyn	56

7.1.4	Domen	56
7.2	Sekretess i register	57
7.2.1	Skriftlig information	57
7.2.2	Fotografisk bild	58
8	SKYDD AV PERSONUPPGIFTER	59
8.1	Sekretessmarkering	59
8.2	Kvarskrivning	61
8.3	Fingerade personuppgifter	62
8.4	Byte av namn	64
8.5	Skydd av telefonuppgifter	66
9	FYSISKT SKYDD	67
9.1	Livvaktsskydd och bevakning	67
9.2	Trygghetspaket	67
9.3	Ökat skalskydd	69
9.4	Tårgas- och pepparspray	70
10	PERSONSÄKERHETSPROGRAM	72
10.1	Personsäkerhetsprogram: Skånemodellen	73
10.2	Framtida nationellt program om personsäkerhet	76
10.2.1	Identifierade behov gällande personsäkerhetsprogram	76
10.2.2	Förutsättningar för inträde i personsäkerhetsprogram	77
10.2.3	Personsäkerhetsprogrammets innehåll	78
10.2.4	Personsäkerhetsersättning	79
11	ANONYMA VITTNEN	81
11.1	Artikel 6 Europakonventionen	82
11.2	Avgöranden i Europadomstolen	83
11.2.1	Kostovski mot Nederländerna	84
11.2.2	Doorson mot Nederländerna	84
11.2.3	Van Mechelen m fl mot Nederländerna	85
11.2.4	Windisch mot Österrike	86
11.3	Europarådets rekommendation	87
12	ANALYS	89
12.1	Vittnesplikten	89

12.2	Rädslan och risken	91
12.3	Medias inverkan på vittnets rädsla	92
12.4	Säkra skyddsåtgärder och stöd	93
12.4.1	Sekretess ur säkerhetssynpunkt	93
12.4.2	Anonyma vittnen ur säkerhetssynpunkt	94
12.4.3	Skydd av personuppgifter ur säkerhetssynpunkt	95
12.4.4	Fysiskt skydd ur säkerhetssynpunkt	97
12.4.5	Besöksförbud och övergrepp i rättssak – brottspreventiv effekt?	98
12.4.6	Stöd för vittnet – vilken effekt?	99
12.5	Slutsats	100
BILAGA A		101
	Förslag till personsäkerhetslag (200X:XX)	101
BILAGA B		104
	Förslag till lag (200X:XX) om personsäkerhetsersättning	104
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING		106
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING		113

Sammanfattning

I dagens samhälle förekommer det mer hot och våld mot vittnen än tidigare och därmed rädsla för repressalier hos dessa. För att vittnet ska våga vittna och säga sanningen i sitt vittnesmål krävs det att vittnet kan känna sig säker och trygg. Detta bör i viss mån vara möjligt om stöd- och skyddsåtgärder tillämpas på vittnet.

Det finns ett antal befintliga stöd- och skyddsåtgärder som är möjliga att tillämpa när det bedöms att hotbild för vittnet föreligger.

Ett alltid rådande straffrättsligt skydd för vittnet i form av en mer brottspreventiv funktion är övergrepp i rättsak. Även besöksförbud kan vara en skyddsåtgärd för vittnet och ha en brottspreventiv funktion. En överträdelse av besöksförbud är också nämligen straffbelagt.

Säkerhet och stöd i domstol innefattar möjligheter till säkerhetskontroll, nyttjande av säkerhetssal, vittnesmål i parts eller åhörarens utevaro, viss ordning i domstol såsom t ex fotoförbud i rättsalen, vittnesmål via telefon och vittnesstöd. Senast under 2007 kommer även möjlighet att vittna från annan plats via videolänk bli möjligt i alla domstolar.

Ytterligare skydd för vittnet är till viss del sekretess i rättsprocessen, men det är inte ett heltäckande skydd med anledning av att den skäligen misstänktes/tilltalades ovillkorliga rätt till partsinsyn. Skydd av personuppgifter i folkbokföringsregistret är också möjligt genom sekretessmarkering, kvarskrivning och fingerade personuppgifter. Byte av namnuppgifter och skydd av telefonuppgifter bidrar även till vittnets säkerhet.

Olika typer av fysiskt skydd är också en möjlighet till skydd för vittnet. Fysiskt skydd innefattar skyddsåtgärder i form av livvaktsskydd och bevakning, trygghetspaket, ökat skalskydd och tårgas- eller pepparspray. Det mest omfattande befintliga skyddet för vittnet är personsäkerhetsprogrammet. Detta innebär att vittnet helt byter liv.

Den statliga offentliga utredningen, *Ett nationellt program om personsäkerhet*, resulterade i förslag till åtgärder och lagstiftande av ett personsäkerhetsprogram. En proposition som bygger på denna statliga offentliga utredning kommer att presenteras i mars 2006, enligt Justitiedepartementet.

Anonymitet för vittnet är också något som skulle kunna skydda vittnet från repressalier. Sedan 1995 ingår Europakonventionen i svensk rätt. Förutsatt att anonyma vittnen är tillåtna enligt inhemsk nationell lagstiftning, ger Europakonventionen utrymme för tillämpning av anonymitet för vittnet som en exceptionell skyddsåtgärd, som enbart får tillämpas i undantagsfall.

Möjligheten till anonymitet för vittnen framgår av Europadomstolens praxis och Europarådets rekommendationer. Förutsättningarna för att tillåta att vittnet får vara anonymt är att vittnets liv eller frihet är allvarligt hotat och om den bevisning vittnet står för sannolikt kommer att bli betydelsefull och verkar vara trovärdig. Försvaret ska dock ges möjlighet att ställa frågor till det anonyma vittnet för att kunna ifrågasätta vittnets tillförlitlighet och trovärdighet. En fällande dom får inte heller enbart eller till största delen grunda sig på vittnesmål från anonymt vittne. Anonymitet för vittnet är inte tillåtet enligt svensk intern lagstiftning.

Förutom en mängd möjliga stöd- och skyddsåtgärder att tillämpa på vittnet krävs det också att dessa skyddsåtgärder är säkra och har effekt. Vissa brister finns i en del skyddsåtgärder och kan förbättras. Det bästa skyddet för vittnet är dock möjligheten till anonymitet, vilket därmed borde övervägas att införas i Sverige.

Stöd och säkra skyddsåtgärder som kan tillämpas på ett hotat vittne bör kunna bidra till att vittnet vågar vittna och vågar säga sanningen.

Förkortningar

a.a.	anfört arbete
art.	Artikel
bet.	Betänkande
BrB	Brottsbalken
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
Ds	Departementspromemoria
f.	och följande sida
ff.	och de följande sidorna
FAP	Föreskrifter och allmänna råd för polisväsendet
FuK	Förundersökningskungörelsen
Jmf	Jämför
JO	Justitieombudsmannen/Justitieombudsmannens ämbetsberättelse
JT	Juridisk Tidskrift
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv I
p.	Punkten
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken
RF	Regeringsformen
RH	Rättsfall i hovrätt
RPSFS	Rikspolisstyrelsens författningssamling
Rskr	Riksdagsskrivelse
SekrF	Sekretessförordning
SekrL	Sekretesslagen
SFS	Svensk författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
st.	Stycke
SvJT	Svensk Juristtidning
TF	Tryckfrihetsförordning
VapenF	Vapenförordningen
VapenL	Vapenlagen
YGL	Yttrandefrihetsgrundlag

1 Inledning

Föreställ dig att du är på hemväg från några goda vänner en helt vanlig kväll i en svensk storstad. När du svänger runt hörnet och kommer in på busstorget i centrum ser du en man som ligger ner på marken och två andra män som lutar sig över honom. Du inser att det inte står rätt till och i samma ögonblick reser sig de två männen, som lutat sig över den liggande mannen på marken, upp. De springer snabbt mot ditt håll. Du hinner inte undgå att upptäckas, utan de två männen får syn på dig. Du möter de två människors blickar för ett kort ögonblick, men de angriper dig inte. De fortsätter springandes förbi dig och bara några meter ifrån dig stannar de upp och kliver hastigt in i en parkerad bil. Bilen är parkerad under en lyktstolpes sken. Allting sker mycket fort, men du hinner se de två människors utseende väl och att en av männen håller ett knivliknande föremål i handen. När männen klivit in i bilen, lämnar bilen platsen med hög hastighet. Du lägger registreringsnumret på bilen på minnet.

Samtidigt har ett yngre par upptäckt mannen som ligger på marken på busstorget. Polis och ambulans har larmats och anländer kort därefter. Mannen har mycket allvarliga skador och kommer sannolikt inte att överleva.

Du är rädd och upprörd över hela händelsen du just bevittnat. Du vet naturligtvis inte vad som ligger bakom brottet. Var det en affärsuppgörelse i den undre världen, som gick för långt eller om det var fråga om en man som slumpmässigt föll offer för ett brutalt rån? Du vill gärna hjälpa till och berätta för polisen vad du sett, men tankarna i ditt huvud börjar mala och du börjar tänka på vilken risk du utsätter dig för om du berättar vad du sett som enda vittne. Rädslan för eventuella repressalier som det kan medföra, kommer krypande. Du vet helt enkelt inte om du verkligen *vågar* vittna och om du väl vittnar om du då *vågar* tala sanning. Du undrar vilka stöd- och skyddsåtgärder och även lagstiftning som finns för att skydda dig om du uppenbart riskerar att bli hotad eller t o m blir utsatt för hot eller våld från någon av gärningsmännen, deras vänner eller andra kontakter.

Fallet som presenterats ovan är påhittat, men skulle lika gärna kunna ha varit ett verkligt fall av idag. Att råka bli vittne till ett brott är inget ovanligt och händer flera olika personer dagligen runt om i landet. I vissa fall är gärningsmannen okänd för vittnet sedan tidigare och i andra fall är det en gärningsman som vittnet känner väl eller bara flyktigt känner till. Att råka bli vittne kan således drabba oss alla när vi minst anar det.

1.1 Frågeställning och syfte

Frågeställningen i denna uppsats är förbunden med vad som presenterats i inledningen ovan. Det handlar om hur man ska komma till rätta med vittnets

rädsla för repressalier och vilka stöd- och skyddsåtgärder som finns. Det handlar även om vilken relevant lagstiftning som finns. Frågeställningen i denna uppsats är således: Hur ska man få vittnet att *våga* vittna och *våga* tala sanning?

Grundat på erfarenheter som civilanställd brottsutredare där vittnen uttalat sin oro och tveksamhet inför att våga ställa upp och vittna, har det framkommit frågor om något *säkert* skydd finns för dem som vittnen. Den främsta önskan som framförts av vittnena har varit att få vara anonyma. Liknande erfarenheter gällande vittnen har framkommit vid diskussioner med andra representanter inom rättsväsendet.

Utifrån detta är syftet med uppsatsen att närmare redogöra för de stöd- och skyddsåtgärder, som kan tillämpas på ett vittne som löper verklig risk för repressalier i form av hot eller våld och relevant lagstiftning. Syftet är även att göra en viss bedömning ur säkerhetssynpunkt gällande skyddsåtgärder. För att vittnet ska våga vittna och säga sanningen i domstol krävs inte enbart att säkerhetsåtgärder finns att tillämpa utan det krävs också att de är säkra för att vittnet ska våga lita på att bli säkert och effektivt skyddad.

1.2 Avgränsningar och definitioner

Uppsatsen utgår från vittnets perspektiv. Uppsatsen behandlar relevanta stöd- och skyddsåtgärder och lagstiftning utifrån det vuxna och psykiskt friska vittnet.

Vittnet som behandlas i uppsatsen är den typ av person som inte i någon form är delaktig i brottet eller fortfarande lever ett kriminellt liv. Detta eftersom skyddsåtgärder för intagen person på kriminalvårdsanstalt inte kommer att tas upp. Inte heller behandlas den typ av vittne, som blivit vittne till brott inom familjen såsom t ex barn som blivit vittne till faderns våld mot modern eller modern som blivit vittne till faderns våld mot deras barn. Den typ av vittne som behandlas i uppsatsen kan således antingen vara ett känt eller okänt vittne för gärningsmannen. Brottet som vittnet råkat bevittna har dock skett av en ren slump och utanför vittnets eventuella yrkesutövning.

Uppsatsen inriktar sig enbart på vittne i brottmål. Detta innefattar brott som vittnet bevittnat i Sverige och som behandlas av svensk allmän domstol.

Mycket av det som tas upp i uppsatsen gäller sk bevispersoner¹, där både målsägande, vittne och medmisstänkta ingår. Begreppet bevispersoner kommer i princip enbart att användas i delar av kapitel 10, *Personsäkerhet*, i övrigt används begreppet vittne.

¹ SOU 2004:1, s. 73.

Vittnet, gärningsmannen och eventuella övriga personer kommer inte att benämnas ”han eller hon” utan enbart ”han” av överskådliga och praktiska skäl i utformningen av texten i uppsatsen.

Gärningsmannen kommer omväxlande att benämnas ”gärningsmannen”, ”den skäligen misstänkte” och ”den tilltalade” beroende på vilken benämning som är mest lämplig i det sammanhang som beskrivs.

Uttrycket ”det hotade vittnet” innefattar både om vittnet anses löpa risk att bli hotad eller angripen med våld men inte blivit det och ett vittne som blivit hotat eller angripen med våld. Om det i något fall innefattar något ytterligare framgår det i texten i det särskilda sammanhanget.

I sekretessavsnittet behandlas sekretess övergripande och enbart de viktigaste bestämmelserna tas upp av utrymmesskäl.

Om ett vittne hotas eller angrips med våld intar han rollen som målsägande. Vad som gäller för målsägande tas inte närmare upp i denna uppsats av utrymmesskäl.

Eventuella möjligheter till skadestånd och brottsskadeersättning i dagsläget tas inte heller upp närmare i denna uppsats. Det nämns enbart mycket kort i avsnitt 10.2.4, *Personsäkerhetsersättning*.

Inte heller internationellt arbete och förhållanden gällande skydd av vittnen behandlas av utrymmesskäl. I samband med att anonyma vittnen behandlas i uppsatsen tas dock Europakonventionen, Europarådets rekommendation och relevanta avgöranden gällande anonymitet för vittnen från Europadomstolen, upp.

1.3 Material och metod

Det material som ligger till grund för denna uppsats är relevanta traditionella juridiska källor, såsom lagar, förordningar, förarbeten, rättspraxis och doktrin. Även publicerade juridiska artiklar, justitieombudsmannens ämbetsberättelser, material från Rikspolisstyrelsen, Riksåklagaren och Domstolsverket, internetbaserade källor och annan litteratur har legat till grund för uppsatsen. Utöver detta har samtal med representanter från rättsväsendet, studiebesök på Malmö Tingsrätt och en omfattande intervju gällande personsäkerhetsprogrammet gjorts. Media har också utgjort en källa till information i form av ett TV-reportage i Rapport gällande personsäkerhetsprogrammet. Detta material har använts i syfte att ge en heltäckande och aktuell bild av gällande stöd- och skyddsåtgärder och relevant lagstiftning rörande skydd för vittne för att slutligen nå fram till en analys och slutsats gällande frågeställningen i denna uppsats.

Även om skydd för vittne är ett dagsaktuellt ämne har källorna i många fall varit av äldre datum. Detta gäller framför allt källor rörande vissa

skyddsåtgärder och arbetsmetoder. För att uppdatera dessa källor har representanter som arbetar främst inom rättsväsendet kontaktats för att få reda på vad som gäller idag. Dessa har alla givit värdefull information, vilket i vissa fall lett till intressanta och givande diskussioner gällande vittnets utsatthet och behov av skydd.

För att få en uppfattning om hur dagens personsäkerhetsprogram i Skåne fungerar och tillämpas i praktiken har en omfattande intervju gjorts med chefen för Skånes personsäkerhetsenhet. Intervjun har sammanfattats i denna uppsats och har före publicering godkänts av chefen för Skånes personsäkerhetsenhet.

Studiebesök på Malmö Tingsrätt under handledning av biträdande säkerhetschef har gjorts i syfte att få en uppfattning gällande den allmänna säkerheten, men främst för att få insyn i säkerheten rörande en säkerhetssal och den praktiska tillämpningen av särskild säkerhetskontroll.

Alla personer som nämns som informationskällor i denna uppsats har godkänt sin medverkan.

Visst material som begärts ut från myndigheter har också sekretessprövats före utlämning till författaren av denna uppsats.

1.4 Disposition

Uppsatsen inleds med kapitel 2 om vittnet i rättsprocessen. Detta för att allmänt belysa vilka krav som ställs på vittnet i förundersökningen och i domstolsförhandlingen och vad vittnet riskerar om han motsätter sig dessa krav. I vissa fall är det sannolikt att ett hotat vittne medvetet väljer att lämna osanna uppgifter i sitt vittnesmål i domstolsförhandlingen p g a rädsla för repressalier. Av detta skäl belyses därför även menedsbrottet.

Utgångspunkten i denna uppsats är att vittnets rädsla för främst repressalier, förorsakar att vittnet i vissa fall motsätter sig att vittna eller ens säga sanningen i sitt vittnesmål. Av detta skäl belyses därmed vittnets rädsla och även i viss mån medias inverkan på vittnets rädsla i kapitel 3.

För att vittnet ska våga vittna och våga säga sanningen måste vittnets rädsla för repressalier övervinnas. Det handlar således om att få vittnet att känna sig trygg och säker. För detta krävs olika stöd- och skyddsåtgärder. I kapitel 4-10 presenteras dagens befintliga stöd- och skyddsåtgärder som är möjliga att tillämpa för att trygga och säkra vittnet. Vissa av skyddsåtgärderna tillämpas sannolikt mer sällan på den typ av vittne som behandlas i denna uppsats, men tas ändå upp eftersom de är möjliga att tillämpa på vittnet i praktiken.

Kapitel 4 presenterar det straffrättsliga skyddet för vittnet, som är övergrepp i rättssak. Att hot, våldsangrepp och liknande är straffbelagt, särskilt med

stränga straff, kan i vissa fall även ha en preventiv verkan och därmed bli till ett skydd för vittnet. Flera lagändringar i straffskalan har skett under en relativt kort tidsperiod, vilket speglar det hårdnande brottsklimatet i samhället och hur allvarligt samhället anser att övergrepp i rättsak är. Av detta skäl tas även de lagändringar som skett i lagparagrafen upp. Relativt nytt är även övergrepp i rättsak som tryck- och yttrandefrihetsbrott, vilket också närmare belyses i kapitlet.

Kapitel 5 tar upp besöksförbudet, vilket också kan inverka brottspreventivt och därmed skydda vittnet. Det finns olika typer av besöksförbud, vilka samtliga behandlas i kapitlet. Besöksförbud avseende gemensam bostad tillämpas i praktiken mest på sammanboende par. Med hänvisning till den typ av vittne som behandlas i denna uppsats, är det dock möjligt i exceptionella fall att det brott vittnet bevitnat av ren slump begåtts av den person vittnet bor ihop med. Av detta skäl behandlas därför även besöksförbud i gemensam bostad. Även möjligheten att eventuellt i framtiden effektivisera besöksförbudet genom att kombinera det med elektronisk övervakning tas upp.

Kapitel 6 behandlar säkerheten och det stöd som kan tillämpas i domstol för att skydda och ge trygghet åt vittnet.

Kapitel 7 tar upp sekretess, som i viss mån kan skydda vittnets identitet. Möjlighet till sekretess i rättsprocessen presenteras och även den skäligen misstänktes ovillkorliga rätt till partsinsyn. Även möjlig sekretess i folkbokföringsregistret eller andra liknande register av befolkningen tas kortfattat upp.

Kapitel 8 behandlar skydd av personuppgifter för vittnet. Främst bygger detta skydd på sekretess. Av överskådliga skäl har dessa skyddsformer fått ligga under ett eget kapitel avskilt från kapitlet om sekretess. Telefonnummer till vittnet är en relevant personlig uppgift i sammanhanget och därför ingår även skydd av telefonuppgifter i detta kapitel.

Kapitel 9 presenterar de olika fysiska befintliga skydd som vittnet kan åtnjuta. Dessa skydd är inte bundna till en viss fas i rättsprocessen, utan är möjliga att tillämpa oavsett vilken fas rättsprocessen befinner sig i och därmed även efter rättsprocessen.

Kapitel 10 tar upp personsäkerhetsprogrammet. Detta är den mest omfattande skyddsåtgärden som kan tillämpas på vittnet och innebär att vittnet helt får byta liv. En sammanfattande intervju med chefen på personsäkerheten på Polismyndigheten i Skåne, Åsa Dahlbeck, presenteras för att belysa hur den nuvarande skånska modellen av personsäkerhetsprogrammet ser ut och fungerar. Därefter följer en redogörelse av personsäkerhetsutredningens förslag till lagstiftande om personsäkerhetsprogrammet. Bilaga av relevanta lagförslag gällande personsäkerhetsprogrammet följer i slutet av uppsatsen i bilagedelen.

Kapitel 11 behandlar anonyma vittnen. Anonyma vittnen är inte tillåtet enligt svensk intern lagstiftning. Sedan 1995 ingår även Europakonventionen i svensk lagstiftning. Europadomstolen har i sin prövning i mål om anonyma vittnen tillämpat Europakonventionens bestämmelser och inte under alla omständigheter helt uteslutit möjligheten till anonyma vittnen. Även om anonymitet för vittnen inte är möjligt i dagsläget i Sverige är det ändå ett relevant skydd för vittnet som bör belysas inte minst för att det med största sannolikhet skulle bidra till att fler vittnen skulle våga vittna.

Uppsatsen avslutas med kapitel 12 som innefattar analysen. I analysen analyseras vittnets rädsla och risken för repressalier och även medias inverkan på vittnets rädsla. Dessutom diskuteras att de krav som ställs på vittnet, möjligheten till tillämpning av tvångsmedel och bestraffning för eventuell mened, inte tar hänsyn till vittnets rädsla och att det därmed finns en risk för att vittnet ändå inte säger sanningen om han tvingas vittna. För att vittnet ska våga vittna och våga säga sanningen krävs det dessutom inte enbart att det finns skyddsåtgärder. Det krävs också att de är säkra. Av detta skäl diskuteras även säkerheten kring skyddsåtgärderna särskilt. Detta leder slutligen till en slutsats som ger svar på denna uppsats frågeställning: ”Hur ska man få vittnet att våga vittna och våga säga sanningen?”

2 Vittnet i rättsprocessen

Vittnet har en viktig roll i rättssystemet och ingår som en del i bevisningen. I samhällets intresse ligger att säkra den bevisning som vittnet innehar d v s vittnets iakttagelser gällande brottet i form av sitt vittnesmål. Ett vittnesmål kan nämligen i bästa fall leda till uppklarande av ett brott och få gärningsmannen dömd. Vittnet utgör således en viktig del i uppklarandet av brott och bevisföringen i rättssystemet. I lagstiftningen har därför vittnet generellt tillskrivits en ovillkorlig plikt att ställa upp på förhör i förundersökningen och att i domstol vittna och tala sanning.²

2.1 Definition av vittne

En allmän definition av ett vittne är främst en person som iakttagit ett brott eller av andra orsaker kan lämna viktiga uppgifter i en brottsutredning. Vittnets iakttagelser kan ha gjorts med syn och/eller hörsel, men även genom något annat av vittnets sinnesorgan.³

Definitionen av ett vittne enligt RB:s terminologi är den person som ska avge en utsaga om gjord iakttagelse inför domstol. Vittnesbegreppet är förbundet med en iakttagelse en person gjort som kan vara av betydelse ur bevisningssynpunkt.⁴

En indirekt definition av vittnesbegreppet framgår också av 36:1 RB. Där framgår att endast en person som inte är part i mål får höras som vittne. Målsägande och tilltalad får således inte höras som vittne. Särskilda bestämmelser gäller när målsägande och tilltalad hörs såsom t ex att ed inte behöver avläggas.

För vissa vittneskategorier gäller särskilda bestämmelser vid avläggande av vittnesmål i domstol. Särskilda bestämmelser gäller när vittnet är under 15 år, lider av psykisk störning, är närstående till den tilltalade, är ledamot av domstolen eller tillhör vissa yrkeskategorier.⁵ Vissa vittneskategorier undantas t o m från vittnesplikten. Relevans för denna uppsats har endast de särskilda bestämmelser som gäller närstående vittne till part, vilket behandlas nedan.⁶

² 23:6 RB, 36:1 RB, 36:14 RB.

³ Bring m fl, *Förundersökning*, s. 79.

⁴ Bring m fl, *Förundersökning*, s. 79; Fitger, *Rättegångsbalken II – del 3*, september 1990, s. 36:3.

⁵ 36:2 RB, 36:3 RB, 36:4 RB, 36:5 RB.

⁶ Se avsnitt 2.3.2 *Vittnesförhör och plikten*.

2.2 Vittnets skyldigheter i förundersökningen

2.2.1 Att få till stånd ett vittnesförhör

Att få till stånd ett vittnesförhör kan ske på olika sätt. Detta mycket beroende på hur vittnet ställer sig till att ställa upp på att förhöras.

I vissa fall, om det är möjligt, hörs vittnet av polisman på brottsplatsen direkt efter att brottet inträffat. Om inte detta är möjligt kan vittnet på polismanns tillsägelse uppmanas att medfölja till förhör, som därefter hålls omedelbart. Vittnet är skyldig att åtlyda polismanns tillsägelse. Om vittnet utan giltig orsak vägrar medfölja till förhör får vittnet medtas till förhör. En förutsättning för detta är att polismannen ankommit till platsen i nära tidsmässig anslutning till att brottet begåtts.⁷

Om vittnet befunnit sig inom ett område i anslutning till den plats där brottet nyligen förövats gäller detsamma som för vittnet på själva brottsplatsen ovan. Detta förutsatt att det är fråga om ett grovt brott, där inte lindrigare straff än fyra års fängelse är föreskrivet. I detta innefattas grova brott såsom t ex mord, dråp, mordbrand, grovt rån eller människorov.⁸

Vid bedömning av om vittnet ska medtas till förhör bör behovs- och proportionalitetsprinciperna beaktas. Vittne får ombes medfölja till förhör eller medtas till förhör även innan förundersökning hunnit inledas.⁹

Vittnet kan även kallas till förhör personligen genom muntlig eller skriftlig kallelse. Om vittnet inte åtlyder kallelse finns det möjlighet att använda sig av vitesföreläggande för att vittnet ska infinna sig.¹⁰

I de fall vittnet inte åtlyder kallelse att infinna sig till förhör utan giltig orsak kan hämtning till förhör tillämpas inom tio mils väglängd från vittnets bostad eller där vittnet mottog kallelsen till förhöret. Hämtning till förhör gällande vittnet ska tillämpas restriktivt och enbart om det föreligger särskilda skäl för hämtning. Vittnet kan även hämtas till förhör utan föregående kallelse och oberoende av avstånd till förhørsplatsen om det gäller brott där fängelse kan följa och det skäligen kan befaras att vittnet inte åtlyder kallelsen eller om det föreligger kollusionsfara. Om det är av synnerlig vikt får hämtning till förhör vid icke åtlydnad av utskickad

⁷ 23:8 RB; Danielsson, *Förundersökning i brottmål – En handbok om rättegångsbalkens 23 kapitel och annan lagstiftning, särskilt förundersökningskungörelsen*, s. 52 f.

⁸ 23:8 RB; Danielsson, *Förundersökning i brottmål – En handbok om rättegångsbalkens 23 kapitel och annan lagstiftning, särskilt förundersökningskungörelsen*, s. 53.

⁹ 23:8 RB; Danielsson, *Förundersökning i brottmål – En handbok om rättegångsbalkens 23 kapitel och annan lagstiftning, särskilt förundersökningskungörelsen*, s. 53.

¹⁰ 23:6a RB; Enligt 23:6a RB får inte vitesföreläggande användas vid kallelse till telefonförhör.

kallelse eller utan utskickad föregående kallelse ske av vittne oavsett väglängd.¹¹

Oavsett om vittnet kallats till förhör, hämtats till förhör, medföljt eller medtagits till förhör är vittnet skyldig att stanna kvar för förhör på förhørsplatsen i högst sex timmar. Efter att sex timmar passerat får vittnet omedelbart avlägsna sig. Vittnet är därefter inte skyldig att inställa sig till förhör igen förrän tidigast tolv timmar senare om inte synnerliga skäl kräver annat.¹²

2.2.2 Vittnesförhöret och plikten

Vittnet har en allmän medborgerlig skyldighet att stå till förfogande för förhör under förundersökningen.¹³ Förhöret ska i största möjliga mån medföra minsta olägenhet för vittnet.¹⁴ Någon vittnesed avlägges inte vid vittnesförhör hos polisen i förundersökningen och vittnet står därmed inte under straffansvar för sin vittnesutsaga.¹⁵ Vittnet har ingen plikt att medverka vid förhöret och därmed kan han således välja att vara helt passiv och vägra att svara på frågor.¹⁶

2.2.3 Vittnets vägran

Om vittnet vägrar att uttala sig om något som är av vikt i utredningen eller är inkonsekvent i sitt förhör får förhöret ske i domstol. Detta gäller även i de fall vittnet lämnar uppenbart oriktiga eller ofullständiga uppgifter som är av vikt för utredningen eller om något synnerligen viktigt faktum bör fastslås på ett mer avgörande sätt. När vittnet hörs inför domstol sker detta under straffansvar. Vittnet hörs nämligen under ed i domstol och har sanningsplikt gällande sin utsaga.¹⁷ För att ett vittnesförhör ska kunna komma ifråga inför domstol i detta fall krävs också att någon är skäligen misstänkt i utredningen och att han underrättas om misstanken. Den skäligen misstänkte ska ges möjlighet att närvara vid vittnesförhöret i domstol. Skälet till att vittnesförhör utom huvudförhandling kan komma att tillämpas i detta fall är att det endast är domstolen som förfogar över tvångsmedel för ett tredskande vittne.¹⁸

¹¹ 23:7 RB; Danielsson, *Förundersökning i brottmål – En handbok om rättegångsbalkens 23 kapitel och annan lagstiftning, särskilt förundersökningskungörelsen*, s. 49 f.

¹² 23:9 RB; Danielsson, *Förundersökning i brottmål – En handbok om rättegångsbalkens 23 kapitel och annan lagstiftning, särskilt förundersökningskungörelsen*, s. 55.

¹³ Danielsson, *Förundersökning i brottmål – En handbok om rättegångsbalkens 23 kapitel och annan lagstiftning, särskilt förundersökningskungörelsen*, s. 46.

¹⁴ 5 § FuK.

¹⁵ Ekelöf m fl, *Rättegång V*, s. 119.

¹⁶ Danielsson, *Förundersökning i brottmål – En handbok om rättegångsbalkens 23 kapitel och annan lagstiftning, särskilt förundersökningskungörelsen*, s. 46; 23:6 RB.

¹⁷ Naturligtvis krävs det att vittnet är vittnespliktigt enligt kapitel 36 RB för att få förhöra vittnet i domstol. När vittnet förhörs i domstol i detta fall är hela kapitel 36 RB tillämpligt.; Ekelöf m fl, *Rättegång V*, s. 127; 23:13 RB.

¹⁸ Fitger, *Rättegångsbalken II – del 2*, supplement 24 augusti 1997, s. 23:50; 23:13 RB,

Om fara finns för att bevis som ska åberopas vid huvudförhandlingen riskerar att gå förlorat eller då endast med svårighet kan läggas fram får rätten genast ta upp beviset. Detta kan t ex innefatta en vittnesutsaga och gäller främst om vittnet inte kan inställa sig för avläggande av vittnesmål vid huvudförhandlingen p g a sjukdom, resa eller annan orsak. Vittnesmålet i domstol utom huvudförhandling i detta fall tas upp enligt bestämmelserna för vittnesförhör i kapitel 36 RB. Detta medför att den skäligen misstänkte och hans försvarare redan i detta skede får veta vittnets namn precis som om det varit fråga om ett vittnesförhör i vanlig huvudförhandling. Som huvudregel ska parterna även kallas till denna bevisupptagning utom huvudförhandling. En anhållen eller häktad skäligen misstänkt förordnas endast närvara om domstolen anser det behövt. Till skillnad från upptagande av vittnesförhör enligt 23:13 RB, är ett vittnesförhör utom huvudförhandling upptaget i förundersökningen enligt 23: 15 RB avsett att kunna åberopas i huvudförhandlingen.¹⁹

2.3 Vittnets skyldigheter i domstolen

2.3.1 Att få till stånd ett vittnesförhör

Ett vittne ska vid kallelse inställa sig till vittnesförhör i domstolsförhandling. Giltigt skäl för vittnet att utebli från domstolsförhandling som han kallats till är om laga förfall föreligger. Laga förfall innefattar avbrott i allmänna samfärdseln, sjukdom eller annan omständighet som vittnet eller rätten inte bör ha kunnat förutse.²⁰

Om kallelse till förhör inte åtlyds i de fall laga förfall saknas riskerar vittnet vite.²¹ Uteblir vittnet trots detta ska rätten vitesförelägga vittnet på nytt om domstolsförhandlingen kan sättas ut till en senare dag. Rätten kan även istället förordna om att vittnet ska hämtas till förhöret i domstolsförhandlingen omedelbart eller att vittnet ska hämtas till förhöret den dag som rätten senarelagt domstolsförhandlingen till.²² Hämtningen till förhöret utförs av polis.²³

Omhändertagandet av vittnet grundat på hämtningen till förhör får inte ske tidigare än vad som är nödvändigt för vittnets inställelse i domstolen. I vissa fall får ett sådant omhändertagande dock ske tidigare än nödvändigt. Detta är när tidigare försök av hämtning av samma vittne i samma

9 § FuK.

¹⁹ Fitger, *Rättegångsbalken II – del 2*, supplement 41, augusti 2003, s. 23:56; JO 2002/03, s. 67; I 23:15 RB finns inget krav på att förundersökningen ska ha nått fram till att någon skäligen kan misstänkas. Detta enligt Fitger, *Rättegångsbalken II – del 2*, supplement 41, augusti 2003, s. 23:56.

²⁰ 32:6 RB, 32:8 RB.

²¹ 36:7 RB.

²² 36:20 RB.

²³ Fitger, *Rättegångsbalken II – del 1*, supplement 25, dec 1997, s. 9:19.

domstolsförhandling misslyckats eller om det finns annan särskild anledning till ett tidigare omhändertagande. Ett omhändertagande av vittnet i ett sådant fall får ske högst 6 timmar eller, om rätten beslutat, högst 18 timmar tidigare än den normala tidsaspekten i normalfallet enligt ovan.²⁴

När polisen omhändertagit vittnet är han skyldig att kvarstanna på den plats som polisen bestämt i väntan på att han ska föras till domstolsförhandlingen av polisen. Oftast är platsen som vittnet kvarstannar på en polisstation. Det omhändertagna vittnet ska inte underkastas mer inskränkning i sin frihet än som är motiverat med ändamålet, ordningen och säkerheten.²⁵

Om ett vittne uteblivit eller vägrat samarbeta i domstolsförhandlingen²⁶ kan detta ha medfört kostnader för någon av parterna i domstolsförhandlingen. Om detta inträffat ska rätten på yrkande från part ålägga vittnet att i skäligen omfattning ersätta dessa kostnader. Detsamma gäller även om vittnet orsakat staten kostnader.²⁷

2.3.2 Vittnesförhöret och plikten

Vittnet har en ovillkorlig plikt att vittna i domstolsförhandling om han kallas. Det kan också formuleras som en allmän medborgerlig skyldighet att vittna. Även utlänningar som vistas i Sverige har vittnesplikt.²⁸

Vittnesplikten är dock inte absolut. Vissa begränsningar i vittnesplikten finns även för andra vittneskategorier såsom t ex för närstående vittne till part.²⁹ Närstående till part är nämligen inte skyldig att avlägga vittnesmål.³⁰ Något undantag från vittnesplikten som grundar sig på rädsla för repressalier finns inte i svensk rätt.³¹

I normalfallet förhörs vittnet i domstolsförhandlingen under ed³² och har därmed sanningsplikt³³. Eden innefattar ett löfte och försäkran från vittnet om att på heder och samvete ”säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga

²⁴ 9:10 RB; Fitger, *Rättegångsbalken II – del 1*, supplement 25, dec 1997, s. 9:19 f.

²⁵ 9:10 RB; Fitger, *Rättegångsbalken II – del 1*, supplement 25, december 1997, s. 9:20; Fitger, *Rättegångsbalken II – del 1*, supplement 26, april 1998, s. 9:21.

²⁶ Detta syftar på vittnets utevaro eller vägran att samarbeta, enligt 36:20 RB och 36:21 RB.

²⁷ 36:23 RB.

²⁸ Ekelöf m fl, *Rättegång IV*, s. 164.

²⁹ Närstående till part omfattar följande, enligt 36:3, st. 1 RB: *Den som med part är eller varit gift eller är i rätt upp- eller nedstigande släktskap eller svågerlag eller är syskon eller är i det svågerlag, att den ene är eller varit gift med den andres syskon, eller som på liknande sätt är parten närstående, vare ej skyldig att avlägga vittnesmål.*

³⁰ 36:3 RB.

³¹ RH 1995:32.

³² 36:11 RB.

³³ 36:14 RB.

eller förändra”.³⁴ När vittnet förhörs under ed i domstol sker detta under straffansvar och om vittnet bryter mot eden riskerar han att dömas för mened³⁵ eller ovarsam utsaga³⁶.

I sitt vittnesmål i domstolsförhandlingen ska vittnet således sanningsenligt besvara frågor som ställs. Gällande sådana omständigheter som vittnet förstår har betydelse för målet ska han spontant upplysa rätten om dessa. Om vittnet är osäker på någon uppgift i sitt vittnesmål är han skyldig att påtala detta. Vittnet måste även redogöra för de slutsatser han dragit av sina egna iakttagelser, egna reflektioner och känsloreaktioner. Vittnet behöver däremot inte uttala sig om vilket bevisvärde hans uppgifter har. I vittnesmålet behöver vittnet inte heller dra ytterligare slutsatser av sina tidigare iakttagelser, reflektioner eller reaktioner.³⁷

2.3.3 Vittnets vägran

I vissa fall får vittnet vägra att yttra sig vid avläggande av sitt vittnesmål i domstolsförhandlingen. Detta omfattar omständighet som skulle kunna avslöja att vittnet eller närstående till vittnet begått brottslig eller vanärande handling.³⁸ Om vittnet lovat någon att hemlighålla en viss omständighet anses ett brytande av ett sådant löfte inte som vanärande handling. Vad som kan anses som vanärande handling får bedömas med hänsyn till de moraluppfattningar som råder för närvarande. Prostitution och annan utpräglad promiskuitet anses dock fortfarande som vanärande handling.³⁹ Vittnet får även vägra att avge vittnesmål som avslöjar yrkeshemlighet, om det inte finns synnerlig anledning⁴⁰.

Vittnet får inte utan giltigt skäl vägra att avlägga ed, avge vittnesmål eller besvara fråga i domstol. Detsamma gäller även för om vittnet inte förbereder vittnesmålet om han förelagts detta av rätten. Vägrar vittnet i någon mån gällande vad som ovan angivits utan giltigt skäl riskerar vittnet i första hand vite. Om vittnet trots detta inte fullgör sina ålägganden riskerar han att häktas om han inte fullgör sin vittnesplikt. Om vittnet inte rättar sig efter denna sista påtryckning häktas vittnet. Vittnet får hållas i häkte i högst tre månader och i inget fall längre än till dess domstolen skilt målet från sig. Vittnet som hålls i häkte ska senast var fjortonde dag inställas i domstolen. Vid varje inställelse i domstol kontrolleras om vittnet fortfarande står fast vid sin vägran.⁴¹

³⁴ 36:11 RB.

³⁵ 15:1 BrB.

³⁶ 15:3 BrB.

³⁷ Fitger, *Rättegångsbalken II – del 3*, sept 1990, s. 36:3.

³⁸ 36:6 RB.

³⁹ Ekelöf m fl, *Rättegång IV*, s. 183.

⁴⁰ 36:6 RB.

⁴¹ 36:21 RB; Fitger, *Rättegångsbalken II – del 3*, supplement 34, 2001, s. 36:48a.

Det är omdiskuterat huruvida tillämpning av tvångsmedel gentemot vittnet i 36:21 RB är obligatorisk eller fakultativ. Detta utifrån om tvångsåtgärder *ska* tillämpas eller *får* tillämpas om vittnet vägrar avlägga ed, avge vittnesmål, besvara fråga i domstol eller vittnet inte förbereder vittnesmålet då han förelagts detta av rätten. I artikeln ”Absolut eller relativ vittnesplikt” av Lars Heuman i Juridisk Tidskrift diskuteras detta närmare.⁴²

Diskussionen i artikeln kan sammanfattas med att Heuman betraktar vittnesplikten som i princip obligatorisk och att rätten endast kan avstå från tillämpning av tvångsmedel gentemot vittnet enligt 36:21 RB, om vittnet riskerar att utsättas för allvarliga repressalier vid avläggande av sitt vittnesmål i domstolsförhandling. Peter Fitger, författare till lagkommentaren till rättegångsbalken, betraktar 36:21 RB som fakultativ och att tillämpning av bestämmelsen får ske utifrån proportionalitetsprincipen. Tillämpning av tvångsmedel gentemot vittnet får således endast tillämpas om skälen för detta överväger det intrång eller det men i övrigt åtgärden innebär för vittnet eller för något annat motstående intresse. Om tvångsmedel bedöms vara motiverat att tillämpa gentemot vittnet ska det tvångsmedel som tillämpas vara rimligt i fråga om art, styrka, räckvidd och varaktighet i proportion till vad som vinnas med tvångsmedlet.⁴³

Generellt ska legalitets-, ändamåls-, behovs- och proportionalitetsprinciperna tillämpas vid tillämpning av tvångsmedel mot den enskilde. Detta gör det också möjligt för rätten att avstå från att tillämpa tvångsmedel när vittnet inte har giltigt skäl för sin vägran.⁴⁴ I två rättsfall från hovrätten framgår att möjligheten för rätten att tillämpa tvångsmedel gentemot vittnet enligt 36:21 RB bedömts och tillämpats olika.

I RH 1987:33 vägrade polisman i sitt vittnesmål i domstolsförhandling besvara fråga om varifrån han iakttog gärningsmannen under brottspaning. Målet var ett narkotikamål. Polis mannen motiverade sin vägran att besvara frågan med spaningssekretess. Hovrätten ansåg platsen för brottspaningen inte vara utan betydelse och att polis mannen inte haft giltigt skäl till att vägra besvara frågan. Hovrätten förelade därmed polis mannen att besvara frågan. Om frågan inte besvarades skulle vite utdömas.

I RH 1995:32 vägrade polisman i sitt vittnesmål i domstolsförhandling att besvara fråga angående uppgiftslämnarens identitet. Polis mannen motiverade detta med att han lovat uppgiftslämnaren anonymitet. Skälet till den utlovade anonymiteten var uppgiftslämnarens rädsla för repressalier. Uppgiftslämnaren hade uppgivit andrahandsuppgifter för polis mannen.

⁴² L. Heuman, *Absolut eller relativ vittnesplikt*, JT 1994-95, s. 153-160.

⁴³ L. Heuman, *Absolut eller relativ vittnesplikt*, JT 1994-95, s. 154.

⁴⁴ Fitger, *Rättegångsbalken II – del 3*, supplement 25, december 1997, s. 36:48a; Fitger, *Rättegångsbalken II – del 2*, supplement 36, mars 2002, s. 23:56b.

Utifrån en intresseavvägning och med tillämpning av legalitets-, ändamåls-, behovs- och proportionalitetsprinciperna bedömde rätten att polismannens vägran att uppge identitet på uppgiftslämnaren inte skulle få någon större betydelse för rättens dom i målet med hänsyn till annan bevisning.

Hovrätten bedömde även att polismannens vägran att uppge uppgiftslämnarens identitet i sitt vittnesmål inte var giltigt skäl. Begreppet giltigt skäl innefattas främst av bestämmelserna i 36:1-36:6 RB. Inga undantag från vittnesplikten, som uttryckligen inriktar sig på om ett vittne riskerar att utsättas för repressalier finns i gällande svensk rätt. Mot bakgrund av att uppgiftslämnarens uppgivna uppgifter var andrahandsuppgifter och att annan bevisning fanns i målet ansågs inte tillämpning av tvångsmedel gentemot polismannen, enligt 36:21 RB, stå i rimlig proportion till syftet med att få fram identiteten på den anonyma uppgiftslämnaren.

2.4 Mened

2.4.1 Förutsättningar för mened

I avsnittet 2.3.2, *Vittnesförhöret och plikten*, framgår att vittnet i normalfallet avlägger vittnesmål under ed och har sanningsplikt i domstolsförhandling. Om vittnet bryter mot detta kan han dömas för mened⁴⁵ eller ovarsam utsaga⁴⁶ beroende på hur omständigheterna ser ut. Mened är ett uppsåtligt brott och ovarsam utsaga är ett oaktsamhetsbrott. Enbart mened kommer att behandlas närmare här nedan.

För att det ska bli fråga om mened krävs att det osanna intygandet eller förtigandet av sanningen skett under ed. Uppsåtet är uppfyllt om det edsvurna vittnet haft insikt om att han lämnat osann uppgift eller förtigit uppgift i sitt vittnesmål, som vittnet haft edsansvar att uttala sig om.⁴⁷

Om vittnet medvetet talar osanning i sitt vittnesmål i domstolsförhandling, men det vittnet säger faktiskt är sant kan inte vittnet dömas för mened. Det som krävs av vittnesmålet i domstolsförhandling är således att de ska vara objektivt sant. Ett vittnes vägran att avge vittnesmål eller besvara fråga i domstolsförhandling enligt 36:21 RB betraktas inte som mened. Menedsbrottet är inte fullbordat förrän vittnet avslutat sitt vittnesmål i sin helhet. Försök till mened är inte kriminaliserat för att vittnet ska kunna rätta sitt vittnesmål under tiden han lägger fram sitt vittnesmål i domstolsförhandlingen utan att riskera straff. Förberedelse och stämpling till mened är däremot kriminaliserat.⁴⁸

⁴⁵ 15:1 BrB.

⁴⁶ 15:3 BrB.

⁴⁷ Holmqvist m fl, *Brottsbalken – En kommentar – del 2*, s. 15:4, s. 15:8.

⁴⁸ Holmqvist m fl, , *Brottsbalken – En kommentar – del 2*, s. 15:4, s. 15:6 f; Dahlström m fl, *Brott och påföljder – En lärobok i straffrätt om brottsbalken*, s. 296; 15:15 BrB.

2.4.2 Straff

Det finns tre svårighetsgrader av menedsbrottet, vilka är ringa mened, mened av normalgraden och grov mened.⁴⁹

Ringa fall av mened kan vara när ett vittnesmål inte är utan betydelse för saken, men dess betydelse för saken är ringa. Mened bedöms som grovt om uppsåtet är att oskyldig ska dömas till ansvar för allvarligt brott eller tillfoga annan synnerlig skada. Grov mened innefattar även uppsåt till skada, som aldrig inträffade. Icke uppsåtlig skada som mened orsakat bör inte bedömas som grovt brott. Straffsatsen för ringa mened är böter eller fängelse i högst sex månader, för mened fängelse i högst fyra år och grov mened lägst två år och högst åtta år.⁵⁰

Ett vittne som har gjort sig skyldig till mened kan dömas till ett lindrigare straff än vad som är stadgat. Förutsättningen för detta är vittnet innan avsevärd olägenhet uppkommit frivilligt rättat felet eller på annat sätt avvärjt fara för vidare olägenhet. Om faran var ringa och det inte är stadgat svårare straff än fängelse i sex månader utdöms inget ansvar för vittnet.⁵¹

2.4.3 Straffrihet

Straffrihet för mened kan bli fallet om vittnesutsagan är utan betydelse för saken i målet. Detsamma gäller om vittnet lämnat osann uppgift eller förtigt sanningen angående sådant han vägrat yttra sig om och om skälen till det innebär skälig ursäkt för honom. Det avgörande för straffrihet är således att vittnesutsagan är utan betydelse för saken och att vittnet haft rätt att vägra yttra sig.⁵²

Det är viktigt att skilja på *utan betydelse i saken* och *utan betydelse för sakens utgång*. Om vittnet t ex ljugit i sitt vittnesmål i domstolsförhandling i ett rattfyllerimål om att den tilltalade inte körde bilen, men inte bedöms som trovärdig går han inte straffri utan döms för mened. Vittnets lögn i detta fall hade ingen betydelse för sakens utgång, men däremot för saken.⁵³

Om vittnet väljer att framlägga osanna uppgifter i sitt vittnesmål i domstolsförhandlingen i en fråga som han har giltigt skäl att vägra uttala sig om, kan detta medföra straffrihet. Detta gäller i ett sådant fall när omständigheterna gör att han känner sig ”tvingad” att uttala sig. Omständigheterna kan vara att han inte kan vägra uttala sig om något utan att indirekt avslöja t ex vanärande handling. Om omständigheterna bedöms

⁴⁹ 15:1 RB.

⁵⁰ Holmqvist m fl, *Brottsbalken – En kommentar – del II*, s. 15:10.

⁵¹ 15:4 BrB.

⁵² 15:4 BrB.

⁵³ Dahlström m fl, *Brott och påföljder – En lärobok i straffrätt om brottsbalken*, s. 285.

som skälig ursäkt för att ha orsakat de osanna uppgifterna i vittnesmålet medför det straffrihet.⁵⁴

2.4.4 Lagföringsstatistik

Enligt statistik från BRÅ har antal lagförda personer med huvudbrottet mened från 1997⁵⁵ minskat en aning jämfört med 2004⁵⁶. 1997 var antalet 62 stycken jämfört med antalet 49 stycken för 2004 för mened. Denna lilla marginella nedåtgående trend har mer eller mindre varit stabil från 1997 och fram till 2004.⁵⁷

Följande påföljder med frihetsberövande som konsekvens, dömdes ut som huvudpåföljd 1997 respektive 2004 för ovan nämnda lagförda personer:

	År 1997	År 2004
Fängelse	51	41
Sluten ungdomsvård ⁵⁸	-	1
Rättspsykiatrisk vård	-	-
	<hr/> 51	<hr/> 42

Endast de grövre påföljderna redovisas för att belysa i vilken omfattning dessa döms ut gällande mened. Omfattningen av utdömandet av de grövre påföljderna visar även indirekt på i vilken omfattning de begångna menedsbrotten har ansetts så allvarliga att det utdömts påföljd med frihetsberövande som konsekvens.

⁵⁴ Dahlström m fl, *Brott och påföljder – En lärobok i straffrätt om brottsbalken*, s. 285.

⁵⁵ BRÅ, *Kriminalstatistik - Lagföringsstatistik 1997*. Läst: 2006-01-14 (internet).

⁵⁶ BRÅ, *Kriminalstatistik - Lagföringsstatistik 2004*. Läst: 2006-01-14 (internet).

⁵⁷ BRÅ, *Kriminalstatistik - Lagföringsstatistik 1997-2004*. Läst: 2006-01-14 (internet).

⁵⁸ Sluten ungdomsvård (31:1a BrB) infördes som påföljd 1999-01-01.

3 Vittnets rädsla

Det är inte ovanligt att vittnen känner allmän olust inför att vittna. I samband med att brottsklimatet hårdnat har det även blivit mer vanligt att vittnen blivit mer ovilliga att vittna p g a rädsla för hot och/eller repressalier.⁵⁹ Rädslan består också i att möta den tilltalade och hans vänner under och efter domstolsförhandlingen.⁶⁰

I diskussioner med representanter inom rättsväsendet framgår dock att den allmänna uppfattningen är att majoriteten av alla vittnen inte utsätts för hot eller repressalier.⁶¹ Den allmänna rädslan hos vittnen för repressalier tycks istället ha ökat mera än vad omfattningen av kända fall av hotade eller angripna vittnen har ökat. Några tillförlitliga uppgifter om i vilken verklig omfattning det förekommer hot och/eller repressalier mot vittnen finns inte. Detta eftersom det sannolikt råder ett stort mörkertal i detta avseende. Angreppen tycks dock ha ökat under senare år och många gånger är dessa brott mycket allvarliga.⁶²

Hos polisen uppfattas även ofta en rädsla hos bl a vittnen som varit utsatta för hot eller våld att polisanmäla detta p g a risken för upptrappat våld. Det är inte ovanligt att vittnena i det fallet vill ha garantier av polisen för sin säkerhet innan de vågar göra polisanmälan.⁶³

3.1 Hoten och våldet

De handlingar som tillämpas för att skrämja och påverka vittnet varierar, men antingen är det någon form av hot eller våldsangrepp mot vittnet som det är fråga om.⁶⁴ Svårighetsgraden av hot eller våldsangrepp varierar naturligtvis också.⁶⁵

Andra faktorer som sannolikt spelar in är, vilken typ av brott vittnet bevitnat och vem gärningsmannen är.

Generellt förekommer oftast de allvarligaste fallen av hot och våld mot vittnet som lämnat betydelsefulla uppgifter i samband med brottsutredningar rörande grov eller organiserad brottslighet. Det är inte ovanligt att de

⁵⁹ Ds 1995:1, s. 3.

⁶⁰ SOU 1998:40, s. 393, s. 401.

⁶¹ Jmf SOU 1998:40, s. 306, s.400.

⁶² SOU 2004:1, s. 124.

⁶³ Rikspolisstyrelsen, *Nationellt handlingsprogram för skydd av bevispersoner*, s. 11.

⁶⁴ SOU 2004:1, s. 116.

⁶⁵ SOU 2004:1, s. 115 f.

våldsamma handlingarna utförs av kriminella grupperingar, men även enskilda personer tillgriper hot och våld i vissa fall.⁶⁶

Det är okänt hur hotet eller våldet exakt ser ut i de fall det är fråga om den typ av vittne som denna uppsats behandlar.

3.2 Annan bidragande orsak till rädsla

Annan bidragande orsak till att vittnet känner rädsla och obehag är den känsla av utsatthet som media medverkar till i sin nyhetsrapportering. Grova och hänsynslösa brott är hett nyhetsstoff för media och därmed hårdbevakar media denna typ av mål. I nyhetsrapporteringen kan det tidigt komma fram att det mellan den skälige misstänkte och polis och åklagare råder starka motsättningar vad det gäller uppfattningen om den skäligen misstänktes skuld. Detta innebär naturligtvis att den skäligen misstänkte strängt förnekar brott. Vittnet som utgör en del av bevisningen kan då känna att han är i fokus, särskilt vad det gäller hans vittnesmål som pekar ut den skäligen misstänkte. Media riskerar således att skrämja upp vittnet, särskilt om media överdriver den hotbild som kan finnas.⁶⁷

Media bidrar också till obefogad rädsla hos vittnet för repressalier i fall där således ingen hotbild eller risk förekommer för vittnet. Detta framgår av Brottsofferutredningen från 1998. I utredningen anses media vara en bidragande orsak till vittnets obefogade rädsla för repressalier. Detta genom vad vittnet fått kännedom om i media genom t ex amerikanska TV-serier och nyhetsrapportering av t ex mc-relaterad brottslighet.⁶⁸

Andra orsaker som väcker allmän oro hos vittnet är den ovana miljön i domstol och den främmande situationen.⁶⁹

⁶⁶ SOU 2004:1, s. 115; Se även under avsnitt 10.1 *Personsäkerhetsprogram: Skånemodellen*. För att det ska bli aktuellt att införliva person i ett personsäkerhetsprogram till skydd för vittnet krävs det i princip dödshot. I personsäkerhetsprogrammen införlivas sällan s k slumpvittnen. Detta tyder därmed på att det okända vittnet som av en slump iakttagit ett brott inte utsätts för repressalier i någon större omfattning eller bedöms inte riskera repressalier. Oftast är det fråga om vittne som hoppat av den kriminella banan och därmed har så graverande uppgifter att de kan vara av avgörande betydelse i brottsutredningen och för en fällande dom.

⁶⁷ Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 75.

⁶⁸ SOU 1998:40, s. 393, s. 401.

⁶⁹ SOU 1998:40, s. 401.

4 Straffrättsligt skydd

Övergrepp i rättssak är den straffrättsliga bestämmelse som särskilt inriktar sig på vittnet. Övergrepp i rättssak kan betraktas som ett skydd för vittnet i den bemärkelsen att det är straffbelagt och därmed i viss omfattning bör medföra att personer avhåller sig från att hota eller angripa vittnet.

Även andra relevanta straffbestämmelser till skydd för liv, hälsa och trakasserier, som kan tillämpas på bl a vittnet finns i kapitel 3 och 4 BrB. Dessa innefattar t ex ansvar för misshandel, olaga hot, olaga tvång, hemfridsbrott och ofredande.⁷⁰ Skyddet består även här av viss brottspreventiv effekt.

4.1 Övergrepp i rättssak

4.1.1 Förutsättningar för övergrepp i rättssak

Enligt förarbetena betraktas övergrepp i rättssak⁷¹ som ett angrepp på rättsordningen och ytterst på samhället.⁷² Syftet är att skydda statens rättsskipande verksamhet från otillbörlig påverkan. Detta genom att den som avlägger vittnesmål i domstolsförhandling eller hos myndighet med särskild straffrättslig bestämmelse skyddas från otillbörlig påverkan.⁷³

Innebörden av skydd mot otillbörlig påverkan för vittnet eller det blivande vittnet som ska eller har förhörts av polis eller avlagt vittnesmål i domstolsförhandling, är skydd mot våld, hot om våld eller annan handling som medför lidande, skada eller olägenhet. Skyddet innefattar även hot om handling som medför lidande, skada eller olägenhet.⁷⁴

Det krävs att gärningsmannen har uppsåt för alla objektiva rekvisit och dessutom att övergreppet sker med direkt uppsåt att hindra den åtgärd det är fråga om eller att hämnas åtgärden t ex ett vittnesmål.⁷⁵

Våldsbegreppet definieras som misshandel⁷⁶ och vissa former av betvingande. Betvingande i form av att vittnet helt eller nästan helt berövas

⁷⁰ Ds 1995:1, s. 21.

⁷¹ 17:10 BrB.

⁷² Prop. 2001/02:59, s. 46.

⁷³ Prop. 2001/02:59, s.43.

⁷⁴ 17:10 BrB.

⁷⁵ Dahlström m fl, *Brott och påföljder – En lärobok i straffrätt om brottsbalken*, s. 347; Prop. 1981/82:141, s. 32.

⁷⁶ Att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd innefattas inte i detta fall. Detta enligt Dahlström m fl, *Brott och påföljder – En lärobok i straffrätt om brottsbalken*, s. 335.

sin handlingsförmåga. Detta genom att t ex vittnet hålls fast av någon, vilket medför att vittnet inte kan eller bara med svårighet kan röra sig.⁷⁷

Hot om våld kan inte riktas mot tredje person. Det finns heller inget krav på att hotet ska ha påverkat vittnet genom att hotet framtvingat eller hindrat viss åtgärd. Hotet behöver heller inte ha orsakat fruktan hos vittnet eller ens varit ägnat att framkalla allvarlig fruktan hos vittnet. Dock krävs det att vittnet uppfattat hotet som allvarligt menat. Allvarligt menat hot innebär att hotet framställs på sådant sätt att det i normalfallet är tillräckligt för att inge farhågor hos vittnet att hotet ska förverkligas.⁷⁸

Av bestämmelsen gällande övergrepp i rättssak framgår att handling som medför lidande, skada eller olägenhet för vittnet eller hot om sådan handling är straffbelagd. Både direkt och indirekt lidande, skada eller olägenhet innefattas.⁷⁹

I begreppet ”lidande” innefattas psykiskt lidande, som inte är av allvarlig art. Psykiskt lidande av allvarlig art är en medicinskt påverkad effekt såsom psykisk chock.⁸⁰

Skadebegreppet innebär ekonomisk skada, där även risk för ekonomisk skada ingår. Bedömningen om ekonomisk skada uppstått sker objektivt. Om angrepp på vittnets egendom eller på egendom som vittnet innehar med redovisningsskyldighet minskar värdet på egendomen är det anse som ekonomisk skada.⁸¹

Begreppet olägenhet innebär ”betydande obehag och andra rättsförluster än ekonomisk skada eller risk för ekonomisk skada”.⁸²

I Lars Heumans artikel ”Köpta vittnen”⁸³ diskuteras om vittne som får ersättning i syfte att vägra yttra sig och därtill kanske t o m är beredd att häktas i högst tre månader för sin vägran att yttra sig, är att betrakta som övergrepp i rättssak. Om vittnet går med på detta kanske det snarare är av skälet att han *tror* att han kan bli utsatt för repressalier om han vittnar. I detta fall kan ersättningen betraktas som en förmån för vittnet, medan risken för att häktas är en högst påtaglig olägenhet. Heuman anser att straff för

⁷⁷ Holmqvist m fl, *Brottsbalken – En kommentar – del II*, s. 17:38; Dahlström m fl, *Brott och påföljder – En lärobok i straffrätt om brottsbalken*, s. 347, s. 335.

⁷⁸ Dahlström m fl, *Brott och påföljder – En lärobok i straffrätt om brottsbalken*, s. 347, s. 335.

⁷⁹ Dahlström m fl, *Brott och påföljder – En lärobok i straffrätt om brottsbalken*, s. 347, s. 335.

⁸⁰ Dahlström m fl, *Brott och påföljder – En lärobok i straffrätt om brottsbalken*, s. 347, s. 335.

⁸¹ Dahlström m fl, *Brott och påföljder – En lärobok i straffrätt om brottsbalken*, s. 347, s. 338.

⁸² Dahlström m fl, *Brott och påföljder – En lärobok i straffrätt om brottsbalken*, s. 347, s. 338.

⁸³ L. Heuman, *Köpta vittnen*, SvJT 1983, s. 669-700.

övergrepp i rättssak inte kan utdömas mot den person som betalat vittnet för att köpa vittnets tystnad.⁸⁴

4.1.2 Straff

Det finns tre olika svårighetsgrader av övergrepp i rättssak, vilka är ringa, normalgraden och grov.⁸⁵

Vid bedömningen av vilken svårighetsgrad av övergrepp i rättssak det är fråga om, vägs alla omständigheter i brottet in.⁸⁶ Det ska således inte enbart beaktas vilken typ av handling den tilltalade utsatt vittnet för och hur allvarlig den varit. Ett hot i syfte att hindra någon från att lämna uppgifter angående ett allvarligt våldsbrott ska t ex anses som svårare än om hotet hade rört förhindrande att lämna uppgift gällande snatteri. Utrymmet att döma till ringa brott är således begränsat, eftersom alla omständigheter måste vägas in i bedömningen. För att det ska bli fråga om ringa övergrepp i rättssak krävs att angreppet varit av lindrig art och inte förorsakat något men för allmänheten.⁸⁷

Straffskalan för grovt brott bör tillämpas när den tilltalade visat ”särskild hänsynslöshet och betydande men för det allmänna eller någon enskild har uppkommit eller riskerat att uppkomma till följd av gärningen”.⁸⁸

Straffskalan för övergrepp i rättssak sträcker sig från böter till åtta års fängelse beroende på vilken svårighetsgrad av brottet som det är fråga om. Endast vid ringa brott ingår böter också i straffskalan förutom fängelse. För ringa brott är straffskalan böter eller fängelse i högst sex månader, för normalgraden fängelse i högst fyra år och för grovt brott fängelse i lägst två år och högst åtta år.⁸⁹

Om övergreppet i rättssak innefattar grov misshandel ska den tilltalade dömas för de båda brotten i konkurrens.⁹⁰ Olaga tvång som ingår i övergrepp i rättssak konsumeras i övergrepp i rättssak.⁹¹

4.1.3 Lagändringar i övergrepp i rättssak

Lagändringar i bestämmelsen gällande övergrepp i rättssak speglar utvecklingen av det hårdare brottsklimatet tydligt och problematiken gällande repressalier mot bl a vittnet. Bestämmelsen har varit föremål för

⁸⁴ L. Heuman, *Köpta vittnen*, SvJT 1983, s. 682, s. 684.

⁸⁵ 17:10 BrB.

⁸⁶ L. Holmqvist m fl, *Brottsbalken – En kommentar – del II*, s. 17:40.

⁸⁷ L. Holmqvist m fl, *Brottsbalken – En kommentar – del II*, s. 17:40;

Prop. 2001/02:59, s. 61.

⁸⁸ Prop. 1981/82:141, s. 36; Prop. 2001/02:59, s. 61.

⁸⁹ 17:10 BrB.

⁹⁰ Prop. 1981/82:141, s. 35 f.

⁹¹ Prop. 1996/97:135, s. 11.

ändringar inte mindre än fyra gånger sedan 1980-talet. Dessa ändringar har främst rört straffskalan och svårighetsgraderna för brottet.⁹²

När brottsbalken trädde ikraft 1965 var straffskalan för övergrepp i rättssak böter eller fängelse i högst två år.⁹³

4.1.3.1 År 1982 – Grovt brott införs

1982 infördes den grova svårighetsgraden av övergrepp i rättssak med särskild straffskala.⁹⁴

Bakgrunden var att det fanns skäl att anta en ökad förekomst av att vittnen och tilltalade inte vågade tala fritt i förhör i samband med ett flertal domstolsförhandlingar. Detta antogs bestå i rädsla för att tala fritt inför medtilltalade och åhörare. Denna problematik gällde främst för narkotikabrottslighet. Rädslan yttrade sig i form av att den eller de hörda i domstolsförhandlingen vägrat att uttala sig eller att utsagan inte överensstämde med vad den eller de hörda personerna uppgivit i förhör i förundersökningen. När utsagan ändrades vid förhör i domstolsförhandling skedde det på ett sådant sätt att det fanns skäl att anta att utsagan var osann. Ofta var det flera personer i samma mål, som vägrade uttala sig eller ändrade sina tidigare givna utsagor från förundersökningen när de hördes i domstolsförhandlingen. I vissa fall hade även vittnen vägrat att inställa sig till domstolsförhandlingen för avläggande av vittnesmål grundat på liknande omständigheter. Från många olika håll har det, även om vittnesmål avlagts, bekräftats att vittnet före eller efter domstolsförhandling uttryckt stark oro för de konsekvenser vittnesmålet kunnat medföra.⁹⁵

Utifrån detta kunde det därmed på goda grunder antas att förklaringen till vittnenas eller tilltalades handlande i domstolsförhandlingen i en hel del fall berodde på rädsla för repressalier.⁹⁶

Även från polisärt håll uttalades problematiken kring att det blivit mer vanligt förekommande att personer som hade kännedom om planerad eller begången allvarlig organiserad brottslighet avstod från att polisanmäla eller kontakta polisen. Denna tendens kunde även yttra sig på motsvarande sätt i förundersökningen. Detta vid förhör i syfte att få misstankar gällande ovan nämnda typ av brott bekräftade mot en eller flera andra personer. Den hörda personen undvek i ett sådant fall oftast all inblandning eller uppgav felaktiga uppgifter.⁹⁷

⁹² Prop. 2001/02:59, s. 44.

⁹³ Prop. 2001/02:59, s. 44.

⁹⁴ Holmqvist m fl, *Brottsbalken – En kommentar – del II*, s. 17:38.

⁹⁵ Prop. 1981/82:141, s. 34.

⁹⁶ Prop. 1981/82:141, s. 34.

⁹⁷ Prop. 1981/82:141, s. 34.

4.1.3.2 År 1993 – Skärpning i straffskalan

1993 ändrades straffskalan för normalgraden övergrepp i rättssak till böter eller fängelse ett år. För det grova brottet ändrades straffskalan till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.⁹⁸ Detta för att minska överlappningen av straffskalorna för brottet av normalgraden respektive för det grova brottet.⁹⁹

I förarbetet belystes återigen vittnets utsatta situation när det gäller att vittna i domstolsförhandling. Att det medför påfrestningar för vittnet och att det inte kunde uteslutas att det förekommer olika typer av hot och i vissa fall även våld mot vittnet. I likhet för menedsbrottet ansågs starka skäl från samhällets synpunkt föreligga, att tillskriva grovt övergrepp i rättssak ett högt straffvärde.¹⁰⁰

4.1.3.3 År 1997 - Ytterligare skärpning i straffskalan

1997 ändrades straffskalan för övergrepp i rättssak igen, vilket för normalgraden av brottet innebar en höjning av straffmaximum till två års fängelse. För det grova brottet höjdes straffminimum till ett års fängelse och straffmaximum till sex års fängelse. Straffskalan för normalgraden av brottet blev således böter eller fängelse i högst två år och för det grova brottet fängelse i lägst ett år och högst sex år.¹⁰¹

Höjningen av straffmaximum innebar att straffskalan närmade sig straffskalan för mened. Anledningen till straffskärpningen var bildandet av grupper som ställde sig utanför lagen och öppet visade att de ignorerade rättsordningen, vilket inte kunde accepteras av samhället. Därför fanns starka skäl för att stärka det straffrättsliga skyddet ytterligare för vittnen, men även för andra förhörspersoner. Det fanns således ett behov av en generellt strängare syn på den här typen av direkta angrepp på rättsordningen, som övergrepp i rättssak innefattas i.¹⁰²

4.1.3.4 År 2002 – Senaste skärpningen i straffskalan

2002 gjordes den senaste skärpningen i straffskalan och är nu den gällande i dagsläget.

Ändringen i straffskalan 2002 innefattade att böter för normalgraden av övergrepp togs bort och ersattes med enbart fängelse i högst fyra år. Dessutom infördes svårighetsgraden ringa för brottet med straffskalan böter eller fängelse i högst sex månader. För grovt brott höjdes straffskalan med

⁹⁸ Prop. 2001/02:59, s. 44.

⁹⁹ Prop. 1992/93:141, s. 47.

¹⁰⁰ Prop. 1992/93:141, s. 46 f.

¹⁰¹ Prop. 1996/97:135, s. 4; Prop. 2001/02:59, s. 44.

¹⁰² Prop. 1996/97:135, s. 9.

minimum två års fängelse och maximum åtta års fängelse. Därmed blev straffskalan för övergrepp i rättssak densamma som för mened d v s lägst fängelse i två år eller högst åtta år.¹⁰³

Ändringen i straffskalan för övergrepp i rättssak innebar en generell uppgradering av straffvärdet för övergrepp i rättssak, vilket borde leda till generellt något strängare straff för denna typ av brott.¹⁰⁴

I förarbetena betonades att övergrepp i rättssak är en viktig central bestämmelse för att skydda rättsordningen och därmed de personer som medverkar i rättsprocessen.¹⁰⁵

Ändringen i straffskalan motiverades med ”att förundersökningar rörande brott med anknytning till mc-gäng och rasistiska sammanslutningar ibland är förenade med stora svårigheter eftersom målsägande och vittnen inte vågar lämna upplysningar om brottet av rädsla för repressalier från den misstänkte eller någon i dennes umgängeskrets. Motsvarande svårigheter finns vid förundersökningar avseende vissa grova narkotikabrott och annan organiserad brottslighet.”¹⁰⁶ Utifrån detta ansågs det angeläget att skärpa straffskalan ytterligare.¹⁰⁷

4.1.4 Övergrepp i rättssak som tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrott

Sedan 2003 är övergrepp i rättssak även kriminaliserat som ett tryckfrihets-¹⁰⁸ och yttrandefrihetsbrott¹⁰⁹.

För att övergrepp i rättssak ska anses som ett tryckfrihetsbrott krävs, enligt TF¹¹⁰, att brottet funnits i text som uttryckts i tryckt form eller genom stencilering, fotokopiering eller liknade tekniskt förfarande eller genom bild som tryckfrihetsbrott. Det krävs även att skriften med det uttryckta övergreppet i rättssak mångfaldigats och blivit utlämnat till försäljning eller på annat sätt för spridning i Sverige.¹¹¹

Motsvarande bestämmelser gällande övergrepp i rättssak finns även i YGL¹¹². YGL behandlar yttranden offentligen uttryckta i ljudradio, television, vissa liknande överföringar, filmer, videogram, ljudupptagningar,

¹⁰³ Prop. 2001/02:59, s. 6 f.

¹⁰⁴ Prop. 2001/02:59, s. 44.

¹⁰⁵ Prop. 2001/02:59, s. 46.

¹⁰⁶ Prop. 2001/02:59, s. 46.

¹⁰⁷ Prop. 2001/02:59, s. 46.

¹⁰⁸ 7:4 p. 18 TF.

¹⁰⁹ Se 5:1 YGL.

¹¹⁰ SFS 1949:105.

¹¹¹ 1:5 TF, 1: 6 TF.

¹¹² SFS 1991:146.

databaser¹¹³ och andra tekniska upptagningar, som riktas till allmänheten. Med tekniska upptagningar menas upptagningar som innefattar text, bild eller ljud.¹¹⁴ För att e-post ska omfattas av YGL:s bestämmelser krävs det att utskicket är riktat till allmänheten.¹¹⁵

För påföljdsbestämmelser för övergrepp i rättssak, som tryck- eller yttrandefrihetsbrott gäller brottsbalkens påföljder för övergrepp i rättssak.¹¹⁶

I förarbetena framgår att den tekniska utvecklingen hela tiden markant ökar risken för att hot framförs mot enskilda och grupper. En generell ökning av anmälda hotbrott som skett via internet har skett och man befärrar att dessa kommer att öka ytterligare i omfattning i takt med informationsteknikens utveckling.¹¹⁷

4.1.5 Lagföringsstatistik

Enligt statistik från Brottsförebyggande rådet¹¹⁸ har antal lagförda personer med huvudbrottet övergrepp i rättssak ökat markant från 1997 jämfört med 2004. År 1997 var antalet 70 stycken jämfört med antalet 348 stycken för år 2004 för övergrepp i rättssak. Den uppåtgående trenden mellan år 1997 och år 2004 har i princip varit stabilt stigande.¹¹⁹

Följande påföljder med frihetsberövande som konsekvens, dömdes ut som huvudpåföljd år 1997 respektive år 2004 för ovan nämnda lagförda personer:

	År 1997	År 2004
Fängelse	21	174
Sluten ungdomsvård ¹²⁰		11
Rättspsykiatrisk vård	1	8
	<hr/>	<hr/>
	22	193

Endast de grövre påföljderna redovisas för att belysa i vilken omfattning dessa döms ut gällande övergrepp i rättssak. Omfattningen av utdömandet av de grövre påföljderna visar även indirekt på i vilken omfattning de

¹¹³ I detta begrepp ingår främst massmedieföretags nättidningar på internet, som även ges ut i pappersform. YGL är således ännu så länge avgränsad till i första hand tillhandahållen information av mer eller mindre massmedial karaktär på internet. Denna avgränsning är dock inte stark. Interaktiva sidor där besökande kan skriva in inlägg eller kommunicera omfattas inte av YGL, eftersom det krävs att innehållet på den internetsida som tillhandahålles ska bestämmas av den som driver internetsidan. Detta enligt Strömberg m fl, *Yttrandefrihetsrätt*, s. 144f.

¹¹⁴ 1:1 YGL, 1:6 YGL, 1:9 YGL, 1:10 YGL.

¹¹⁵ Prop. 2001/02:74, s. 62 ff.

¹¹⁶ Prop. 2001/02:74, s. 56.

¹¹⁷ Prop. 2001/02:74, s. 63.

¹¹⁸ BRÅ, *Kriminalstatistik - Lagföringsstatistik 1997* Läst: 2006-01-14. (internet) ; BRÅ, *Kriminalstatistik - Lagföringsstatistik 2004* Läst: 2006-01-14 (internet).

¹¹⁹ BRÅ, *Kriminalstatistik - Lagföringsstatistik 1997-2004* Läst: 2006-01-14 (internet).

¹²⁰ Sluten ungdomsvård (31:1a BrB) infördes som påföljd 1999-01-01.

begångna övergreppen i rättssak har ansetts så allvarliga att det utdömts påföljd med frihetsberövande som konsekvens.

5 Besöksförbud

1988 infördes Lagen om besöksförbud¹²¹ för att ge ett bättre skydd för personer som förföljs och trakasseras. Införandet av Lagen om besöksförbud var främst ett led i att begränsa kvinnomisshandel och förväntades mest att tillämpas för att skydda denna typ av förföljda kvinnor. Lagen om besöksförbud är dock generellt utformad och kan tillämpas på alla typer av personer. Detta innefattar även fall där någon tidigare koppling inte funnits mellan parterna. Således är det möjligt att belägga en gärningsman med förbud om att inte besöka eller kontakta en person som ska vittna i domstol eller som redan har vittnat.¹²²

Besöksförbudets skyddsfunktion utgörs av polisens möjlighet att ingripa mot person vars beteende i vissa andra fall inte är straffbelagt. Förbudet utgör även ett ”hot” om straff om förbudet överträds.

5.1 Funktion

Besöksförbud innebär förbud att besöka eller på annat sätt ta kontakt eller förfölja viss person.¹²³ Besöksförbudet reglerar således ett ”förhållande” mellan två personer. Detta skulle t ex kunna vara mellan den skäligen misstänkte/tilltalade och vittnet i samband med ett brottmål.

För att ett besöksförbud ska vara gällande krävs beslut av åklagaren och att delgivning av sådant förbud skett till den person som belagts med besöksförbudet.¹²⁴ Besöksförbud får meddelas på högst ett år i taget. Förlängning av besöksförbud med ett år i taget är således möjlig.¹²⁵ Beslut om besöksförbud kan överklagas till tingsrätten.¹²⁶

Om den person som meddelats besöksförbud bryter mot besöksförbudet kan han dömas för överträdelse av besöksförbud till böter eller fängelse i högst ett år. Ringa fall av överträdelse är inte straffbelagt. Ringa fall kan t ex vara om kontakt tagits av den person som belagts med besöksförbud, som inte är uppenbart befogad men som framstår som klart ursäktlig.¹²⁷

I polisens riktlinjer ingår också att följa upp meddelade besöksförbud, vilket sker i syfte att ta reda på hur besöksförbudet efterlevs av båda parter i ärendet om besöksförbud.¹²⁸ Detta sker bl a i Malmö och handhas på

¹²¹ SFS 1988:688

¹²² Ds 1995:1, s. 21 f.

¹²³ 1 § Lag om besöksförbud

¹²⁴ 7 §, 12 § Lag om besöksförbud

¹²⁵ 4 § Lag om besöksförbud

¹²⁶ 14 § Lag om besöksförbud

¹²⁷ 24 § Lag om besöksförbud; Prop. 1987/88:137, s. 52.

¹²⁸ Rikspolisstyrelsen, RPS 2005:1 - Politiära hot och riskbedömningar, s. 28.

närpolisnivå. Särskilt utsedda kontaktpersoner inom varje enskilt närpolisområde följer upp alla besöksförbuden genom att kontakta de skyddade personerna och tar reda på hur besöksförbudet fungerar.¹²⁹

5.2 Syfte

Besöksförbudets främsta syfte är förebygga hotfulla och farliga situationer, vilket medför trygghet för den person som skyddas av besöksförbudet. Polisen har möjlighet att direkt ingripa när den person som skyddas av besöksförbud upplever en situation som hotande eller skrämmande.¹³⁰

Besöksförbudet syftar till och gör det även möjligt att komma åt beteenden som i normalfallet inte är straffbara, men som kan vara mycket besvärande och skapa rädsla för en person t ex vittnet. Detta kan t ex vara förföljelse genom att uppehålla sig i nära anslutning till en persons bostad eller arbetsplats utan att ta direkt kontakt, återkommande brev och telefonuppringningar eller liknande.¹³¹ Även kontakt som sker genom bud innefattas i besöksförbudet. Andra ytterligare åtgärder i kontaktsyfte innefattas av besöksförbudet såsom att den person som meddelats besöksförbud gör obscena gester gentemot den skyddade personen.¹³²

5.3 Grundläggande förutsättningar för besöksförbud

Vissa grundläggande förutsättningar krävs för att besöksförbud ska beviljas och gäller för alla typer av besöksförbud. Grundläggande förutsättningar innefattar att det ”på grund av särskilda omständigheter finns risk för att den mot vilken förbudet avses gälla kommer att begå brott, förfölja eller på annat allvarligt sätt trakassera den som förbudet avses skydda.”¹³³

Vid en riskbedömning ska det särskilt läggas vikt vid om brott mot den person som avses skyddas begåtts mot dennas liv, hälsa, frihet eller frid. Detta innefattar främst brott såsom misshandel, olaga hot, men även rån och sexuella övergrepp. Även trakasserier som inte går över gränsen till straffbar handling kan innefattas.¹³⁴

Enligt förarbetena bör det inte i alla situationer krävas att brott mot den person som avses skyddas utsatts för brott av den person som ska meddelas besöksförbud. Besöksförbud kan även vara befogat om den som avses

¹²⁹ Telefonsamtal med Svärd, Polismyndigheten i Skåne, 2005-12-12.

¹³⁰ Prop. 1987/88:137, s. 13.

¹³¹ Prop. 1987/88:137, s. 12.

¹³² Karnov 2004/05, Lag om besöksförbud, not. 1, Läst: 2005-12-17 (internet).

¹³³ 1 § Lag om besöksförbud.

¹³⁴ Prop. 1987/88:137, s. 41, s. 18.

meddelas besöksförbud, vid flera andra tillfällen begått allvarliga våldsbrott mot andra personer.¹³⁵

Om mindre ingripande åtgärder än besöksförbud utgör tillräckligt skydd ska detta tillämpas istället.¹³⁶

5.4 Utvidgat besöksförbud

Utvidgat besöksförbud¹³⁷ innebär att förbudet sträcker sig över en geografisk plats. Om ett vanligt besöksförbud anses otillräckligt kan ett utvidgat besöksförbud bli aktuellt.¹³⁸

Utvidgat besöksförbud avser ”förbud att uppehålla sig i närheten av annan persons bostad eller arbetsplats eller annat ställe där den personen brukar vistas”.¹³⁹ Utvidgat besöksförbud inriktar sig främst på när den person som meddelats besöksförbud försöker skrämma den skyddade personen ”genom att ständigt dyka upp i hans eller hennes närhet, men utan att ta någon direkt kontakt”.¹⁴⁰ Detta kan t ex vara fallet när den person som meddelats besöksförbud utan godtagbar anledning vid flera tillfällen uppehåller sig i närheten till den skyddade personens bostad eller arbetsplats.¹⁴¹

5.5 Särskilt utvidgat besöksförbud

Särskilt utvidgat besöksförbud kan beslutas, när person som tidigare meddelats utvidgat besöksförbud brutit mot detta.¹⁴²

Särskilt utökad besöksförbud¹⁴³ innebär besöksförbud för större geografiskt område. Förbudet kan omfatta ett eller flera områden i anslutning till där den skyddade personen vistas och rör sig. Detta innebär således områden i anslutning till den skyddade personens bostad, arbetsplats eller andra platser den skyddade personen vistas. Det finns ingen uttalad begränsning om hur stort område som kan innefattas i begreppet särskilt utökad besöksförbud. Det borde i normalfallet vara tillräckligt med visst kvarter eller stadsdel.¹⁴⁴

Särskilt utvidgat besöksförbud innebär en större begränsning av rörelsefriheten för den person som meddelats detta. Vid bedömning om särskilt utvidgat besöksförbud ska beviljas ska en

¹³⁵ Prop. 1987/88:137, s. 18.

¹³⁶ 1 § Lag om besöksförbud.

¹³⁷ 2 § st. 1 Lag om besöksförbud.

¹³⁸ Prop. 1987/88:137, s. 42.

¹³⁹ Prop. 1987/88:137, s. 42.

¹⁴⁰ Prop. 1987/88:137, s. 42.

¹⁴¹ Prop. 1987/88:137, s. 42.

¹⁴² Prop. 1987/88:137, s. 42.

¹⁴³ 2 § st. 2 Lag om besöksförbud.

¹⁴⁴ Prop. 2002/03:70, s. 72.

proportionalitetsbedömning göras utifrån intresset att förebygga brott eller allvarliga trakasserier och rätten till rörelsefrihet. Om skälen för särskilt utvidgat besöksförbud väger väsentligt tyngre, ska denna form av besöksförbud beviljas.¹⁴⁵

5.6 Besöksförbud avseende gemensam bostad

Besöksförbud avseende gemensam bostad¹⁴⁶ innebär förbud att vistas i bostad som brukas gemensamt med den person som ska skyddas. Denna typ av förbud kan beviljas som skydd ”om det på grund av särskilda omständigheter finns en påtaglig risk för att den mot vilken förbudet avses gälla kommer att begå brott mot en sammanboendes liv, hälsa, frihet eller frid”.¹⁴⁷

Besöksförbud avseende gemensam bostad kan meddelas om skyddsbehovet för den ena personen väger tyngre än den begränsning i integriteten som detta medför för den andra personen. Det krävs också att den skyddade personen medverkar till att personen som meddelats besöksförbud i rimlig omfattning får tillgång till sina personliga tillhörigheter. Besöksförbud avseende gemensam bostad kan tillämpas på alla typer av personer som bor ihop.¹⁴⁸

Besöksförbud avseende gemensam bostad får beviljas för högst 30 dygn och om särskilda skäl finns förlängas med högst 7 dygn i taget.¹⁴⁹

5.7 Förstärkning av besöksförbud med elektronisk övervakning - möjligt?

En metod för att förstärka ett besöksförbud skulle kunna ske genom elektronisk övervakning. Utifrån internationella erfarenheter har Brottsförebyggande rådet tagit fram ett underlag för bedömning av möjligheterna att elektroniskt övervaka besöksförbud.¹⁵⁰

Av Brottsförebyggande rådets underlag framgår att ny teknik skulle kunna användas som komplement till fotbojan. Denna teknik bygger på GPS-systemet. GPS står för Global Positioning System, vilket gör en kontinuerlig och mycket exakt positionsbestämning av den övervakade möjlig. Detta möjliggör således effektiv övervakning av att ett besöksförbud efterlevs.¹⁵¹

¹⁴⁵ Prop. 2002/03:70, s. 72.

¹⁴⁶ 1a § Lag om besöksförbud.

¹⁴⁷ 1a § Lag om besöksförbud.

¹⁴⁸ 1a § Lag om besöksförbud; Prop. 2002/2003:70, s. 69.

¹⁴⁹ 4 § Lag om besöksförbud.

¹⁵⁰ BRÅ, *Att förstärka besöksförbud med elektronisk övervakning*, 2005, s. 5, Läst: 2005-12-20 (internet).

¹⁵¹ BRÅ, *Att förstärka besöksförbud med elektronisk övervakning*, 2005, s. 6, Läst: 2005-12-20 (internet).

Metoden går ut på att kombinera fotbojan med en GPS-mottagare på den person som meddelats besöksförbud. Områden där den person som skyddas av besöksförbudet vistas såsom i och runt sin bostad, arbetsplats och andra platser skulle därmed kunna fredas. Om personen med det meddelade besöksförbudet skulle träda in i det fredade området/områdena som besöksförbudet innefattar, skulle en bevakningscentral automatiskt larmas och nödvändiga åtgärder kunna vidtas. Detta skulle kunna ha en brottsförebyggande effekt på den förbättrade upptäcktsrisken och vetskapen hos den person som meddelats besöksförbud om att hela tiden vara bevakad. Dessutom skulle övervakningen genom GPS även kunna stärka bevisningen i de fall överträdelse av ett besöksförbud skett.¹⁵²

Brottsförebyggande rådet konstaterade att både för- och nackdelar med elektronisk övervakning med GPS-teknik fanns. Bland annat är det resurskrävande, vilket innebär att det kräver en väl organiserad bevakning och ständig beredskap för eventuella larm. I dagsläget finns heller ingen rättslig lösning för att kunna tillämpa elektronisk övervakning i brottsförebyggande syfte, vilket därmed närmare måste ses över.¹⁵³

Brottsförebyggande rådet ansåg också att GPS-tekniken hade begränsningar, genom att balansgången mellan övervakningens effektivitet, trovärdighet och rättssäkerhet är mycket svår. Det är viktigt att den skyddade personen verkligen kan skyddas. Särskilda försiktighetsåtgärder bör vidtas om det skulle bli fråga om att införa elektronisk övervakning i samband med besöksförbud.¹⁵⁴

Utifrån dessa överväganden ansåg Brottsförebyggande rådet försöksverksamhet gällande elektronisk övervakning med GPS-teknik först och främst bör ske gällande annan brottslighet innan det kan bli aktuellt att tillämpa den i samband med besöksförbud.¹⁵⁵

¹⁵² BRÅ, *Att förstärka besöksförbud med elektronisk övervakning*, 2005, s. 6, Läst: 2005-12-20 (internet).

¹⁵³ BRÅ, *Att förstärka besöksförbud med elektronisk övervakning*, 2005, s. 7f, Läst: 2005-12-20 (internet).

¹⁵⁴ BRÅ, *Att förstärka besöksförbud med elektronisk övervakning*, 2005, s. 9f, Läst: 2005-12-20 (internet).

¹⁵⁵ BRÅ, *Att förstärka besöksförbud med elektronisk övervakning*, 2005, s. 8ff, Läst: 2005-12-20 (internet).

6 Säkerhet och stöd i domstol

För att lösa behovet av ökad säkerhet för bl a vittnen i domstolsförhandling tillämpas olika metoder. Metoderna varierar och anpassning av dem sker utifrån den aktuella hotbilden. Det förekommer t o m att civila poliser är närvarande under domstolsförhandling för att undvika incidenter.¹⁵⁶

Nedan följer ett antal metoder som bidrar direkt eller indirekt till att öka säkerheten för vittnet i domstolsförhandling. Även mänskligt stöd gör att vittnet känner sig mer trygg vid domstolsförfarandet. Sekretess i domstolsförhandling kan också ha viss betydelse för vittnets säkerhet. Sekretess i domstolsförhandling tas närmare upp i avsnittet 7.1, *Sekretess i rättsprocessen*.

6.1 Säkerhetskontroll

Lagen om säkerhetskontroll i domstol¹⁵⁷ inriktar sig på allvarliga hotsituationer i domstol såsom bl a allvarliga hämndaktioner mot domstolen, parter eller vittnen.¹⁵⁸ En säkerhetskontroll i domstol kan vara allmän eller särskild.¹⁵⁹

Allmän säkerhetskontroll omfattar alla besökare till domstolens lokaler, vilket i första hand innebär en inpasseringskontroll i domstolens entré. Bland dessa besökare innefattas således åhörare, parter, vittnen, målsägande, andra som kallats till viss domstolsförhandling och övriga besökare utan särskilt ärende till domstolen. Undantagna från denna säkerhetskontroll är domstolens anställda, nämndemän, advokater och andra som tillträder domstolsbygganden vid utövning i allmän tjänst eller offentligt uppdrag. Ytterligare undantag från säkerhetskontroll för vissa personer eller inskränkning av de generellt undantagna personkategorierna är möjlig om särskilda skäl finns för det.¹⁶⁰

För att det ska bli fråga om allmän säkerhetskontroll krävs det ”att det finns anledning att befara att det i en domstols lokaler kan komma att förövas brott som innebär en allvarlig fara för någons liv, hälsa, eller frihet eller för omfattande förstörelse av egendom”.¹⁶¹

Allmän säkerhetskontroll kräver således något tecken på säkerhetsrisk. Säkerhetsrisken behöver inte vara knuten till någon viss person eller visst mål i domstolen. Någon typ av konkret risk krävs men detta krav ska inte

¹⁵⁶ Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 29.

¹⁵⁷ SFS 1981:1064.

¹⁵⁸ Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 30.

¹⁵⁹ 1 § Lag om säkerhetskontroll i domstol.

¹⁶⁰ Prop. 2000/01:32, s. 63; 3 § Lag om säkerhetskontroll i domstol.

¹⁶¹ 1 § Lag om säkerhetskontroll i domstol.

ställas för högt. Allmän säkerhetskontroll kan även ske i de fall det rör sig om något diffusa och allmänt riktade hot eller förväntade risksituationer.¹⁶² Beslut om allmän säkerhetskontroll i brottmål fattas efter samråd med polismyndigheten av domstolens chef eller annan lagfaren domare.¹⁶³

Allmän säkerhetskontroll kan vara ett alternativ eller komplement till särskild säkerhetskontroll. Särskild säkerhetskontroll förutsätter således inte allmän säkerhetskontroll. Grund för allmän respektive särskild säkerhetskontroll prövas var för sig. En proportionalitetsbedömning måste här göras för att undvika omotiverad inskränkning i grundlagsskyddade rättigheter såsom skydd mot påtvingat kroppsligt ingrepp, förhandlingsoffentligheten, anonymitetsskyddet och informations- och yttrandefriheten.¹⁶⁴

Särskild säkerhetskontroll är knuten till besökare till visst mål och den rättssal som målet ska hållas i. Särskild säkerhetskontroll gäller för alla de åhörare som ska bevista den rättssal målet ska hållas i och de som kallats till domstolsförhandlingen. Generellt undantagna från den särskilda säkerhetskontrollen är samma personkategorier som för allmän säkerhetskontroll. Möjlighet finns att undanta ytterligare personer från denna säkerhetskontroll om det finns särskilda skäl för det.¹⁶⁵

För att det ska bli fråga om särskild säkerhetskontroll krävs det att det med hänsyn till särskilda omständigheter finns risk för brott som innebär allvarlig fara för någons liv, hälsa eller frihet eller för omfattande förstörelse av egendom kan komma att förövas i viss domstolsförhandling. Den typ av brott som åsyftas är främst brott enligt 3, 4 och 13 kapitlet i BrB såsom t ex mord, dråp, grov misshandel, människorov, mordbrand, olaga hot, allmänfarlig ödeläggelse och sabotage. Vid brott mot den personliga säkerheten är det tillräckligt att det finns risk för skada för en enda person.¹⁶⁶

När det gäller risken för brott kan det inte anges vad som gäller generellt. Tillämpningen av särskild säkerhetskontroll ska vara restriktiv med tanke på det ingrepp säkerhetskontrollen utgör. Kraven på särskilda omständigheter innefattar att risken måste kunna relateras till att det framkommit uppgifter om uttalade hotelser eller förberedelser som tyder på brottsliga avsikter. Andra fall som kan vara av avgörande betydelse för särskild säkerhetskontroll är om domstolsförhandlingen innefattar person/personer tillhörande organisationer som är allmänt kända för att bruka våld för att uppnå sina syften, arten av det brott som ska avhandlas i domstolsförhandlingen och dess samband med ekonomiska intressen eller kända spänningar mellan parterna. En proportionalitetsbedömning av

¹⁶² Prop. 2000/01:32, s. 61.

¹⁶³ 2 § Lag om säkerhetskontroll i domstol.

¹⁶⁴ Prop. 2000/01:32, s. 61 f.

¹⁶⁵ 1 §, 3 § Lag om säkerhetskontroll i domstol.

¹⁶⁶ Prop. 1980/81:114, s. 19.

riskerna och olägenheten med säkerhetskontrollen får göras innan beslut om säkerhetskontroll fattas. I detta sammanhang ska alla relevanta faktorer vägas in såsom arten av den brottslighet som befaras, möjliga bevakningsåtgärder och andra åtgärder för att minska riskerna.¹⁶⁷ Beslut om särskild säkerhetskontroll fattas av rätten eller om domstolförhandlingen ännu inte inletts av rättens ordförande. Detta efter samråd med åklagare och polismyndighet.¹⁶⁸

Båda typerna av säkerhetskontroll utförs främst av polisman. Det är även möjligt att låta ordningsvakter genomföra allmän säkerhetskontroll under polisledning. Särskild säkerhetskontroll kan även få utföras av polisman med biträde av ordningsvakt.¹⁶⁹

Syftet med säkerhetskontroll är att eftersöka farliga föremål såsom vapen eller andra föremål som kan tänkas användas vid de brott som kan befaras förekomma i domstolsbyggnaden och/eller i rättssalen. Med andra föremål menas bl a kniv, ammunition, sprängämnen, tändmedel eller liknande.¹⁷⁰ Vid eftersökning av dessa föremål får kroppsvisitation av den person som passerar säkerhetskontrollen ske. Detta innebär undersökning av personens kläder och det som personen bär med sig t ex en väska. Vid allmän säkerhetskontroll är huvudregeln att detta främst ska ske med teknisk utrustning såsom metalldetektor eller liknande. Manuell kroppsvisitation är tillåten om särskilda skäl finns såsom t ex om den tekniska utrustningen indikerar på vapen eller annat otillåtet föremål hos person som passerar säkerhetskontrollen.¹⁷¹ Vid särskild säkerhetskontroll uppställs inga särskilda skäl för manuell kroppsvisitation, dock bör den inte göras mer ingående än som är motiverat i det specifika fallet.¹⁷²

Väskor och andra föremål såsom t ex en kasse eller paket som medförs till eller påträffas i domstolens lokaler får undersökas. Det är således möjligt att undersöka t ex en väska som någon ställt ifrån sig och ingen känns vid eller andra herrelösa misstänkta föremål. Nödvändigt våld får användas för att öppna lås på anträffad väska.¹⁷³

Den person som vägrar att underkasta sig allmän säkerhetskontroll vägras tillträde till domstolens lokaler. Om detta istället sker vid särskild säkerhetskontroll vägras tillträde till aktuell domstolsförhandling. I det fall det är fråga om person som är kallad till viss domstolsförhandling förmedlas hans vägran att underkasta sig säkerhetskontroll omedelbart till domstolen. En bedömning görs då om undantag kan ske från säkerhetskontroll. Om kallad person uteblir får han hämtas till domstolen enligt rättegångsbalken

¹⁶⁷ Prop. 1980/81:114, s. 19.

¹⁶⁸ 2 § Lag om säkerhetskontroll i domstol.

¹⁶⁹ 4 § Lag om säkerhetskontroll i domstol.

¹⁷⁰ Prop. 1980/81:114, s. 22.

¹⁷¹ Prop. 2000/01:32, s. 65.

¹⁷² Prop. 1980/81:114, s. 23.

¹⁷³ Prop. 2000/01:32, s. 64; Prop. 1980/81:114, s. 23.

och förordnas att genomgå säkerhetskontroll trots sin vägran. Detta kan bli aktuellt för tilltalad, målsägande och även vittne.¹⁷⁴

Den som genomgår säkerhetskontroll, men som inte tillåter att t ex väska kontrolleras kan lämna väskan till förvaring om det anses lämpligt. Denna person vägras då inte tillträde.¹⁷⁵ Väska som inlämnats till förvaring kan dock undersökas om särskilda skäl finns. I begreppet särskilda skäl omfattas risk för brott som medför allvarlig fara för liv eller hälsa eller för omfattande fara.¹⁷⁶

Om den typ av föremål som eftersöks i säkerhetskontroll anträffas och inte skäl för beslag enligt rättegångsbalken föreligger, ska dessa tas i tillfälligt förvar om detta medges frivilligt av den kontrollerade personen. Detta gäller under persons besök i domstolen både som kallad och åhörare. Om inget undantag föreligger avlägsnas denna person från domstolens lokaler. Om det anträffas den typ av föremål som eftersöks i säkerhetskontroll på person som kallats till domstolsförhandling och han vägrar att lämna ifrån sig detta, anmäls detta omedelbart till domstolen. Därefter beslutas det om huruvida personen ska få behålla det anträffade föremålet eller om det ska fräntas honom under domstolsförhandlingen.¹⁷⁷

6.2 Säkerhetssal

Vissa rättssalar har utformats med mycket hög säkerhet, vilka kallas säkerhetssalar. Dessa säkerhetssalar används främst i samband med domstolsförhandlingar där förhöjd säkerhet krävs.¹⁷⁸ När säkerhetssal används i säkerhetssyfte föregås den av särskild säkerhetskontroll. Beslut om användandet av säkerhetssal i säkerhetssyfte bedöms utifrån de kriterier som särskild säkerhetskontroll ställer upp.¹⁷⁹

Definition på säkerhetssal enligt Domstolsverket är bl a att den ska ha kapacitet för ett större antal tilltalade, tilltalade ska kunna slussas in annan väg till rättssalen, annan väg för inslussning av vittne i rättssalen, särskild inslussning för häktestransporter, rum för åklagaren i anslutning till säkerhetssalen, särskilt väntrum för vittne, målsägande och advokater, säkerhetszon utanför rättssalen men innanför säkerhetskontrollen, krossäker glasvägg mellan åhörare och rätten, polis ska ha tillgång till rum med insyn i rättssalen, fast larmbåge och utrymme till kroppsvisitation ska finnas, förstärkt skalskydd i form av fönsterrutor i säkerhetsglas och ingen övrig

¹⁷⁴ 6 § Lag om säkerhetskontroll i domstol.

¹⁷⁵ 6 § Lag om säkerhetskontroll i domstol.

¹⁷⁶ 5 § Lag om säkerhetskontroll i domstol; Prop. 2001/01:32, s. 64.

¹⁷⁷ 7 § Lag om säkerhetskontroll i domstol.

¹⁷⁸ Domstolsverket, *DV-rapport 2002:6 – Framtida riktlinjer för säkerhetsarbete i domstolsväsendet*, s. 33.

¹⁷⁹ Telefonsamtal med Malmsjö, Domstolsverket, 2006-01-03.

insyn i rättssalen. Dagens säkerhetssalar är till viss del utrustade i olika omfattning, men utveckling inom detta pågår.¹⁸⁰

Kameraövervakning förekommer dessutom oftast i alla allmänna utrymmen utanför rättssalar om det är motiverat. Överfallslarm förekommer i alla typer av rättssalar i domstolarna.¹⁸¹

I oktober 2005 invigdes Sveriges senaste och säkraste säkerhetssal i Stockholm. Säkerhetssalen är utrustad med krossäker glasvägg som avskiljer rätten från åhörarna och med den senaste tekniken. Säkerhetssalen ligger skyddad under jord, har en säkerhetssluss, rejäla utrymmen och bra presentationsutrustning. Presentationstekniken främjar även förhandlingsoffentligheten genom ökad insyn för allmänheten i det mål de bevistar.¹⁸²

Säkerhetssalar finns idag i Stockholm, Göteborg och Malmö.¹⁸³

6.3 Vittnesmål i parts eller åhörars utevaro

Det är möjligt för rätten att i vissa fall förordna om att part eller speciell åhörare inte ska få vara närvarande vid vittnesförhör i domstolsförhandling. Den möjligheten framgår av 36:18 RB och kan tillämpas om det finns anledning att anta att vittnet p g a rädsla eller annan orsak inte fritt berättar sanningen p g a parts eller någon åhörars närvaro. Detsamma gäller om part eller någon åhörare hindrar vittnet när han framlägger sitt vittnesmål genom att falla vittnet i talet eller på annat sätt hindrar vittnet. Syftet är att vittnet befrias från trycket som partens eller åhörars själva närvaro utgör för vittnet.¹⁸⁴

Det är nämligen inte ovanligt att vittnet hämmas att berätta det ofördelaktiga gällande en tilltalad i sitt vittnesmål av rädsla för repressalier från den tilltalades kamrater, som är närvarande under domstolsförhandlingen. Ett typfall när det kan bli fråga om att visa ut en eller flera åhörare är följande: Det hela börjar med att vittnet bearbetas med mer eller mindre direkta hot oftast före domstolsförhandlingen. Därefter fullföljer kamraterna sedan sina försök att påverka vittnet utan påtagligt störande beteende genom att intensivt iakttaga vittnet när han avlägger sitt vittnesmål i domstolsförhandlingen.¹⁸⁵ I ett sådant fall kan 36:18 RB tillämpas, för utvisning av den tilltalades kamrater i domstolsförhandlingen. Om störningen varit mer påtaglig kunde istället 5:9 RB gällande ordningsstörning i domstol ha tillämpats för att visa ut den tilltalades

¹⁸⁰ Telefonsamtal med Malmsjö, Domstolsverket, 2006-01-03.

¹⁸¹ Detta är fallet i Malmö Tingsrätt, enligt Bergh vid studiebesök på Malmö Tingsrätt 2005-12-19.

¹⁸² Collin, *Hypermodern säkerhetssal invigs*, Domkretsen, nr 3, 2005, s. 3.

¹⁸³ Collin, *Hypermodern säkerhetssal invigs*, Domkretsen, nr 3, 2005, s. 3.

¹⁸⁴ 36:18 RB; Fitger, *Rättegångsbalken II – del III*, supplement 17, april 1995, s. 36:43.

¹⁸⁵ Prop. 1986/87:89, s. 135.

kamrater ur rättssalen. Under 36:18 RB faller således de fall när part eller någon åhörare försöker påverka vittnet i domstolsförhandlingen utan direkta yttre iakttagbara medel.¹⁸⁶

Det är inte tillräcklig grund att utvisa part eller någon åhörare under domstolsförhandlingen p g a att vittnet rent allmänt är nervös inför att tala inför större publik eller liknande. Vittnets känslor för part eller någon åhörare i form av rädsla, vilket kan påverka vittnet från att avlägga fullständigt och sanningsenligt vittnesmål i domstol, är det som styr om utvisande av part eller någon åhörare kan bli aktuellt. Representanter från pressen kan t ex således i detta fall inte visas ut från domstolsförhandlingen på denna grund.¹⁸⁷ Enligt JO kan inte parts ombud utvisas ur rättssalen under domstolsförhandlingen med stöd av 36:18 RB eller tolkning av förarbetena.¹⁸⁸

JO har också uttalat sig om förbud mot åhörare att bära viss klädsel under domstolsförhandling.¹⁸⁹ Detta aktualiserades vid en domstolsförhandling i Borås Tingsrätt 1998 gällande grov misshandel. Den ena av de två tilltalade hade visst samröre med mc-klubben Hells Angels. Åhörare iklädda mc-västar med klubbemblemet MC Sweden förbjöds av rättens ordförande att komma in i rättssalen för domstolsförhandling. Anledning att misstänka att särskilt målsägande och vittnen ofta känner rädsla och obehag där medlemmar ur t ex vissa mc-klubbar är närvarande i rättssalen under domstolsförhandlingen finns. Detta särskilt i de fall medlemskapet framgår av viss klädsel. I detta mål var det även ett vittne som sannolikt p g a rädsla inte kunnat delges kallelse till domstolsförhandlingen. Skälet till förbudet att bära mc-väst i rättssalen var att minimera det obehag som övriga närvarande kunde antas känna genom mc-organisationens närvaro.

JO har i detta fall uttalat att det är möjligt att förbjuda tillträde till rättssal för åhörare p g a viss klädsel för att undvika ett vittne ska behöva känna obehag, vilket kan påverka hans vittnesmål negativt, enligt 36:18 RB.

Enligt JO är det däremot inte möjligt att generellt visa ut eller förbjuda åhörarens närvaro grundat enbart på att åhörare bär viss klädsel, där det framgår att åhöraren tillhör viss förening eller annan sammanslutning, vilken representerar värderingar som står i strid med samhällets värderingar. Detta eftersom skydd för yttrande- och föreningsfrihet råder i Sverige. Om klädseln eller oklädseln på goda grunder anses störa ordningen påtagligt i rättssalen är det möjligt att förbjuda klädseln eller oklädseln eller visa ut den aktuella åhöraren i undantagsfall, enligt 5:9 RB. Detta är t ex fallet om klädseln eller oklädseln kan anses vara förargelseväckande beteende eller hets mot folkgrupp. Om förutsättningarna i 36:18 RB är uppfyllda kan som

¹⁸⁶ 1986/87:89, s. 178.

¹⁸⁷ Prop. 1986/87:89, s. 178.

¹⁸⁸ JO 1995/96, s. 29.

¹⁸⁹ JO 1998/99, s. 53.

ovan framgått åhörare med viss klädsel visas ut eller förbjudas tillträde till rättssalen under domstolsförhandlingen.

Vidare är fallet att om part visats ut ur rättssalen grundat på 36:18 RB återges vittnesberättelsen i angränsande rum för parten i högtalare s k medhörning. I annat fall återger rätten vittnesmålets innehåll i behövlig omfattning efter att parten återvänt in i rättssalen. Parten ska också beredas möjlighet att ställa frågor till vittnet.¹⁹⁰

6.4 Ordning vid domstol

I 5:9 RB regleras ordning vid domstol och är inte specifikt inriktad på vittnet. Denna bestämmelse kan dock i relevanta delar vara av intresse för ett vittne och bidra till vittnets säkerhet och trygghet i domstolsförhandlingen.

Ordning i domstol innefattar att rättens ordförande får utvisa den person¹⁹¹ som stör domstolsförhandlingen eller på annat sätt uppträder otillbörligt och förbjuda annan att göra ljudinspelning på förhör. Fotografering är inte heller tillåtet under domstolsförhandling i rättssalen.¹⁹²

Innebörden av ordningsstörning och otillbörligt beteende kan inte definieras mer allmänt. Detta är istället något som får bedömas i varje enskilt fall.¹⁹³ Vid yttre direkt iakttagbara medel för att påverka t ex ett vittne kan 5:9 RB för att utvisa den störande personen tillämpas.¹⁹⁴ En annan aspekt är att rättssäkerheten som inte får äventyras. Det är viktigt att t ex ett vittne som avlägger vittnesmål inte distraheras av t ex någon som pratar i mobiltelefon. Dessutom ska t ex ett vittne inte kränkas av någon under domstolsförhandlingen genom trakasserier eller smädelser. Utrop, skratt, applåder m.m. som kommenterar innehållet i domstolsförhandlingen får inte heller förekomma.¹⁹⁵

Ljudinspelning av förhör i domstolsförhandlingen är i princip tillåten för privatperson om det inte stör den person som förhörs i domstolsförhandlingen. Detta tar främst sikte på ljudinspelning av privatperson.¹⁹⁶ Enligt JO kan förutsättningarna för radioutsändningar vara detsamma.¹⁹⁷

¹⁹⁰ Prop. 1986/87:89, s. 179.

¹⁹¹ Den person som åsyftas i 5:9 RB kan vara t ex åhörare eller part. En part kan således i princip visas ut ur rättssalen, men detta är synnerligen ovanligt. Detta enligt Fitger, *Rättegångsbalken II – del I*, supplement 34, juni 2001, s. 5:16a.

¹⁹² 5:9 RB

¹⁹³ Fitger, *Rättegångsbalken II – del I*, supplement 34, juni 2001, s. 5:16 f.

¹⁹⁴ Prop. 1986/87:89, s. 178.

¹⁹⁵ Fitger, *Rättegångsbalken II – del I*, supplement 34, juni 2001, s. 5:16a.

¹⁹⁶ Fitger, *Rättegångsbalken II – del I*, supplement 34, juni 2001, s. 5:16b.

¹⁹⁷ JO 1992/93, s. 26; Karnov 2004/05 – 5:9 RB, not. 84, Läst: 2006-01-05 (internet).

Som framgått ovan är fotografering i rättssal under domstolsförhandling förbjudet. Detta innefattar även direktsändning i TV, videinspelning och annan bildupptagning.¹⁹⁸

En eventuell ändring av fotoförbudet kan ske i framtiden. Justitieminister Thomas Bodström uttalade nyligen¹⁹⁹ att han vill öppna för möjligheten att TV-sända rättegångar. Skälet är bl a det stora intresset för rättegångar och problemet med att de inte alltid beskrivs korrekt. Ett exempel på detta är att många politiker recenserar rättegångar som om de vore biofilmer och detta utan att ens ha läst domen. I den offentliga debatten är det dessutom allt för få domare som vill delta och förklara hur de dömt. Justitieministern menar att ökad insyn därför kan leda till bättre förståelse. Undantag från exponering ska ske av vissa mål såsom sexualbrott, våldsbrott och vårdnadstvister. Domaren är den som ytterst ska besluta om vilka rättegångar som fotoförbud ska råda. Från exponering ska även brottsoffer och vittnen skyddas om det är deras önskan. Justitieministern kommer att bjuda in alla partier, Domstolsverket, Riksåklagaren och Advokatsamfundet för vidare diskussion i ämnet.²⁰⁰

Om någon som har utvisats ur rättssalen tränger sig in i rättssalen eller inte rättar sig efter tillsägelse som syftar på att upprätthålla ordningen i rättssalen, får rätten förordna att den trotsige enskilde personen i fråga omedelbart ska sättas i häkte under den tid domstolsförhandlingen pågår. Den maximala tiden i häkte är tre dagar.²⁰¹ Den som bryter mot bestämmelserna i 5:9 RB riskerar att dömas till penningböter rättegångsförseelse²⁰² och i grövre fall till böter eller fängelse i högst sex månader för störande av förrättning²⁰³.

6.5 Vittnesmål via telefon

Huvudregeln är att ett vittne ska infinna sig vid domstolsförhandlingen personligen för att avlägga sitt vittnesmål.²⁰⁴ I vissa fall är det dock möjligt att låta ett vittne avlägga sitt vittnesmål i domstolsförhandlingen via telefon.²⁰⁵ Detta med hänsyn taget till om det är lämpligt beroende på bevisningens art och övriga omständigheter. En alternativ grund som möjliggör ett vittnesmål via telefon är om vittnets inställelse i domstolsförhandlingen för att vittna medför kostnader eller olägenheter som inte är i rimlig proportion till den betydelse som vittnesmålet har i målet.²⁰⁶

¹⁹⁸ Prop. 1979/80, s. 12; Karnov 2004/05 – 5:9 RB, not. 85, Läst: 2006-01-05 (internet).

¹⁹⁹ Detta uttalande skedde 2005-12-19.

²⁰⁰ Sveriges Television, *Bodström vill tillåta TV i rättssalen*, publicerad 2005-12-19, Läst: 2006-01-05 (internet).

²⁰¹ 5:9 RB.

²⁰² 9:5 RB.

²⁰³ 16:4 BrB.

²⁰⁴ Prop. 1998/99:65, s. 11; Se bl a 36:7 RB.

²⁰⁵ Högtalartelefon tillämpas, vilket även tillgodoser offentlighetsintresset. Detta enligt prop. 1986/87:89, s.221.

²⁰⁶ 46:7 RB.

Avläggande av vittnesmål i domstolsförhandling via telefon kräver att det är fråga om vittnesuppgifter som ur sakligt perspektiv kan tillgodogöras lika fullgott av domstolen via telefon som via vittnets inställelse i domstolsförhandlingen. I de fall det är fråga om en mer komplicerad bedömning av vittnesmålets bevisvärde är det inte aktuellt med avläggande av vittnesmål i domstolsförhandling via telefon. Detta eftersom ett vittnesmål via telefon inte får bidra till sämre möjlighet att värdera vittnesmålet än vittnets inställelse i domstolsförhandlingen. Således måste det röra sig om fall av enklare beskaffenhet.²⁰⁷

Att vittnet undgår att närvara personligen vid domstolsförhandlingen kan minska vittnets rädsla och obehag inför att möta den tilltalade i domstolen och för att avslöja sitt utseende om det inte tidigare är känt. Enligt Högsta domstolen är inte enbart rädsla eller obehag inför ett förhör i domstolsförhandling en grund för telefonförhör. Det kan dock inte uteslutas att rädsla eller obehag inför ett förhör i domstolsförhandling i vissa fall kan anses som en olägenhet och tillmätas viss betydelse. Dock måste även övriga förutsättningar för telefonförhör vara uppfyllda. Förarbetena har inte närmare behandlat i vilken omfattning och vilka olika olägenheter som åsyftas i bestämmelsen gällande telefonförhör.²⁰⁸

NJA 1998 s. 862 gäller ett narkotikamål som innefattade högt straffvärde. En medtilltalad uppgav att han inte vågade inställa sig personligen för förhör i hovrättsförhandlingen p g a rädsla för repressalier. Den medtilltalade och hans moder hade mordhotats. Detta p g a de uppgifter den medtilltalade lämnat personligen i sitt förhör i tingsrättsförhandlingen. Den medtilltalades utsaga utgjorde en större del av bevisningen mot de andra två tilltalade. I hovrätten förhördes den medtilltalade via telefon och ändrade där sina tidigare uppgifter från förhöret i tingsrätten till att de andra två tilltalade inte längre varit hans två medgärningsmän. Högsta domstolen konstaterade att rättegångsfel begåtts och att den medtilltalade skulle förhörts personligen i hovrättsförhandlingen.

6.6 Videokonferens

Den 1 januari 2002 infördes Lag om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång²⁰⁹, som kommer att gälla fram till den 31 december 2006²¹⁰. Syftet med att videokonferens i rättegång infördes som en försöksverksamhet var att ta fram ett underlag för att bedöma i vilken omfattning videoteknik i denna form skulle kunna tillämpas i framtida rättegångar.²¹¹ Videokonferens är i dagsläget möjlig i Högsta domstolen,

²⁰⁷ Prop. 1986/87:89, s. 220.

²⁰⁸ NJA 1998 s. 862.

²⁰⁹ SFS 1999:613.

²¹⁰ SFS 2004:1209.

²¹¹ Prop. 1998/99:65, s. 10.

alla hovrätter och vissa tingsrätter.²¹² Riksdagen har godtagit Justitiekommitténs förslag att godkänna lagförslag som innebär att permanenta möjligheten till videokonferens i domstolsförhandling i alla allmänna domstolar, enligt proposition 2004/05:131.²¹³ Lagförslaget och andra lagändringar i propositionen föreslås träda i kraft den dag regeringen bestämmer.²¹⁴ Enligt Justitiedepartementet kommer lagförslaget med lagändringar att träda ikraft under 2007.

Videokonferens innebär att vittnet kan medverka i domstolsförhandling genom teknisk ljud- och bildöverföring från annan plats eller ort. Detta innebär att vittnet kan befinna sig på betryggande avstånd på annan plats när han vittnar och dessutom undgår att avlägga vittnesmål i den tilltalades personliga närvaro och andra åhörare.²¹⁵ Två alternativa grunder som möjliggör videokonferens i domstolsförhandling för vittne finns. Dessa är desamma som för telefonförhör i domstolsförhandling.²¹⁶

Avläggande av vittnesmål i form av videokonferens är inget krav gentemot ett vittne. Om vittnet motsätter sig tillämpningen av videokonferens har vittnet rätt att infinna sig personligen för avläggande av vittnesmål i domstolsförhandlingen.²¹⁷ Utrymmet för att använda videokonferens bör vara större än vid telefonförhör med anledning av både direkt bild- och ljudåtergivning när vittnet avlägger sitt vittnesmål. Därmed finns inget hinder för att tillämpa videokonferens om vittnet känner rädsla och fruktan inför att infinna sig personligen i domstolsförhandling för avläggande av vittnesmål. Tillämpningen av videokonferens bör ske med viss återhållsamhet. Det får inte äventyra rättssäkerheten för den tilltalade.²¹⁸

Möjligheten att tillämpa videokonferens på ett vittnets rädsla kommer att kvarstå även när lagstiftning gällande videokonferens i domstolsförhandling permanentas. Av prop. 2004/05:131 framgår att: "Vid bedömningen av om ett deltagande genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring skall ske skall rätten beakta vilka skäl som kan finnas för det och styrkan av dessa. [...] Den andra omständigheten som anges är att personen i fråga känner en påtaglig rädsla för att vara närvarande i rättsalen. Det kan t ex gälla vissa mål om grov eller organiserad brottslighet. Det är dock inte typen av mål som är avgörande utan den rädsla personen känner. Rädslan bör inte framstå som abstrakt eller obefogad."²¹⁹

²¹² 1 § Förordning (1999:856) om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång.

²¹³ bet. 2004/05:JuU29; rskr. 2004/05:304.

²¹⁴ Prop. 2004/05:131, s. 1.

²¹⁵ Prop. 1998/99:65, s. 9.

²¹⁶ Se avsnittet 6.5 *Vittnesmål via telefon*; 5 § Lag om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång.

²¹⁷ 6 § Lag om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång.

²¹⁸ Prop. 1998/99:68, s. 25.

²¹⁹ Prop. 2004/05:131, s. 224 f.

6.7 Stöd och trygghet för vittne

Vittnesstödsverksamhet i domstolar utgör en viktig stödfunktion för vittnen.²²⁰ De ska vittnesstöden arbetar ideellt och ger stöd till vittnen i domstolarna, vilket bidrar till att vittnen känner sig mer trygga inför domstolförhandlingen. Syftet med vittnesstöd är just att öka grundtryggheten hos vittnen när de sitter och väntar på att det mål de ska vittna i ska ropas upp. Stödet till vittnet anpassas utifrån det enskilda vittnets behov. Vittnesstöden kan vid behov informera vittnen om hur en domstolförhandling går till, svara på andra enklare frågor gällande domstolförhandling eller helt enkelt finnas till för vittnet som sällskap och medmänniska. Vittnesstödet kan också underlätta för vittnen genom att de har någon att prata med i pauserna. Vittnesstöden är instruerade att inte diskutera de aktuella målen med vittnena.²²¹

Vittnesstödens verksamhet är begränsad till tiden i anslutning till domstolsförhandlingen. I princip utför vittnesstödet sitt uppdrag i domstolens lokaler. Om vittnet känner rädsla inför att möta den tilltalade eller andra personer kopplade till den tilltalade kan vittnet få vänta med vittnesstödet i särskilt rum inför domstolsförhandlingen. Det kan hända i vissa fall, även om det är ovanligt, att vittnen drabbas av psykiska och fysiska reaktioner såsom t ex hjärtklappning eller yrsel eller börjar gråta. I dessa fall kan vittnesstödet ordna ett rum för vila i avskildhet.²²²

I de fall det visar sig att vittnen har behov av mer stöd än vad vittnesstöden kan erbjuda, kan vittnena bli hänvisas till Brottsofferjourens stödpersoner.²²³ Brottsofferjouren kan bli lämna råd och stöd under en längre tidsperiod och då även efter dom fallit, om behov finns.²²⁴

²²⁰ Vittnesstödsverksamheten innefattar även stöd för målsägande, men tas inte närmare upp i denna uppsats.

²²¹ Prop. 2000/01:79, s. 24f; Brottsoffermyndigheten, *Vittnesstödshandboken*, s. 28, s. 30.

²²² Brottsoffermyndigheten, *Vittnesstödshandboken*, s. 28 ff.

²²³ Brottsoffermyndigheten, *Vittnesstödshandboken*, s. 30.

²²⁴ Brottsofferjourenas Riksförbund, *Handbok för stödperson*, s. 28, s. 32.

7 Sekretess

Offentlighetsprincipen genomsyrar svensk rättsordning genom allmänhetens rätt till insyn i rättskipningen och statsförvaltningen.²²⁵

Offentlighetsprincipen ger sig till uttryck i förhandlingsoffentligheten hos domstolar och allmänna handlingars offentlighet.²²⁶ Allmänhetens rätt till insyn anses främja rättssäkerheten och effektiviteten.²²⁷

Det är i vissa fall tillåtet att inskränka offentlighetsprincipen. I vilka fall det är tillåtet att inskränka offentlighetsprincipen framgår och styrs utifrån bestämmelserna i SekrL.²²⁸ SekrL reglerar sekretess av handlingar och tystnadsplikt i förhållande till enskilda och inbördes. Tillämpning av SekrL:s bestämmelser sker på uppgifter som handhas och finns hos myndigheter d v s inom den offentliga sektorn.²²⁹

Grund för sekretess kan vara när skyddet för en enskilds personliga förhållanden bedöms väga tyngre än offentlighetsintresset.²³⁰ Sekretessen har således då en skyddande funktion för den enskilde personen och kan t ex även skydda vittnet i vissa fall.

I förarbetena är det inte exakt definierat vad enskilds personliga förhållanden innefattar. Det framgår enbart att: ”Vad som menas med personliga förhållanden måste givetvis bestämmas med ledning av vanligt språkbruk. Någon tvekan om att uttrycket avser så vitt skilda förhållanden som t ex en persons adress eller yttringarna av ett psykiskt sjukdomstillstånd kan enligt min mening inte råda. Några svårigheter vid tillämpningen lär knappast uppkomma.”²³¹ Det är således högst sannolikt att även bl a typiska identitetsuppgifter kan ingå i detta begrepp.

7.1 Sekretess i rättsprocessen

Endast i begränsad omfattning ger SekrL möjlighet att sekretessbelägga identitetsuppgifter i brottsutredningar och vid lagföring.²³²

Svensk lagstiftning tillåter inte anonymitet för vittnet genom hela rättsprocessen.²³³ Detta anses vara i konflikt med rättssamhällets grundläggande principer. En sådan princip är den skäligen

²²⁵ Dahlqvist, *Sekretess inom rättsväsendet*, s. 22.

²²⁶ Bergström m fl, *Juridikens termer*, s. 119.

²²⁷ Dahlqvist, *Sekretess inom rättsväsendet*, s. 22.

²²⁸ SFS 1980:100.

²²⁹ Dahlqvist, *Sekretess inom rättsväsendet*, s. 21.

²³⁰ Dahlqvist, *Sekretess inom rättsväsendet*, s. 22 f.

²³¹ Prop. 1979/80:2, s. 84.

²³² Dahlqvist, *Sekretess inom rättsväsendet*, s. 233.

²³³ Dahlqvist, *Sekretess inom rättsväsendet*, s. 233.

misstänktes/tilltalades rätt till fullständig insyn i förhållandena i målet eller ärendet som läggs till grund för domstolens avgörande. Denna insyn gäller enbart om den skäligen misstänkte är part i målet eller ärendet.²³⁴

7.1.1 Förundersökning

Regelmässigt kan vittnets identitetsuppgifter hemlighållas på underrättelsestadiet och under förundersökningen. Detta med stöd av 5:1 SekrL och 9:17 SekrL,²³⁵ vilka riktar sig mot part och alla typer av bevispersoner i utredningen och allmänheten.

7.1.1.1 Partsinsyn

Rätten till partsinsyn i förundersökningen inträder när gärningsmannen delgivits skäligen misstanke och därmed intar rollen som part.²³⁶ Partsinsynen ger den skäligen misstänkte rätt att förlöpande ta del av vad som förekommit i utredningen förutsatt att det inte är till men för utredningen.²³⁷

Med men menas risken för att den skäligen misstänkte ska kunna undanröja bevis eller på annat sätt försvåra utredningen.²³⁸ Om förundersökningsledaren konkret kan motivera det utifrån utredningsläget i förundersökningen, kan han undanhålla både vittnets förhørsutsaga och vittnets identitet alternativt enbart vittnets identitet för den skäligen misstänkte och hans eventuella försvarare så länge förundersökningen inte har slutförts.²³⁹

Syftet med delgivningen om skäligen misstanke är att gärningsmannen ska kunna ta till vara sina intressen och förbereda sitt försvar inför kommande domstolsförhandling såsom t ex att begära försvarare.²⁴⁰

Det finns inget krav på att gärningsmannen ska delges skäligen misstanke direkt efter att denna misstankegrad uppnåtts för honom i utredningen. Alla utredningsåtgärder kan i princip genomföras innan gärningsmannen slutligen delges skäligen misstanke och förhörs.²⁴¹

7.1.1.2 Vittnesförhör

Förhör med vittne hos polisen under förundersökningen är naturligtvis inte offentligt med stöd av 5:1 SekrL och 9:17 SekrL.

²³⁴ Prop. 1993/94:143, s. 44.

²³⁵ Dahlqvist, *Sekretess inom rättsväsendet*, s. 233.

²³⁶ Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 39.

²³⁷ 23:18 RB.

²³⁸ Karnov 2004/05 – RB - not. 748, Läst: 2005-10-31 (internet).

²³⁹ Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 42.

²⁴⁰ Fitger, *Rättegångsbalken – del 2*, supplement 25, december 1997, s. 23:62 f.

²⁴¹ Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 39.

Förundersökningsledaren kan dock besluta om att annan person än vittnet får närvara vid vittnesförhöret om det är motiverat. Detta kan t ex vara en stödperson, som vittnet gärna vill ha närvarande under förhöret.²⁴²

Om det kan ske utan men för utredningen får även den skäligen misstänktes försvarare vara med vid vittnesförhöret.²⁴³ Detta gäller för vittne som inte hörs på gärningsmannens begäran. Att försvararen är närvarande vid denna typ av vittnesförhör är dock mindre vanligt. Ett eventuellt förordnande om yppandeförbud för försvararen är nämligen inte verksamt i förhållande till försvararens klient d v s den skäligen misstänkte, därför anses det tveksamt om försvararen bör tillåtas vara med vid denna typ av vittnesförhör.²⁴⁴

Om den skäligen misstänkte efter att ha tagit del av utredningen begär komplettering av utredningen genom förhör med t ex ett nytt vittne, har dock den skäligen misstänkte och hans försvarare en rättighet att närvara vid denna typ av vittnesförhör.²⁴⁵

Generellt sett kan förundersökningsledaren särskilt förordna om yppandeförbud för de som varit närvarande vid alla typer av förhör. Undantag från verkan av yppandeförbud gäller enbart med undantag av vad som nämnts ovan i detta avsnitt. Förbudet kan riktas till var och en och då även till advokater.²⁴⁶ Brott mot yppandeförbud är straffbelagt med böter, enligt 9:6 RB.

7.1.1.3 Häktesförhandling

Häktningsförhandling kan förekomma under förundersökningen.

Den skäligen misstänkte har full partsinsyn i det utredningsmaterial som lämnas över och åberopas av åklagaren till domstolen inför häktningsförhandlingen.²⁴⁷

Förutsatt att åklagaren tar hänsyn till objektivitetsprincipen kan åklagaren i viss mån undanhålla den skäligen misstänkte uppgifter i den pågående förundersökningen inför och vid häktningsförhandling fram till slutdelgivningen. Detta om de aktuella uppgifterna inte kan avslöjas utan att men för utredningen i den pågående förundersökningen uppkommer.²⁴⁸

Utifrån detta ges därmed viss möjlighet att undanhålla vittnets namn gentemot skäligen misstänkte i häktningsförhandlingen, men inte i sådan

²⁴² 23:10 RB.

²⁴³ 23:10 RB; Ekelöf, *Rättegång V*, s. 133.

²⁴⁴ 23:10 RB; Ekelöf, *Rättegång V*, s. 133.

²⁴⁵ 23:10 RB; Ekelöf, *Rättegång V*, s. 133 f.

²⁴⁶ 23:10 RB; Ekelöf, *Rättegång V*, s. 133.

²⁴⁷ Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 44.

²⁴⁸ Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 46.

omfattning att rättens häktningsbeslut enbart grundar sig på icke namngivna personer.²⁴⁹

Åklagaren kan välja att inte uppge vittnets namn i häktningspromemorian eller endast muntligt redogöra för vittnesutsagans innehåll i häktningsförhandlingen utan att uppge vittnets namn. Detta grundat på att ett avslöjande av vittnets namn i detta skede inte kan ske utan men för utredningen i den pågående förundersökningen. Rätten kan inte kräva att åklagaren ska uppge vittnets namn, men risken är att rätten väljer att lämna häktningssyrkandet utan bifall i ett sådant fall. Åklagaren får i detta fall väga intresset att skydda vittnets namn mot intresset att få den skäligen misstänkte häktad.²⁵⁰

Sekretessen gentemot allmänheten i häktningsförhandlingen upprätthålls genom överföring av sekretess till domstolen och att häktningsförhandlingen hålls inom stängda dörrar.²⁵¹ Det är åklagarens uppgift att påpeka för domstolen att det överlämnade utredningsmaterialet är sekretessbelagt. Dock är det rätten som prövar sekretessfrågan om utlämnade av detta utredningsmaterial om det skulle begäras ut någon person tillhörande allmänheten.²⁵²

Inget särskilt beslut om att sekretessen ska bestå behövs från domstolen efter avslutad häktningsförhandling.²⁵³

Om förundersökningen läggs ner eller avskrivs hos åklagaren och det förekommit häktningsförhandling inom stängda dörrar under den tidigare pågående förundersökningen, är det viktigt att åklagaren uppmärksammar domstolen på att uppgifter som framlagts i häktningsförhandlingen ska förordnas om fortsatt sekretess. I annat fall bibehålls inte sekretessen, eftersom sekretessen i normalfallet upphör när domstolen skiljer målet ifrån sig.²⁵⁴

7.1.1.4 Resultat av förundersökning

En förundersökning resulterar antingen i ett beslut om nedläggning eller i ett förundersökningsprotokoll.

7.1.1.4.1 Förundersökningsprotokoll

²⁴⁹ Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 45 f.

²⁵⁰ Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 45 f.

²⁵¹ 5:1 SekrL, 9:17 SekrL, 12:1 SekrL, 5:1 RB.

²⁵² Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 44.

²⁵³ Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 44 ff; 23:18 RB, 12:1 SekrL, 5:1 RB.

²⁵⁴ Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 51; 12:3 SekrL.

När förundersökningen slutförts underrättas den skäligen misstänkte och hans försvarare om detta och att de har möjlighet att ta del av den slutförda utredningen, vilken består i det slutförda förundersökningsprotokollet.²⁵⁵ Den skäligen misstänkte och hans försvarare har en ovillkorlig rätt att ta del av det slutförda förundersökningsprotokollet, men det är den skäligen misstänkte och försvararen själva som avgör om de vill ta del av förundersökningsprotokollet eller inte.²⁵⁶

I samband med denna s k slutdelgivning av förundersökningsprotokollet har den skäligen misstänkte och hans försvarare möjlighet att kommentera protokollets innehåll och begära komplettering i utredningen t ex begära förhör med nytt vittne. Enbart om denna begäran om komplettering antas vara av betydelse för utredningen genomförs denna komplettering.²⁵⁷

Ett slutfört förundersökningsprotokoll innehåller bl a gjorda vittnesförhör med vittnets fullständiga namn i huvudet på förhørsblanketten. Dessa uppgifter är i detta skede inte längre möjliga att skydda från den skäligen misstänkte och hans försvarare utifrån deras ovillkorliga rätt att ta del av det slutförda förundersökningsprotokollet.²⁵⁸

Det enda skydd vittnet åtnjuter gällande sin identitet i förhållande till det slutförda förundersökningsprotokollet framgår av 21 § FuK.²⁵⁹ Detta innebär att uppgifter om vittnets personnummer, yrke eller anställning, bostadsort, postadress, arbetsplats, inskrivning i sjömansregister och telefonnummer får utelämnas i förundersökningsprotokollet. Dessa uppgifter ska enbart ingå i förundersökningsprotokollet om det behövs. Uppgifterna får istället antecknas på särskild handling utanför förundersökningsprotokollet.²⁶⁰ I normalfallet ingår således ovan nämnda personuppgifter inte i förundersökningsprotokollet.

Identitetsuppgifter på hotat vittne och hans förhör, som inte ska åberopas som bevisning i domstolsförhandlingen kan hemlighållas för den skäligen misstänkte och därmed även hans försvarare med stöd av 9:17 SekrL. Detta eftersom det är av synnerlig vikt att dessa uppgifter inte röjs för dem, enligt 14:5 SekrL.²⁶¹

7.1.1.4.2 Nedläggning av förundersökning

²⁵⁵ Förundersökningsprotokollet består i normalfallet av det som förekommit i utredningen i förundersökningen. Jmf 23:18 RB.

²⁵⁶ 23:18 RB.

²⁵⁷ 23:18 RB.

²⁵⁸ Detta med stöd av 23:18 RB.

²⁵⁹ SFS 1947:948.

²⁶⁰ 22 § FuK.

²⁶¹ Dahlqvist, *Sekretess inom rättsväsendet*, s. 234.

I det fall förundersökningen ska läggas ner behöver inte den skäligen misstänkte och hans försvarare beredas tillfälle att ta del av det utredningsmaterial som förekommit i förundersökningen. Om slutdelgivning redan hunnit ske och åklagaren beslutat att inte väcka åtal är det istället fråga om ett negativt åtalsbeslut.²⁶²

Det finns inte längre någon ovillkorlig rätt att ta del av utredningsmaterialet grundat på partsinsynen när förundersökningen lagts ned. Den skäligen misstänkte förlorar sin rätt till insyn vid ett nedläggningsbeslut, eftersom det betraktas som om att ingen misstanke kvarstår.²⁶³ Vid negativt åtalsbeslut²⁶⁴ blir resultatet detsamma. I förhållande till att ta del av utredningsmaterialet betraktas därmed den tidigare skäligen misstänkte som annan allmänhet.

Vid en eventuell begäran om utlämnande av material från nerlagd förundersökning såsom t ex vittnesförhöret med vittnets namn på, gäller således samma bestämmelser för den tidigare skäligen misstänkte som för annan allmänhet. En prövning om eventuellt utlämnande av utredningsmaterialet görs utifrån TF gällande allmänna handlingar i förhållande till främst 9:17 SekrL som eventuellt kan begränsa ett utlämnande av hela eller viss del av utredningsmaterialet.²⁶⁵

7.1.2 Åtal

7.1.2.1 Rätt till kopia av förundersökningsprotokollet

När beslut om åtal skett har den tilltalade och hans försvarare rätt att på begäran få ut kopia på förundersökningsprotokollet i ärendet.²⁶⁶

Utlämnandet av kopia på förundersökningsprotokollet kan inte ske med något förbehåll. Inget förbehåll gällande förfoganderätten och innehållet i förundersökningsprotokollet eller det material som den tilltalade och hans försvarare tidigare tagit del av grundat på partsinsynen är således möjligt.²⁶⁷

Detta innebär således att det står den tilltalade och hans försvarare fritt att kopiera och sprida de handlingar som ingår i förundersökningsprotokollet och då även eventuella handlingar i förundersökningsprotokollet som är sekretessbelagda gentemot allmänheten. Detta beror på att förundersökningsprotokollet lämnats ut grundat på RB:s bestämmelser och inte bestämmelser i SekrL. Indirekt kan denna risk begränsas genom åklagarens möjligheter att fatta beslut om restriktioner mot den tilltalade om

²⁶² Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 49.

²⁶³ Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 50.

²⁶⁴ Eftersom åtal inte väcks förlorar den tidigare skäligen misstänkte sin rätt att få ut kopia på förundersökningsprotokollet. Jmf 23:21 RB.

²⁶⁵ 2:3 TF, 2:2 TF.

²⁶⁶ 23:21 RB.

²⁶⁷ Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 49.

han är frihetsberövad. Enligt bestämmelserna om god advokatsed måste även försvararen anses vara bunden av den tilltalades restriktioner.²⁶⁸

7.1.2.2 Stämningsansökan och förundersökningsprotokoll

Stämningsansökan och förundersökningsprotokoll blir offentliga i samband med när de lämnas över till domstol och åtal väckts.²⁶⁹

Stämningsansökan innehåller bl a den bevisning som åklagaren åberopar i målet. Bevisningen kan t ex utgöras av ett vittne, vars namn därför är uppgivet. Som tidigare nämnts förekommer även vittnets namn i förundersökningsprotokollet.

Den sekretess som upphör att gälla och medför offentlighet inriktar sig enbart på 9:17 st. 1 SekrL. Sekretess kan dock kvarstå i vissa fall. Detta gäller om någon av förutsättningarna i 9:16 SekrL eller 8:17 SekrL är uppfyllda eller om det är fråga om uppgift som uppenbarligen saknar betydelse för målet.²⁷⁰

Av 9:17 st. 4 SekrL framgår följande: ”Sekretess gäller i verksamhet, som avses i första stycket, för anmälan eller utsaga från enskild, om det kan antas att fara uppkommer för att någon utsätts för våld eller annat allvarligt men om uppgiften röjs.” I bestämmelsen nämns inget om uppgiftslämnarens identitet, som t ex skulle kunna vara ett vittne. Dock borde det kunna tolkas som att bestämmelsen även innefattar uppgiftslämnarens identitetsuppgifter.²⁷¹

Detta medför således att t ex vittnet kan skyddas genom sekretess av vittnets identitet i stämningsansökan och förundersökningsprotokollet. Det förutsätter dock att viss grund finns för att fara föreligger. Bedömningen av detta får göras på objektiva grunder. Detta ska således inte avgöras utifrån uppgiftslämnarens egen uppfattning eller önskan om att få sitt namn skyddat.²⁷²

Till skydd för vittnet ska inte heller identitetsuppgifter gällande vittnets ålder, yrke och bostadsadress, som saknar betydelse för åtalet framgå av stämning, stämningsansökan och därvid fogade handlingar när den tilltalade ska delges dessa handlingar.²⁷³

²⁶⁸ Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 49.

²⁶⁹ 9:18 st. 2 SekrL.

²⁷⁰ 9:18 SekrL.

²⁷¹ Rikspolisstyrelsen, *RPS Rapport 1990:4 – Vittneskydd*, s. 25f. Observera att det nuvarande st. 4 i 9:17 SekrL tidigare var st. 2 i 9:17 SekrL. Innehållet i styckena är exakt detsamma.

²⁷² Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 56 f.

²⁷³ 45:9 RB.

7.1.3 Domstolsförhandling

7.1.3.1 Förhandlingsoffentlighet

Domstolsförhandlingar ska som huvudregel vara offentliga. Denna förhandlingsoffentlighet är grundlagsfäst.²⁷⁴ Principen om förhandlingsoffentlighet förekommer bl a även i art. 6 p. 1 Europakonventionen.

7.1.3.2 Stängda dörrar

Under vissa omständigheter får förhandlingsoffentligheten begränsas i domstolsförhandling.²⁷⁵ Detta kan ske genom förordande om stängda dörrar vid domstolsförhandling utan åhörare närvarande.²⁷⁶

Huruvida det kan bli fråga om stängda dörrar inom stängda dörrar styrs i vissa fall av SekrL. När rätten fattar sitt beslut om stängda dörrar ska tillämpas, får rätten göra en avvägning mellan intresset av sekretess och intresset av insyn.²⁷⁷

Sekretesskydd för vittnet när det kan antas att fara uppkommer för att någon utsätts för våld eller annat allvarligt men om uppgiften röjs framgår av 9:17 st. 4 SekrL.²⁷⁸ För att denna bestämmelse ska kunna ligga till grund för domstolsförhandling inom stängda dörrar, efter avslutad förundersökning, krävs det att det är av synnerlig vikt att domstolsförhandlingen hålls inom stängda dörrar.²⁷⁹

”Synnerlig vikt” betonar särskilt att domstolsförhandling inom stängda dörrar endast får aktualiseras när särskilt starkt behov av sekretess föreligger.²⁸⁰ Det råder delade meningar om 9:17 st. 4 SekrL till sekretesskydd för vittnets identitet i detta fall kan ligga till grund för förordnande om stängda dörrar i domstolsförhandling.²⁸¹

²⁷⁴ SFS 1974:152; 2:1 RF.

²⁷⁵ 2:12 RF.

²⁷⁶ 5:1 RB.

²⁷⁷ S. Heuman m fl, *Sekretess m.m. hos allmän domstol- En handbok*, s. 67.

²⁷⁸ Förutsättningen är förstås att 9:17 st. 4 SekrL tillämpats tidigare i rättsprocessen (se ovan) som sekretesskydd för vittnets identitet.

²⁷⁹ 5:1 RB; Inför domstolsförhandling i förundersökningen kan 5:1 SekrL och 9:17 SekrL utgöra grund för stängda dörrar. Inget synnerligt skäl krävs således i detta fall för stängda dörrar.

²⁸⁰ Edelstam, *Offentlighet och sekretess i rättegång – Principen om förhandlingsoffentlighet*, s. 127 f.

²⁸¹ Edelstam, *Offentlighet och sekretess i rättegång – Principen om förhandlingsoffentlighet*, s. 129.

Rikspolisens redovisade i en rapport att ”synnerlig vikt” skulle vara uppfyllt ”om ett vittne med sannolikhet riskerar utsättas för allvarliga trakasserier om hans identitet röjs för offentligheten”.²⁸²

Enligt Henrik Edelstam²⁸³ är det ”dock tveksamt om denna uppfattning är hållbar.”²⁸⁴ Vid bedömningen av om ”synnerlig vikt” är uppfyllt bör nämligen den tilltalades rättsliga och faktiska möjligheter att få tag i vittnets identitet beaktas. Även vilka möjligheter den tilltalade har att sprida vittnets identitetsuppgifter till personer som skulle kunna förorsaka fara för våld eller annat allvarligt men för vittnet, måste beaktas.²⁸⁵

Mot bakgrund av bl a att den tilltalade redan vid slutdelgivningen enligt 23:18 RB fått kännedom om vittnets namn kan det ifrågasättas om sekretess enligt 9:17 st. 4 utgör något verksamt skydd för vittnet. Detta eftersom den tilltalade om han är på fri fot har möjlighet att hota och angripa och även sprida vittnets namn till vänner och andra kontakter.²⁸⁶

För funktionellt sekretessskydd enligt 9:17 st. 4 SekrL krävs att den tilltalade varit frihetsberövad och belagd med restriktioner gällande kollusionsfara fram till domstolsförhandlingen enligt 24:5a RB och Lagen om behandling av häktade och anhållna.²⁸⁷ Detta innefattar således restriktioner i kontakten med omvärlden.

Övriga sekretessbestämmelser som kan utgöra grund för förordande om stängda dörrar enligt 5:1 RB behandlas inte närmare i denna uppsats. Någon av dessa bestämmelser kan kanske i viss mån indirekt vara till skydd för vittnet genom att ett förordande om stängda dörrar sker på andra grunder.

Sekretessbelagda uppgifter som lagts fram i domstolsförhandling inom stängda dörrar förblir sekretessbelagda under den fortsatta handläggningen av målet till dess domstolen skiljer målet ifrån sig. De sekretessbelagda uppgifter som framkommit under domstolsförhandlingen inom stängda dörrar skyddas genom att sekretess gäller för de personer som är knutna till domstolen och andra myndighetspersoner som varit närvarande såsom t ex en socialsekreterare.²⁸⁸ För advokater regleras detta genom deras tystnadsplikt, enligt 8:4 RB.

²⁸² Rikspolisstyrelsen, *RPS Rapport 1990:4 – Vittneskydd*, s. 31.

²⁸³ Henrik Edelstam är docent i processrätt och författare till boken *Offentlighet och sekretess i rättegång – Principen om förhandlingsoffentlighet*.

²⁸⁴ Edelstam, *Offentlighet och sekretess i rättegång – Principen om förhandlingsoffentlighet*, s. 129.

²⁸⁵ Edelstam, *Offentlighet och sekretess i rättegång – Principen om förhandlingsoffentlighet*, s. 129.

²⁸⁶ Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 57.

²⁸⁷ Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 57 f.

²⁸⁸ S. Heuman m fl, *Sekretess m.m. hos allmän domstol- En handbok*, s. 74; 1:6 SekrL.

Övriga personer t ex en vårdnadshavare eller stödperson som närvarat vid en domstolsförhandling där sekretessbelagda uppgifter framlagts omfattas inte av tystnadsplikt. Istället kan domstolen ålägga dessa personer tystnadsplikt genom s k yppandeförbud.²⁸⁹ Ett förordnande om yppandeförbud omfattar alla som varit närvarande vid domstolsförhandlingen och även de som normalt omfattas av sin vanliga tystnadsplikt såsom t ex en advokat. Ett yppandeförbud innebär att ingen meddelandefrihet finns gällande de sekretessbelagda uppgifterna.²⁹⁰ Om någon person bryter mot yppandeförbudet, kan denna person dömas till böter, enligt 9:6 RB.

7.1.3.3 Identitetsuppgifter

Anonyma vittnen är inte tillåtna i svensk rätt. Detta är en grundläggande princip i svensk rätt som framgår genom att en part i mål alltid ska ha rätt att ta del av det material som ligger till grund för målet. Det har ansetts så självklart att det inte uttryckts direkt i RB:s bestämmelser utan endast kan utläsas indirekt i flera olika bestämmelser.²⁹¹

I RH 1994:41 gällande våldsamt upplopp åberopades som bevisning bl a vittnesförhör med två polismän, vars identitetsuppgifter hemligtstämplats och inte uppgavs för den tilltalade i målet. Skälet till detta var bl a att det var fråga om säkerhetspoliser och att det med hänsyn till deras arbetsuppgifter rörande rikets säkerhet kunde vara till skada om deras identitetsuppgifter blev allmänt kända. Av hovrättens bedömning framgår att ett vittnes identitetsuppgifter är sådan uppgift som en part i mål har en ovillkorlig rätt att ta del av och således fick den tilltalade i målet ta del av vittnenas identitetsuppgifter.

I domstolsförhandling måste därmed vittnets fullständiga namn oundvikligen läggas fram. Detta framgår av 36:10 RB som i relevanta delar lyder enligt följande: ”Innan vittnesmål avläggs skall rätten höra vittnet om hans fullständiga namn och, om det behövs, ålder, yrke och hemvist.”

Syftet med att rätten inte ska fråga vittnet om hans ålder, yrke och hemvist *om det inte behövs*, är att skydda vittnet från att riskera att utsättas för repressalier.²⁹²

I förarbetena framgår det inte närmare vad som menas med ”om det inte behövs”. Vittnets ålder kan bl a anses relevant vid bedömningen av vittnets allmänna livserfarenhet eller om vittnet har ett vanligt namn. I det senare fallet kan åldern eller kanske snarare födelseåret anses ingå som en del i identifieringen av vittnet inför vittnesmålet i domstolsförhandlingen.²⁹³

²⁸⁹ 5:4 RB.

²⁹⁰ S. Heuman m fl, *Sekretess m.m. hos allmän domstol- En handbok*, s. 86.

²⁹¹ Prop. 1986/87:89, s. 145.

²⁹² Fitger, *Rättegångsbalken II – del 3*, supplement 16, s. 36:34.

²⁹³ Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 53.

Om det föreligger materiellt intresse och behov i målet för någon av övriga uppgifter såsom yrke och hemvist måste detta uppges i domstolsförhandlingen. T ex kan hemvist vara av materiellt intresse i målet för att bedöma vittnets möjlighet att göra vissa iakttagelser från sin bostad.²⁹⁴

I de vittnesförhör som sker via telefon kan det bli aktuellt för vittnet att uppge ålder, yrke och/eller hemvist för att kontrollera om det verkligen är rätt person som förhörs i domstolsförhandlingen. Detsamma bör kunna gälla även om rätten skulle använda sig av videokonferens vid vittnesförhöret.²⁹⁵

7.1.3.4 Sekretess i förhållande till partsinsyn

Tilltalad som är part i mål kan aldrig hindras från att ta del av sekretessbelagda uppgifter, som ligger till grund för målets eller ärendets avgörande. Inte heller hindrar sekretessen honom från att ta del av dom eller beslut i målet eller ärendet. Den tilltalade har således en ovillkorlig rätt att ta del av alla de uppgifter som ligger till grund för dom eller beslut och själva domen eller beslutet.²⁹⁶

Annat material i den tilltalades mål hos domstol som t ex domstolen har sekretessbelagt hindrar i normalfallet inte den tilltalade från att ta del av det, förutsatt att det inte är av synnerlig vikt för enskilt eller allmänt intresse att det sekretessbelagda materialet inte röjs.²⁹⁷

7.1.4 Domen

En grundläggande princip för domar och beslut i ett rättssamhälle är att de ska vara offentliga. Om sekretessen ska bestå sedan domstolen skilt brottmålet ifrån sig krävs det att rätten förordnat om fortsatt sekretess i domen.²⁹⁸ I annat fall blir det tidigare sekretessbelagda offentlig i domen.

Innan rätten fattar beslut om förordnande om fortsatt sekretess i domen, får rätten i varje enskilt fall göra en avvägning mellan offentlighets- och sekretessintresset. Om sekretess förordnats kan domen om möjligt utformas så att endast namnet på enskilda personer hålls hemligt. Detta innebär således att det bör undvikas att ta in andra uppgifter i domen som p g a sin anknytning till någon enskild kan röja den enskildes identitet och därför måste hållas hemlig. Detta kan t ex vara en gatuadress, arbetskamraters namn eller liknande.²⁹⁹

²⁹⁴ Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, s. 53.

²⁹⁵ Karnov 2004/05, 36:10 RB - not. 1280, Läst: 2005-11-16 (internet).

²⁹⁶ 14:5 SekrL.

²⁹⁷ S. Heuman m fl, *Sekretess m.m. hos allmän domstol- En handbok*, s. 87.

²⁹⁸ 12:3 SekrL eller 12:4 SekrL.

²⁹⁹ S. Heuman m fl, *Sekretess m.m. hos allmän domstol- En handbok*, s. 76.

Om domen överklagas ska den högre domstolen pröva förordnandet om sekretess på nytt innan denna skiljer brottmålet ifrån sig.³⁰⁰

7.2 Sekretess i register

Registrering av befolkningen i samhället förekommer i olika offentliga register. Dessa uppgifter rör enskilds personliga förhållanden, vilket kan innefatta personnummer, bostadsadress, telefonnummer, civilstånd, personuppgifter på maka/make, föräldrar, personuppgifter på den enskildes barn m.m. Även fotografier förekommer i vissa register. Det finns möjlighet att i viss mån sekretesskydda sådana uppgifter om det föreligger särskild grund för det.³⁰¹

Detta är indirekt till nytta för ett vittne genom att det försvårar för en eventuell gärningsman att få fram uppgifter om vittnets personliga förhållanden och fotografi på vittnet.

7.2.1 Skriftlig information

I 7:15 SekrL framgår att sekretess gäller i verksamhet som avser folkbokföringen och annan liknande registrering av befolkningen. Detta gäller även i annan verksamhet som avser registrering av betydande del av befolkningen i den utsträckning regeringen föreskrivit det.

Sekretessen i denna typ av register gäller ”för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon närstående till den enskilde lider men om uppgiften röjs”.³⁰² Denna sekretess avser även förande av eller uttag ur sjömansregistret.³⁰³

Sekretess gäller även för registrering av betydande del av befolkningen i andra verksamheter på samma grunder enligt ovan. De verksamheter som omfattas är lantmäterimyndigheternas och inskrivningsmyndigheternas informationssystem, kommunala fastighetsregister, Rikspolisstyrelsens centrala passregister och centrala register för nationella identitetskort, Socialstyrelsens register över hälso- och sjukvårdspersonal, Statens löne- och pensionsverkets pensionsregister, Vägverkets vägtrafikregister, Totalförsvarets pliktverksregister över totalförsvarets personal, röstlängdsregister och det centrala hundregistret.³⁰⁴

³⁰⁰ 12:4 RB.

³⁰¹ Jmf prop. 2003/04:93, s. 27.

³⁰² 7:15 SekrL.

³⁰³ 7:15 SekrL.

³⁰⁴ 1b § SekrF.

7.2.2 Fotografisk bild

Fotografisk bild av enskild i samtliga verksamheter nämnda i avsnitt 7.2.1, *Skriftlig information*, ovan kan även skyddas genom sekretess. Detta är möjligt ”om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till den enskilde lider men.”³⁰⁵

Sekretessen gällande fotografisk bild riktar sig naturligtvis mot de register som innehar fotografisk bild av enskild såsom Rikspolisstyrelsens centrala passregister och Vägverkets vägtrafikregister.³⁰⁶

Lagstiftning omfattande sekretess för fotografisk bild av enskild i register som avser registrering av betydande del av befolkningen infördes och trädde ikraft i juli 2004.³⁰⁷

Anledningen till att möjlighet till sekretess av fotografisk bild infördes i lagstiftningen grundade sig bl a på problematiken med att passfotografier av enskilda hade lagts ut på internet i sammanhang som upplevdes som hotfulla för de enskilda personerna.³⁰⁸ Dessutom framgick det även att interna register i otillbörliga sammanhang lagts upp på enskilda personer med namn, fotografier och annat för att kartlägga den enskilda personen.³⁰⁹

³⁰⁵ 7:15 SekrL, 1b § SekrF.

³⁰⁶ Prop. 2003/04:93, s. 27.

³⁰⁷ SFS 2004:507, SFS 2004:550.

³⁰⁸ Prop. 2003/04:93, s. 27.

³⁰⁹ Prop. 2003/04:93, s. 30.

8 Skydd av personuppgifter

8.1 Sekretessmarkering

Genom att ansöka om sekretessmarkering³¹⁰ hos Skatteverket kan ett vittne skydda sina personuppgifter i folkbokföringen gentemot offentligheten och en eventuell hämndlysten gärningsman eller andra personer.

Sekretessmarkeringen är inte formellt lagreglerad, men motsvaras i princip av den hemligstämpling som kan sättas på en allmän handling, enligt bestämmelserna i 15:3 SekrL.³¹¹

En sekretessmarkering är en ”varningssignal” i folkbokföringsregistret om att en noggrann och självständig sekretessprövning ska ske innan några uppgifter om en person lämnas ut. Sekretessmarkeringen innebär således ingen absolut sekretess. Av själva sekretessmarkeringen framgår det inte vilken uppgift om personen som är skyddsvärd. Oftast är det dock adressuppgiften som är mest skyddsvärd, men även andra uppgifter rörande personen kan vara skyddsvärda. Uppgifter om byte av namn och om familjerelationer är också ofta skyddsvärda. Våld och hot kan nämligen riktas mot ett vittnes familj eller andra närstående. Uppgifter om vittnets familj eller andra närstående kan också vara ett sätt att ”spåra upp” ett vittne för t ex en hämndlysten gärningsman och därför bör även dessa personer inneha sekretessmarkering. En sekretessmarkering kan även ge skydd för andra typer av uppgifter i myndigheternas system, som annars skulle kunna bidra till uppgift om var t ex ett vittne eller hans familj eller annan närstående till honom kan befinna sig t ex skola, sjukhus, arbetsplats.³¹²

Några formella krav för att sekretessmarkering ska beviljas finns inte, men i normalfallet krävs att grund finns för att ett utlämnande av personuppgifter från folkbokföringen riskerar att orsaka personförföljelse och trakasserier. Det bör vara fråga om ett konkret hot i det enskilda fallet. Fallet kan även vara att vittnet redan utsatts för våld, hot om våld, förföljelse eller andra trakasserier. I någon form bör åberopade förhållanden från den som söker sekretessmarkering styrkas. Detta kan t ex vara genom intyg från polisen, kopior på domar, beslut om besöksförbud eller annan utredning som styrker åberopade förhållanden. Det är således inte tillräckligt med en allmän motvilja mot att ha kontakt med en annan person eller att ange ett yrke som normalt kan vara utsatt för vissa risker såsom t ex polis eller åklagare, för att beviljas sekretessmarkering. I regel sker omprövning av sekretessmarkering varje år och personer med sekretessmarkering får då redogöra för de

³¹⁰ Sekretessmarkering benämns även spärrmarkering.

³¹¹ Skatteverket, *Information om skyddade personuppgifter*, Läst: 2005-11-23 (internet).

³¹² Skatteverket, *Skatteverkets vägledning för hantering av sekretessmarkerade personuppgifter i offentlig förvaltning*, Läst: 2005-11-23 (internet).; Skatteverket, *Information om skyddade personuppgifter*, Läst: 2005-11-23 (internet).

aktuella förhållandena. Utifrån detta prövas sedan huruvida den skyddade personen ska få behålla sekretessmarkeringen som skydd. Handläggningen gällande sekretessmarkering handhas av ett fåtal särskilda handläggare på Skatteverket.³¹³

För att en sekretessmarkering ska bli effektiv är det lämpligt att den skyddade personen byter bostad. För ett ännu effektivare skydd bör sekretessmarkeringen kombineras med s k kvarskrivning³¹⁴ och detta för både den skyddade personen och hans familjemedlemmar.

Vid gällande sekretessmarkering i folkbokföringen lämnas uppgifter om den skyddade personen normalt inte ut, däremot överförs folkbokföringens uppgifter om den skyddade personen tillsammans med sekretessmarkeringen per automatik till vissa centrala myndigheter och organ. Dessa myndigheter och organ är Kriminalvårdsverket, Lantmäteriverket, Migrationsverket, Rikspolisstyrelsen, Skatteverket, Riksförsäkringsverket, Statens person- och adressregisternämnd, Statistiska centralbyrån, Svenska Kyrkan, Valmyndigheten och Vägverket med bil-, körkorts- och felparkeringsregister. Uppgiften om sekretessmarkeringen når dessa myndigheter och organ inom någon dag efter att sekretessmarkeringen registrerats. Inom en vecka efter registrerad sekretessmarkering når denna även Totalförsvarets pliktverk, kommunernas olika förvaltningar och Landstingets sjukvårdsförvaltningar. Vid en begäran om utlämnande av uppgift som är sekretessmarkerad hos någon myndighet eller organ gör denna sin egen sekretessbedömning. Sekretessmarkeringen är inget absolut skydd och risk finns att myndigheten eller organet bedömer att de sekretessmarkerade uppgifterna kan lämnas ut.³¹⁵

Med anledning av att personuppgifterna för sekretessmarkerad person endast överförs till de ovan nämnda organen och myndigheterna för detta med sig att den enskildes normala kontakter med olika serviceorgan i samhället försvåras. Den sekretessmarkerade personen bör därför kontakta andra myndigheter och organ förklara behovet av sekretess även hos dessa. Detta gäller bl a för Telia, Posten, banker, finansbolag, försäkringsbolag, postorderföretag och föreningar. Det är även möjligt att ansöka om dolt abonnemang hos Telia.³¹⁶

³¹³ Skatteverket, *Information om skyddade personuppgifter*, Läst: 2005-11-23 (internet).; Skatteverket, *Skydd av personuppgifter*, Läst: 2005-11-23 (internet).

³¹⁴ Se avsnitt 8.2 *Kvarskrivning*.

³¹⁵ Skatteverket, *Skydd av personuppgifter*, Läst: 2005-11-23 (internet).; Skatteverket, *Information om skyddade personuppgifter*, Läst: 2005-11-23 (internet).; Skatteverket, *Skatteverkets vägledning för hantering av sekretessmarkerade personuppgifter i offentlig förvaltning*, Läst: 2005-11-23 (internet).

³¹⁶ Skatteverket, *Skydd av personuppgifter*, Läst: 2005-11-23 (internet).; Se även avsnitt 8.5 *Skyddade telefonuppgifter*.

Den sekretessmarkerade personen bör även vara medveten om att varje gång han lämnar ut en adressuppgift till ett företag, bokklubb, bibliotek eller i andra liknande sammanhang minskar hans skydd.³¹⁷

För att nå en person med sekretessmarkering via post kan Skatteverket emottaga den skyddade personens post och vidarebefordra denna till den skyddade personens adress eller det närmaste lokala skattekontor där den skyddade personen bor. Myndigheter som av legala skäl behöver nå den skyddade personen får de uppgifter som krävs för detta av folkbokföringen.³¹⁸

En skyddad person bör även hålla i minnet att om han i egenskap av t ex vittne uppger sekretessmarkerade personuppgifter *direkt* till domstolen *som enskild* person överförs inte automatiskt någon sekretess. En överföring av sekretess sker endast från myndighet till domstol.³¹⁹

8.2 Kvarskrivning

Ytterligare en metod att skydda personuppgifter i folkbokföringen är kvarskrivning, enligt 16 § folkbokföringslagen.³²⁰ Kvarskrivning innebär att en person som flyttar från sin bostad blir fortsatt skriven på sin gamla ort. Det krävs således att personen flyttar till annan bostadsort för att det ska kunna bli fråga om kvarskrivning överhuvudtaget. Den gamla adressen till den nu kvarskrivna personen tas bort ur folkbokföringen. I folkbokföringen anges istället Skatteverkets adress på den gamla bostadsorten, som särskild postadress. Den verkliga adressen till den kvarskrivna personen förvaras manuellt hos en sekretesshandläggare. Kvarskrivningen är således främst ett adressskydd. Kvarskrivning kan medges i högst tre år i taget och ska upphöra när inte längre skäl för kvarskrivning finns, enligt 17 § folkbokföringslagen. För att kvarskrivningen ska vara effektiv bör kvarskrivningen innefatta även den kvarskrivna personens medflyttade familj.³²¹ Ansökan om kvarskrivning görs hos Skatteverket.

Fördelen med kvarskrivning är att den verkliga bostadsorten inte framgår i folkbokföringsregistret, vilket gör att den inte sprids till andra myndigheter och organ. Det enda som överförs är att en flyttning skett där personen blivit ”på församlingen skriven” och med särskild postadress till skattekontoret tillhörande den gamla bostadsorten. All post till kvarskrivna person går till ansvarig sekretesshandläggare och vidarebefordras till den kvarskrivna personens verkliga adress.³²²

³¹⁷ Skatteverket, *Skydd av personuppgifter*, Läst: 2005-11-23 (internet).

³¹⁸ Skatteverket, *Information om skyddade personuppgifter*, Läst: 2005-11-23 (internet).

³¹⁹ Skatteverket, *Skatteverkets vägledning för hantering av sekretessmarkerade personuppgifter i offentlig förvaltning*, Läst: 2005-11-23 (internet).

³²⁰ SFS 1991:481.

³²¹ Skatteverket, *Information om skyddade personuppgifter*, Läst: 2005-11-23 (internet).

³²² Skatteverket, *Information om skyddade personuppgifter*, Läst: 2005-11-23 (internet).

Nackdelen med kvarskrivning är att många typer av samhällservice såsom sjukvård, skolgång, bostadsbidrag, kommunalskatt, rösträtt mm är knutet till folkbokföringsorten.³²³

För att kvarskrivning ska beviljas krävs att den person som ansöker om kvarskrivning av ”särskilda skäl kan antas bli utsatt för brott, förföljelser eller allvarliga trakasserier på annat sätt”, enligt 16 § folkbokföringslagen. Förutsättningarna motsvarar det som gäller för att besöksförbud ska beviljas. Om inte tillräckligt skydd kan ges genom besöksförbud eller på annat sätt ska kvarskrivning beviljas. Detta kan vara fallet om ett hot kommer från en oidentifierad person eller grupp. Detsamma gäller om den person eller grupp hotet kommer ifrån inte har gått att nå. Skydd ”på annat sätt” innebär i första hand skydd genom sekretess.³²⁴ Grund för kvarskrivning är även om hotet är av så allvarlig karaktär att det bedöms osannolikt att ett besöksförbud skulle förhindra att hotet förverkligas. Om ett besöksförbud däremot inte beviljats bör inte heller kvarskrivning beviljas. För utredning om huruvida grund för kvarskrivning finns får Skatteverket begära biträde av polisen.³²⁵

Som ovan nämnts, i avsnittet 8.1 *Sekretessmarkering*, bör kvarskrivning kombineras med sekretessmarkering för ett ännu effektivare skydd.

8.3 Fingerade personuppgifter

Fingerade personuppgifter är ännu ett skydd som kan tillämpas på bl a ett vittne. Vad som gäller för fingerade personuppgifter framgår av Lagen om fingerade personuppgifter³²⁶.

Fingerade personuppgifter innebär användning av en annan identitet och är till för att förhindra att någon med hjälp av personnummer eller andra personuppgifter hos myndigheter kan leta upp en person i syfte att utöva våld eller hot eller allvarliga trakasserier.³²⁷ För person som beviljats fingerade personuppgifter innebär det att han skyndsamt registreras med fingerat personnummer och namn i folkbokföringen, vilka överförs till andra myndigheter och organ i likhet med vad som gäller vid sekretessmarkering.³²⁸ Den gamla verkliga identiteten avregistreras och görs därmed obefintlig i folkbokföringen.³²⁹ Ingen koppling finns således emellan den fingerade identiteten och den gamla verkliga identiteten i

³²³ Skatteverket, *Skydd av personuppgifter*, Läst: 2005-11-23 (internet).

³²⁴ Prop. 1997/98:9, s. 114.

³²⁵ Prop. 1990/91:153, s. 137; 17 § Folkbokföringslagen.

³²⁶ SFS 1991:483.

³²⁷ Karnov 2004/05, Lagen om fingerade personuppgifter – not. (*), Läst: 2005-11-24 (internet).

³²⁸ Se avsnitt 8.1 *Sekretessmarkering*.

³²⁹ 21 § Folkbokföringslagen.

folkbokföringen.³³⁰ Innehållet i de fingerade personuppgifterna bestäms av Rikspolisstyrelsen i samråd med den enskilde personen som beviljats fingerade personuppgifter.³³¹ En person som beviljats fingerade personuppgifter är folkbokförd under dessa uppgifter på den ort han är bosatt. Ett beviljande att få använda fingerade uppgifter innebär inte att personens personuppgifter rättsligen ändras.³³² De fingerade personuppgifterna fungerar snarare som en ”täckmantel” till skydd för den utsatta personen, som t ex skulle kunna vara ett vittne som riskerar att bli hotad eller blivit hotad. Även de personer som familjemedlemmar som varaktigt bor ihop med den person som beviljas fingerade personuppgifter, kan beviljas fingerade personuppgifter.³³³

För att ett beviljande av fingerade personuppgifter ska bli aktuellt krävs det att det är fråga om ”folkbokförd person som riskerar att bli utsatt för allvarlig brottslighet som riktar sig mot dennes liv, hälsa eller frihet”, enligt 1 § Lagen om fingerade personuppgifter. Med ”allvarlig brottslighet” menas i första hand brott som är direkt livshotande eller såsom svår kroppsskada eller grov frihetskränkning, vilka innefattas i kapitel 3, 4 och 6 i BrB. I huvudsak är det fråga om brott mot person som kan resultera i mycket stränga fängelsestraff. En samlad bedömning får göras av alla omständigheter för att bedöma graden av risk. Detta innefattar då även om den/de personer som utpekats som hotande tidigare begått allvarliga brott enligt ovan.³³⁴ För att ett beviljande av fingerade personuppgifter ska ske krävs inte att den enskilde person som önskar fingerade personuppgifter har utsatts för brott, även om det är det vanligaste.³³⁵

Ett beviljande för en person att använda sig av fingerade uppgifter kan bara bli aktuellt om kvarskrivning eller andra åtgärder inte är tillräckliga. I lagtexten uttrycks andra åtgärder med ”på annat sätt”. Med ”på annat sätt” menas i första hand sekretessmarkering för adressuppgift och andra folkbokföringsuppgifter. Fingerade personuppgifter ska som regel beviljas för obestämd tid, men om det i särskilt fall står klart att tiden bör begränsas till viss tid ska detta ske.³³⁶

Ansökan om ett beviljande av fingerade uppgifter görs av Rikspolisstyrelsen efter begäran från den person som önskar fingerade uppgifter. Rikspolisstyrelsen ansöker därefter om fingerade personuppgifter för den enskilde personen hos Stockholms tingsrätt om Rikspolisstyrelsen anser det motiverat. I annat fall kan Rikspolisstyrelsen avslå den enskilde personens ansökan om fingerade personuppgifter och den enskilde personen kan då direkt ansöka om fingerade personuppgifter hos Stockholms tingsrätt. Om Rikspolisstyrelsens ansöker om fingerade personuppgifter för den enskilde

³³⁰ Jmf 6 § Lag om fingerade personuppgifter.

³³¹ 6 § Lag om fingerade personuppgifter.

³³² Prop. 1997/98:9, s. 52f.

³³³ 1 § Lag om fingerade personuppgifter.

³³⁴ Prop. 1990/91:153, s. 143 f.

³³⁵ Prop. 1997/98:9, s. 57.

³³⁶ Prop. 1997/98:9, s. 110.

personen hos tingsrätten ska det framgå varför kvarskrivning eller annan mindre ingripande åtgärd inte är tillräcklig.³³⁷

Rikspolisstyrelsen ska hjälpa den enskilde personen som har fingerade personuppgifter vid kontakt med andra myndigheter och även i övrigt lämna den hjälp som krävs. I vissa fall kan den enskilde personen även få sitt behov av hjälp tillgodosett inom socialtjänsten.³³⁸

Om den enskilde personen med fingerade personuppgifter missbrukar personuppgifterna genom att t ex använda både den verkliga och den fingerade identiteten i brottsligt syfte kan detta vara ett synnerligt skäl för att beviljandet om fingerade personuppgifter ska upphöra. Således kan synnerliga skäl vara grund för att ett beviljande av fingerad personuppgift ska upphöra. Detta sker då genom ansökan från Rikspolisstyrelsen till Stockholms tingsrätt.³³⁹

För att fingerade personuppgifter ska ha någon effekt måste personen som beviljats fingerade personuppgifter byta bostadsadress och då helst till helt ny bostadsort. Flyttning till ny bostadsort motiveras av att undvika risken för att råka möta eller på annat sätt avslöja sig för den/de hotande personerna. Fingerade personuppgifter kan tillämpas både när den hotande personen/personerna är kända eller okända. Detsamma gäller för sekretessmarkering och kvarskrivning.

Enligt 7:15 SekrL gäller sekretess i ärende för fingerade personuppgifter för uppgift om enskilds personliga förhållanden. Detta förutsatt att inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till den enskilde lider men. Om uppgift om fingerade personuppgifter lämnats till annan myndighet ska den sekretessen följa med uppgiften.

8.4 Byte av namn

Ett annat skydd för vittnet kan vara att byta namn. Det är möjligt att byta både för- och efternamn. Personnumret är dock fortfarande detsamma och följer det nya namnet. Byte av namn behandlas i namnlagen³⁴⁰ och namnförordningen³⁴¹.

Det är möjligt att byta till något av de efternamn som personens föräldrar bär eller till det efternamn någon av föräldrarna bar som ogifta. Anmälan om denna typ av byte efternamn görs till Skatteverket.³⁴²

³³⁷ 2 § Lag om fingerade personuppgifter.

³³⁸ 7 § Lag om fingerade personuppgifter; Prop. 1997/98:9, s. 111.

³³⁹ 8 § Lag om fingerade personuppgifter; Prop. 1997/98:9, s. 112.

³⁴⁰ SFS 1982:670.

³⁴¹ SFS 1982:1136.

³⁴² 5 § Namnlagen.

Ytterligare en möjlighet är att byta till nybildat efternamn eller efternamn som inte har någon koppling till förälders efternamn, förälders namn som ogift eller liknande. Ansökan om detta görs i huvudsak till patent- och registreringsverket. Om byte av efternamn av denna typ skett tidigare får byte endast ske om det finns särskilda skäl.³⁴³

Byte av förnamn, stryka eller lägga till ett eller flera förnamn kan också göras. Dock måste ett av de ursprungliga förnamnen behållas. Även ordningsföljden mellan två eller flera förnamn får ändras. I normalfallet görs ansökan till Skatteverket.³⁴⁴ Fullständigt byte av alla förnamn är också möjligt och sker då hos Patent- och registreringsverket. När byte, ändring eller strykning av förnamn önskas för andra gången görs denna ansökan hos Patent- och registreringsverket.³⁴⁵

För person under 18 år gällande namnbyte, görs ansökan eller anmälan om detta av dennes vårdnadshavare. Om personen under 18 år bär förälders namn, vilken inte är vårdnadshavare krävs även dennas medgivande för byte av efternamn eller att domstolen anser bytet av namn vara förenligt med barnets bästa. Om personen fyllt 12 år krävs personens samtycke i normalfallet för namnbyte. Andra omständigheter kan dock väga tyngre än personens samtycke i vissa fall.³⁴⁶ För byte till helt nytt efternamn kan Patent- och registreringsverket begära att domstol först funnit bytet av efternamn förenligt med barnets bästa.³⁴⁷

Ansökan hos Patent- och registreringsverket avseende förnamn kostar 800kr och 1500 kr för efternamn. För gemensam ansökan om byte av efternamn för t ex hel familj är priset totalt 1500kr.³⁴⁸

Vid byte av namn för ett vittne är det lämpligaste att namnet inte lätt kan kopplas ihop med vittnet. Det bör således inte vara ett av föräldrarnas namn som gifta eller ogifta och heller inte något annat släktnamn. Ett namn som inte är för utmärkande är naturligtvis lämpligt för att kunna smälta in i mängden. Det är inte möjligt att byta till ett så vanligt efternamn som t ex Svensson. För att det ska vara möjligt måste det finnas någon koppling till släkt med detta efternamn. Dock är det möjligt att ta sin moders eller faders förnamn och lägga till son eller dotter efter förnamnet.³⁴⁹ Mest effektivt skydd är att både för- och efternamn byts för det utsatta vittnet.

Sekretess gäller i ärende om byte av namn som innefattar enskilda personliga förhållanden. Detta förutsatt om det av särskild anledning kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider men om uppgiften

³⁴³ 11 § Namnlagen.

³⁴⁴ 31 §, 32 §, 33 § Namnlagen.

³⁴⁵ Patent- och registreringsverket, *Byta namn*, s. 2f, Läst: 2005-11-23 (internet).

³⁴⁶ Prop. 1994/95:224, s. 56.

³⁴⁷ 48 §, 6 §, 11 § Namnlagen.

³⁴⁸ 1 § Namnförordningen.

³⁴⁹ 13 § Namnlagen.

röjs. Särskild anledning kan vara att person förföljs för att han vittnat mot någon.³⁵⁰

8.5 Skydd av telefonuppgifter

För fullgott skydd bör även en hotad persons telefonnummer skyddas. Detta kan ske genom att begära hemligt telefonnummer hos sin teleoperatör, vilket innebär att det hemliga telefonnumret inte lämnas ut till abonnentupplysningsföretag eller någon annan. Telefonnumret visas inte heller i nummerpresentation.³⁵¹

Hemligt telefonnummer innebär ett avtal om tilläggstjänst med sin teleoperatör och inga särskilda skäl krävs för att beviljas hemligt telefonnummer.³⁵² För att förhindra teleoperatörens utlämnade av det hemliga telefonnumret förutsätter detta att avtalet naturligtvis är utformat som en brist på samtycke att lämna ut uppgifter till abonnentupplysningsföretag mm. Hemligt telefonnummer medför således att tystnadsplikt enligt Lag om elektronisk kommunikation³⁵³ gäller.³⁵⁴ Utlämnade av abonnentuppgifter och därmed även hemligt telefonnummer kan dock aldrig avtalas bort när det gäller utlämnade till vissa myndigheter såsom t ex polismyndighet, åklagarmyndighet och regional alarmeringscentral d v s SOS Alarm.³⁵⁵

En annan metod är att använda sig av enbart oregistrerat kontantkort i sin mobiltelefon.

Det mest effektiva är att begära dolt abonnemang hos sin telefonoperatör. Detta innebär att nummerupplysningsföretag inte får fram någon uppgift alls vid sökning på den utsatta personen. Personen är ”dold”. Enbart ett fåtal handläggare hos teleoperatören i hela Sverige har behörighet och möjlighet att se de dolda uppgifterna rörande telefonnummer och abonnemangsuppgifter. Ett dolt abonnemang beviljas utifrån Skatteverkets bedömning i samband med t ex ett beviljande om sekretessmarkering eller kvarskrivning hos Skatteverket.³⁵⁶

³⁵⁰ 7:28 SekrL; Prop. 1988/89:67, s. 46.

³⁵¹ Post- och telestyrelsen, *Tystnadsplikt och hantering av abonnentuppgifter – Rapport*, s. 10, Läst: 2006-02-10 (internet).

³⁵² Post- och telestyrelsen, *Tystnadsplikt och hantering av abonnentuppgifter – Rapport*, s. 10, Läst: 2006-02-10 (internet).

³⁵³ SFS 2003:389.

³⁵⁴ Se 6:20 Lag om elektronisk kommunikation.

³⁵⁵ Post- och telestyrelsen, *Tystnadsplikt och hantering av abonnentuppgifter – Rapport*, s. 10, Läst: 2006-02-10 (internet); 6:22 Lag om elektronisk kommunikation.

³⁵⁶ Telefonsamtal med Telia – Dolt abonnemang, 2005-11-25.

9 Fysiskt skydd

Ansvarig för tillhandahållande av fysiskt skydd för en enskild person, som är hotad eller förföljd eller där stor risk för hot föreligger för den enskilde personen, är polisen.³⁵⁷ Detta stöds även av polislagens³⁵⁸ 2 § vilken bl a lyder: ”Till polisens uppgifter hör 1. att förebygga brott och andra störningar av den allmänna ordningen och säkerheten, [...] 4. lämna allmänheten skydd, upplysningar, och annan hjälp, när sådant bistånd lämpligen kan ges av polisen.”

Möjlighet till fysiskt skydd gäller således för ett hotat vittne. De typer av fysiskt skydd som presenteras i detta kapitel kan tillämpas t ex i de fall det inte är fråga om ett införlivande i ett personsäkerhetsprogram, men där det är högst motiverat i säkerhetshänseende med fysiskt skydd för ett vittne. Lämpligt fysiskt skydd för ett hotat vittne anpassas efter situation och omständigheter och beslutas av den hjälpande polismyndigheten.

9.1 Livvaktsskydd och bevakning

Om det är fråga om mycket allvarliga hot är det möjligt med livvaktsskydd under särskilda omständigheter under begränsad tid. Livvaktsskydd är dock mycket sällsynt och förekommer i princip inte alls.³⁵⁹ Även annan polisbevakning är möjlig vid mycket allvarliga hot under särskilda omständigheter under begränsad tid i säkerhetssyfte för t ex utsatt vittne eller viss tillsyn genom att titta till vittnets bostad.³⁶⁰ Om påtaglig fara råder används istället andra skyddsmetoder såsom tillfällig eller permanent³⁶¹ omlokalisering av vittnet, vilket kan kombineras med bl a larmordningar.³⁶²

9.2 Trygghetspaket

Trygghetspaket är en form av larmutrustning som tillhandhålls av polisen. Det är en specialutrustad väska med skyddsutrustning.³⁶³ Trygghetspaketet har utformats av Rikspolisstyrelsen.³⁶⁴

³⁵⁷ SOU 1998:40, s. 286.

³⁵⁸ SFS 1984:387.

³⁵⁹ SOU 2004:1, s. 74.

³⁶⁰ Telefonsamtal med Dahlbeck, Polismyndigheten Skåne, 2005-12-30.

³⁶¹ Se kapitel 10 *Personsäkerhetsprogram*.

³⁶² SOU 2004:1, s. 74.

³⁶³ Rikspolisstyrelsen, *RPS rapport 1993:6 – Försöksverksamhet med livvaktsskydd för hotade kvinnor m.m.*, s. 34.

³⁶⁴ Ansvarig för utformningen av trygghetspaketet (trygghetsväskan) är kriminalkommissarie Anders Stjernfeldt, Rikspolisstyrelsen.

I trygghetspaketet ingår skyddstelefon, bandspelare/telefonsvarare, trygghetstelefon och akustiskt larm. Utlåning kan ske av hela trygghetspaketet eller delar av trygghetspaketet.³⁶⁵ I vissa delar av landet sker endast utlåning av skyddstelefoner.³⁶⁶

Skyddstelefonen innehåller GPS-mottagare i syfte att kunna lokalisera var den utsatta personen finns vid ett larm. Skyddstelefonen är utrustad med larmknapp, som är inprogrammerad för direktuppringning till polisens länskommunikationscentral eller SOS Alarm. Vid utlöst larm sänds identifikationsuppgifter till mottagaren av larmet och uppgifter gällande den utsatta personen kommer upp på en bildskärm. Även lagrade uppgifter om den hotade personen, angriparen, grannar, anhöriga, portkoder, skalskydd i bostad, fordon och uppgifter i övrigt av spaningskaraktär kommer upp på bildskärmen om det är kopplat till polisens länskommunikations central eller SOS Alarm.³⁶⁷ Skyddstelefonen är stöttålig och utrustad med en extra ljudkänslig mikrofon och kan därför uppfånga ljud en längre bit ifrån t ex om den person som larmar tappar telefonen i samband med ett angrepp.³⁶⁸

Bandspelare/telefonsvarare kan även kopplas till den utsatta personens telefonuttag för att kunna spela in eventuella inkommande telefonsamtal. Syftet med detta är även att det ska kunna verka avskräckande på den person, som den utsatta personen skyddar sig mot, från att ringa hotsamtal. I de fall ändå hotsamtal förekommer kan de spelas in och användas som underlag för lagföring.³⁶⁹

Trygghetstelefon kan också kopplas till den utsatta personens telefonuttag. Utifrån denna trygghetstelefon kopplas utlöst larm till polisens länskommunikationscentral eller SOS Alarm.³⁷⁰ Detta beroende på vad polismyndigheten avtalat. Larmet utlöses av den angripna personen genom tryck på knapp på apparat vid den vanliga fasta telefonen eller via fjärrmanövrerad knapp på t ex ett speciellt armband. Precis som vid utlöst larm via skyddstelefon sänds identifikationsuppgifter till mottagaren av larmet och uppgifter gällande den utsatta personen kommer upp på en bildskärm. Även lagrade uppgifter om den hotade personen, angriparen, grannar, anhöriga, portkoder, skalskydd i bostad, fordon och uppgifter i övrigt av spaningskaraktär kommer upp på en bildskärm. Mottagaren av

³⁶⁵ Rikspolisstyrelsen, *RPS rapport 1993:6 – Försöksverksamhet med livvaktsskydd för hotade kvinnor m.m.*, s.37.

³⁶⁶ I t ex polisområde Malmö används enbart skyddstelefon. Detta enligt telefonsamtal med Runge, Polismyndigheten i Skåne, 2005-11-30.

³⁶⁷ Vid utlöst larm på skyddstelefon fungerar det på samma sätt som vid utlöst larm via trygghetstelefon. Detta enligt telefonsamtal med Stjernfeldt, Rikspolisstyrelsen, 2006-01-03.; Rikspolisstyrelsen, *RPS rapport 1993:6 – Försöksverksamhet med livvaktsskydd för hotade kvinnor m.m.*, s.36.

³⁶⁸ Telefonsamtal med Stjernfeldt, Rikspolisstyrelsen, 2006-01-03.

³⁶⁹ Rikspolisstyrelsen, *RPS rapport 1993:6 – Försöksverksamhet med livvaktsskydd för hotade kvinnor m.m.*, s.37

³⁷⁰ Telefonsamtal med Stjernfeldt, Rikspolisstyrelsen, 2006-01-03.

larmet kan via högtalarfunktion lyssna och prata med den utsatta personen.³⁷¹

Det akustiska larmet är batteridrivet och ryms i handen och har en mycket hög ljudnivå.³⁷²

Under 2006 kommer trygghetspaketet att kompletteras med pepparspray.³⁷³

För att det ska bli aktuellt med beslut om utlåning av trygghetspaket ställs vissa krav. Kraven är mycket lika de som ställs för ett beviljande om besöksförbud. En prövning görs dock där omständigheterna i det enskilda fallet beaktas. En lämplig riktlinje är kraven för besöksförbud, som särskilt framgår av 1 § i Lagen om besöksförbud.³⁷⁴ Det räcker således inte med att en person känner sig rädd, utan det krävs något mer konkret såsom en handgriplig eller påtaglig fara för den hotade personen.³⁷⁵ Utlåningstiderna av trygghetspaket varierar, men vanligast är en till tre månader. Även längre utlåningstider förekommer.³⁷⁶

I Malmö polisområde används enbart skyddstelefoner.³⁷⁷ Tiden för utlåning av skyddstelefoner bör inte överstiga tre månader i taget. Den som fattar beslut om skyddstelefon är även ansvarig för att en riskbedömning görs före beslut. Till grund för riskbedömningen är bakgrunden till ansökan om skyddstelefon, tidigare känd kriminalitet och andra omständigheter av betydelse för riskbedömningen. Preliminär risk för våld bedöms i tre grader för den närmaste tiden d v s två månader. Detta graderas enligt följande: 1. Ingen eller låg hotbild, 2. Förhöjd hotbild, 3. Hög eller mycket hög hotbild. Uppdatering av riskbedömning bör ske i den omfattning som det enskilda fallet kräver.³⁷⁸

9.3 Ökat skalskydd

En möjlig åtgärd för att höja säkerheten för ett hotat vittne är även ett ökat skalskydd, främst genom att tillgängligheten till vittnet i bostaden minskar. Ökat skalskydd kan t ex innebära att vittnets bostad utrustas med säkerhetsdörr, ytterligare lås på ytterdörren, okrossbara fönsterrutor, kameraövervakning m.m. Detta skalskydd ökar dessutom möjligheterna för polisen att hinna fram i tid för att avvärja ett eventuellt angrepp på

³⁷¹ Rikspolisstyrelsen, *RPS rapport 1993:6 – Försöksverksamhet med livvaktsskydd för hotade kvinnor m.m.*, s.36.

³⁷² Telefonsamtal med Stjernfeldt, Rikspolisstyrelsen, 2005-01-03.

³⁷³ Telefonsamtal med Stjernfeldt, Rikspolisstyrelsen, 2005-01-03.

³⁷⁴ Rikspolisstyrelsen, *RPS rapport 1993:6 – Försöksverksamhet med livvaktsskydd för hotade kvinnor m.m.*, s.69.

³⁷⁵ Se kapitel 5 *Besöksförbud*.

³⁷⁶ Rikspolisstyrelsen, *RPS rapport 1993:6 – Försöksverksamhet med livvaktsskydd för hotade kvinnor m.m.*, s.77.

³⁷⁷ Telefonsamtal med Runge, Polismyndigheten i Skåne, 2005-11-30.

³⁷⁸ Polismyndigheten i Skåne, *Handbok för utlåning av skyddstelefoner*, 2004-06-24.

vittnet.³⁷⁹ Det kan också vara lämpligt att kombinera stärkt skalskydd med trygghetspaket/skyddstelefon.

9.4 Tårgas- och pepparspray

”Tårgasanordningar och andra till verkan och ändamål jämförliga anordningar”³⁸⁰ klassas som vapen och innefattas av vapenlagens³⁸¹ och vapenförordningens bestämmelser. Detta innefattar självförsvarssprayer som innehåller kraftigt retande ämnen för ögon, slemhinnor och hud som kan sätta en eventuell angripare ur spel. Tårgas- och pepparsprayer hör bl a till denna kategori. Även självförsvarssprayer som har en bedövande eller förlamande effekt innefattas av vapenlagstiftningen. Tårgasanordningar och andra till verkan och ändamål jämförliga anordningar är tillståndspliktiga.³⁸² Tillståndsfrågor prövas av polismyndighet enligt vapenlagstiftningens bestämmelser.³⁸³

För att beviljas tillstånd att inneha tårgasanordningar och andra till verkan och ändamål jämförliga anordningar krävs det att behovet för detta grundar sig på ett godtagbart ändamål³⁸⁴ och att det är fråga om särskilt angivet ändamål.³⁸⁵ Godtagbart ändamål syftar på ändamål som enbart är förenliga med vapenlagstiftningen. En person som har ett kvalificerat behov av vapen för skyddsändamål såsom tårgasspray eller liknande kan t ex vara personer som är utsatta för allvarlig förföljelse och/eller lever under starkt hot.³⁸⁶ Om alla kriterier är uppfyllda bör tillstånd att inneha tårgas- eller pepparspray kunna beviljas för ett utsatt vittne.

Det krävs också att ”det skäligen kan antas att vapnet inte kommer att missbrukas”³⁸⁷.

Beviljande av tillstånd för innehav av tårgasspray eller liknande ska ske restriktivt. Tillstånd bör således endast beviljas undantagsvis d v s när ett synnerligen starkt behov för innehav av tårgas eller liknande finns.³⁸⁸

I vapenförordningen³⁸⁹ framgår att det krävs att en enskild person som ansöker om tillstånd för innehav av vapen ska visa att han kan handha det vapen det är fråga om. Vid tillstånd för tårgasanordningar eller andra till

³⁷⁹ Rikspolisstyrelsen, *RPS rapport 1993:6 – Försöksverksamhet med livvaktsskydd för hotade kvinnor m.m.*, s. 39.

³⁸⁰ 1:3 VapenL.

³⁸¹ SFS 1996:67.

³⁸² Prop. 1995/96:52, s. 67 ff.

³⁸³ 2:2 VapenL.

³⁸⁴ 2:4 VapenL.

³⁸⁵ 2:5 VapenL.

³⁸⁶ Karnov 2004/05, VapenL - not. 25, VapenF - not. 12, Läst: 2005-12-28 (internet).

³⁸⁷ 2:5 VapenL.

³⁸⁸ RPSFS 2002:9 / FAP 551-3, Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om vapenlagstiftningen, s. 16.

³⁸⁹ SFS 1996:70.

verkan och ändamål jämförbara anordningar krävs det dessutom särskilt att den enskilde personen ska kunna hantera och ha kunskap om dess verkningar. Vilka närmare kunskapskrav som ska finnas får meddelas i föreskrift av Rikspolisstyrelsen.³⁹⁰ För att det ska vara fråga om ett behov att inneha tårgas eller liknande krävs det särskilt att ändamålet för innehavet är ”tjänst eller annan särskild omständighet som medför ett synnerligt behov av anordningen för personligt skydd”³⁹¹.

Det finns även en mängd självförsvarssprayer på marknaden som inte är tillståndspliktiga och därmed inte innefattas av vapenlagstiftningen. Det kan vara självförsvarsspray som innehåller t ex färgämne som kan vara obehagliga att få på sig och som även underlättar en framtida identifiering av en angripare.³⁹²

³⁹⁰ 2:3 VapenF.

³⁹¹ 2:5 VapenF.

³⁹² Prop. 1995/96:52, s. 68, s. 70.

10 Personssäkerhetsprogram

Vid påtaglig fara för vittnets liv, hälsa, frihet eller frid i samband med att vittnet bidragit med avgörande och viktiga uppgifter gällande ett grovt brott i förundersökningsskedet och/eller i domstolsförhandlingen, kan ett vittne erbjudas skydd och säkerhet genom att träda in i ett personssäkerhetsprogram. Ett personssäkerhetsprogram kan tillämpas på alla typer av s k bevispersoner.³⁹³

Ansvarig för verksamhet gällande personssäkerhetsprogram är personssäkerhetsenheterna inom polismyndigheterna i Västra Götaland, Skåne och Stockholm.³⁹⁴

Enligt en färsk undersökning gjord av Rapport hotas allt fler personer så allvarligt att de måste ha polisbeskydd. Ökningen är kraftig och många av hoten sker i samband med domstolsförhandlingar. Under de senaste åren har ca 600 personer fått beskydd av denna anledning av polisen. De flesta av hoten kommer från gäng såsom maffialiknande grupperingar och mc-ligor. Oftast är de personer som hotas privatpersoner såsom vittnen eller näringsidkare.³⁹⁵

Chefen för personssäkerhetsenheten Västra Götaland, Göran Nordenstam, uppgav i Rapport att: ”Det är en annan typ av brottslighet idag, där man använder rädslan som vapen, dels för att komma åt ekonomiska medel, men samtidigt för att få svenska folket att avstå från att medverka i svenska rättssystemet.” Nordenstam uppgav även att antalet skyddsärenden av denna typ ökar konstant. Chefen för Underrättelseroteln i Stockholm, Bengt Fredriksson, uppgav att ökningen troligen beror på den organiserade brottsligheten. Personssäkerhetsenheten Skåne talar om en fördubbling av antalet inkomna skyddsärenden sedan personssäkerhetsenheten startade för sju år sedan.³⁹⁶

Enligt statistik arbetar Västra Götaland med 300 skyddsärenden, Skåne med 200 skyddsärenden och Stockholm med 100-200 skyddsärenden.³⁹⁷ Det framgår inte av statistiken hur många av skyddsärendena som innefattar ett hotat vittne inför eller i en förundersökning eller rättegång. Statistiken belyser ändå den generella ökningen av skyddsärenden i vilken även skyddsärenden gällande vittnen ingår.

³⁹³ Jmf och se avsnitt 10.1 *Personssäkerhetsprogram: Skånemodellen* och 10.2 *Framtida nationellt program om personssäkerhet*.

³⁹⁴ Intervju med Dahlbeck, Polismyndigheten i Skåne, 2005-11-15.

³⁹⁵ Sveriges Television, Rapport, Reportage angående hot och skydd av vittne, 2005-10-30 kl. 19.30, TV1.

³⁹⁶ Sveriges Television, Rapport, Reportage angående hot och skydd av vittne, 2005-10-30 kl. 19.30, TV1.

³⁹⁷ Sveriges Television, Rapport, Reportage angående hot och skydd av vittne, 2005-10-30 kl. 19.30, TV1.

10.1 Personssäkerhetsprogram: Skånemodellen

Verksamheten gällande personssäkerhetsprogram i realiteten belyses här utifrån den sk Skånemodellen. Detta utifrån en sammanfattande intervju av chefen för Skånes personssäkerhetsenhet, Åsa Dahlbeck, på Polismyndigheten i Skåne.³⁹⁸

Det var i Skåne som åtgärder i form av personssäkerhetsprogram på ett mer avancerat plan först tog form 1998. Upptakten till detta var problematiken kring att grovt kriminella personer genom bli mycket grova hot och mordförsök utövat påtryckning för att en person skulle handla på ett visst sätt och för att förhindra en inledd rättsprocess. Behovet av skydd och säkerhet för en sk bevisperson³⁹⁹ i detta fall påbörjade därmed en metodutveckling, som lett fram till dagens personssäkerhetsprogram.

Personssäkerhetsprogrammet är det mest omfattande skydd som tillämpas på vittnen. Det innehåller åtgärder för att förflytta vittne med eventuella familjemedlemmar till hemlig vistelseort, rättsligt, psykologiskt, socialt och ekonomiskt bistånd och i viss mån vård. Ett vittne får inte utlovas någon form av skydd eller säkerhet, vilket även innefattar ett personssäkerhetsprogram, i utbyte mot graverande och viktiga uppgifter i en brottsutredning. Detta kan nämligen betraktas som ett ”köpt vittne” och dessutom får sådana uppgifter som lämnats på sådana grunder inget större bevisvärde i domstolen.

Ett personssäkerhetsprogram tillämpas främst om det är okänt vilken personen/personerna exakt är, som utgör eller riskerar att utgöra ett hot mot ett vittne i form av repressalier. Det enda som är känt kan t ex vara att personen/personerna tillhör en viss kriminell organisation eller en viss släkt som t ex vid hedersrelaterad brottslighet. Dessutom krävs det att vittnet bidragit med graverande och viktiga uppgifter i fall rörande mycket allvarliga brott. Det kan handla om allvarliga brott såsom t ex mord, grova rån, narkotikabrott och vapenbrott. Oftast är det relaterat till grov organiserad brottslighet, ekonomisk brottslighet eller i något fall hedersrelaterad brottslighet. Detta kan vara i fall där mc-ligor, olika utländska maffior, rasideologiska grupperingar och andra kriminella organisationer är involverade.

Vanligast förekommande personkategorier som kan komma att ingå i ett personssäkerhetsprogram är målsägande och vittnen och i viss mån medmisstänkta. Oftast är det en person som själv är kriminell eller en person som ”hoppat av” den kriminella banan och i egenskap av den person han är har mer insyn i kriminella kretsar än den vanlige medborgaren har. I någon form är det i vart fall en person som rör sig eller har rört sig i kriminella

³⁹⁸ Intervjun med Åsa Dahlbeck utfördes av författaren till denna uppsats 2005-11-15.

³⁹⁹ I fortsättningen i detta avsnitt 10.1 kommer inte ordet bevisperson att användas utan enbart ordet vittne, även om allt som följer av detta kapitel gäller för bevispersoner. I avsnitt 10.2 kommer ordet bevisperson att användas istället för vittne.

kretsar. Det är nämligen främst den typen av person som har så graverande och betydelsefulla uppgifter att ge i en brottsutredning, där samhället är beredd och har möjlighet att ställa upp med ett helt personsäkerhetsprogram.

Det är inte särskilt vanligt förekommande att personsäkerhetsprogram tillämpas på slumpvittnen. I många fall kan slumpvittnet nämligen inte uppge så graverande uppgifter att gärningsmannen avslöjas i den typ av grov brottslighet, som nämnts ovan. Slumpvittnet kan i många fall inte uppge namnet på gärningsmannen eller någon annan graverande uppgift, eftersom han inte känner till gärningsmannen sedan tidigare. Naturligtvis är det möjligt att ett slumpvittnets detaljerade signalement på gärningsmannen följt av en fotokonfrontation kan leda till gärningsmannen avslöjas och brottet klaras upp. Detta är dock mycket ovanligt och i ett sådant fall kan det då vara möjligt att tillämpa ett personsäkerhetsprogram på även ett slumpvittne.

För att frågan ska komma att aktualiseras huruvida ett vittne ska komma att ingå i ett personsäkerhetsprogram, krävs således att vittnet bidragit med så graverande uppgifter i en brottsutredning rörande ett mycket allvarligt brott, att det finns möjlighet att det kan hjälpa till att leda till en fällande dom. Vidare krävs att ingen mindre ingripande form av skydd och säkerhet är tillräcklig och risk för repressalier gentemot vittnet föreligger från okänd person/personer. Hot om repressalier kan redan även ha uttalats gentemot vittnet eller andra familjemedlemmar. Vetskap om att hot om repressalier föreligger uppdagas bl a genom direkt uttalande från gärningsmannen eller via någon person som kan kopplas till honom eller genom tips. Det är i princip alltid dödshot mot vittnet det handlar om. Det krävs inte övergrepp i rätts sak för att vittnet ska kunna komma att ingå i ett personsäkerhetsprogram.

För att värdera om konkret hotbild föreligger eller inte, såsom hur stor sannolikheten och risken är för repressalier gentemot vittnet, görs en hotbilda bedömning. Denna grundar sig bl a på om gärningsmannen eller andra kända eller okända personer kopplade till gärningsmannen utsatt eller riskerar att utsätta vittnet för hot, våld eller annat angrepp. Vidare om gärningsmannen är dokumenterat farlig eller om andra kända eller okända personer kopplade till gärningsmannen i form av kriminell gruppering eller organisation är dokumenterat farliga. Ytterligare aspekter finns i hotbilda bedömningen, men tas inte upp närmare här av sekretesskäl.

En vittnesutvärdering görs även, vilken belyser vittnets person och livssituation. Syftet är att värdera huruvida vittnet kommer att klara av att ingå i personsäkerhetsprogrammet med allt vad det innebär.

Om konkret hotbild konstateras föreliggande och vittnet bedöms att komma klara av att ingå i personsäkerhetsprogrammet beslutas det om att införliva vittnet i personsäkerhetsprogrammet. Även andra familjemedlemmar till vittnet kommer då att ingå personsäkerhetsprogrammet. Programmet utformas utifrån omständigheter och förutsättningar för vittnet och

eventuella familjemedlemmar som ska ingå i personsäkerhetsprogrammet. Syftet är att skapa ett nytt liv för vittnet och eventuella familjemedlemmar, som träder in i personsäkerhetsprogrammet. Detta så att vittnet och eventuella familjemedlemmar kan leva ett tryggt och normalt liv utan risk för repressalier i någon form. Personsäkerhetsprogrammet kan innefatta skyddat boende fram till domstolsförhandling och efter domstolsförhandling byte till nytt liv i form av t ex byte av bostad till annan ort i Sverige eller utomlands, annan yrkesutövning, byte av namn och/eller fingerade personuppgifter eller andra sekretesskyddande åtgärder m.m. Alla kopplingar med det tidigare livet bryts. Den ekonomiska levnadsstandarden är densamma som tidigare, eftersom det inte är meningen att ingå i ett personsäkerhetsprogram ska innebära en ekonomisk vinning. De vittnen och eventuella familjemedlemmar som införlivats i ett personsäkerhetsprogram kommer troligen att leva i detta under hela sin resterande livstid d v s ”en gång in, aldrig ut”. Det primära är dock att så länge stor sannolikhet och risk föreligger för repressalier mot vittnet och eventuella familjemedlemmar fortgår personsäkerhetsprogrammet.

Att införlivas i ett personsäkerhetsprogram är en stor och ansträngande omställning för vittnet och eventuella familjemedlemmar. Det är en drastisk förändring av livssituationen och kan vara svårt att hantera både praktiskt och psykiskt för vittnet och eventuella familjemedlemmar.

Personsäkerhetsprogrammet utgör effektiv säkerhet och skydd för vittnet och eventuella familjemedlemmar, men trots detta klarar inte alla att i längden leva i ett personsäkerhetsprogram. I vissa fall händer det även att det uppdagas var vittnet och eventuella familjemedlemmar finns och lever. Det vanligaste är att vittnet råkar avslöja sig genom att försäga sig. Detta åtgärdas dock mycket snabbt och vittnet och eventuella familjemedlemmar införlivas i ett nytt personsäkerhetsprogram.

Genomsnittlig kostnad per person för de som ingår i personsäkerhetsprogram varierar utifrån hur personsäkerhetsprogrammet utformas. Det är bl a beroende på allvarlig hotbilden är och vilka behov som finns. Det finns inga särskilda pengar till personsäkerhetsprogrammen, utan pengarna tas ur den allmänna budgeten för Polismyndigheten i Skåne.

I den sammanfattade intervju som detta avsnitt 10.1 bygger på ställdes till sist frågan: ”Hur ska man få ett vittne att *våga* ställa upp och *våga* tala sanning?” Svaret på den frågan blev genom att tillämpa skyddsåtgärder för vittnet. Vidare genom att motivera vittnet att vittna, ”peppa” vittnet och att polisen visar att de mår om vittnet.

10.2 Framtida nationellt program om personsäkerhet

I dagsläget saknas lagstiftning gällande personsäkerhetsprogram och som framgår av avsnitt 10.1 tillämpas en form av personsäkerhetsprogram redan för bevispersoner.⁴⁰⁰

Den 13 december 2001 beslutade regeringen att tillsätta en särskild utredning gällande skydd för hotade bevispersoner. Utredningen antog namnet Personsäkerhetsutredningen. Till grund för utredningen låg ett förslag från Rikspolisstyrelsen från december 2000 om ett handlingsprogram till skydd för bevispersoner.

Personsäkerhetsutredningen resulterade bl a i slutbetänkandet *Ett nationellt program om personsäkerhet*.⁴⁰¹ Den 28 januari 2004 överlämnades slutbetänkandet *Ett nationellt program om personsäkerhet* till justitieminister Thomas Bodström.⁴⁰² Slutbetänkandet är i dagsläget under beredning hos Justitiedepartementet och i mars 2006 kommer en proposition som bygger på slutbetänkandet att presenteras, enligt Justitiedepartementet.

10.2.1 Identifierade behov gällande personsäkerhetsprogram

I slutbetänkandet, *Ett nationellt program om personsäkerhet*, framgår att det är mycket viktigt att samhället är väl rustat för att möta hot och våld som riktas mot bevispersoner för ett effektivt brottsbekämpande. Ett behov av enhetliga ramar och nationell samordning av skydd för bevispersoner föreligger, vilket kräver enhetliga bestämmelser gällande skyddsåtgärder, arbetsmetoder, rutiner och ökad samverkan mellan polisen och andra myndigheter.⁴⁰³

I säkerhetsarbetet är det idag även ett problem med ekonomi genom att det finns små möjligheter för en hotad person som t ex tvingas flytta för att undgå en förföljare, att få ersättning för sina omkostnader i samband med detta.⁴⁰⁴

Det är dessutom inte alltid lätt att framgångsrikt gömma en hotad person i ett relativt litet land som Sverige. Internationellt samarbete mellan Sverige och andra länder för att skydda bevispersoner finns inte. För regelmässigt

⁴⁰⁰ I hela avsnitt 10.2 *Framtida nationellt program om personsäkerhet* kommer begreppet bevisperson användas, vilket även innefattar vittne.

⁴⁰¹ SOU 2004:1, s. 3, s. 47.

⁴⁰² Regeringen och regeringskansliet, Justitiedepartementets pressmeddelande: *Slutbetänkande av Personsäkerhetsutredningen*, publicerat 2004-01-28, Läst: 2006-01-24 (internet).

⁴⁰³ SOU 2004:1, s. 125.

⁴⁰⁴ SOU 2004:1, s. 125.

internationellt samarbete krävs ett fullt utbyggt nationellt handlingsprogram hos de länder som deltar, vilket Sverige inte har.⁴⁰⁵

Utifrån dessa skäl har personutredningen i sitt slutbetänkande bl a föreslagit att ett nationellt program om personsäkerhet ska införas och ny särskild ramlag⁴⁰⁶ ska införas för att reglera programmet. En enhetlig nationell modell för personsäkerhetsarbete i hela Sverige kommer därmed att uppnås.⁴⁰⁷

10.2.2 Förutsättningar för inträde i personsäkerhetsprogram

Ansvarig för programmet ska polisen vara i normalfallet, utom när det gäller person som avtjänar fängelsestraff. I det fallet är Kriminalvården ansvarig.⁴⁰⁸ Polisen kommer att pröva ansökan om inträde i personsäkerhetsprogram.⁴⁰⁹ Skyldighet genom lag att samarbete gällande personsäkerhet mellan olika myndigheter kommer att införas.⁴¹⁰

Personkategorier som ska omfattas av personsäkerhetsprogrammet är bevispersoner, anställda inom rättsväsendet, närstående till nämnda personkategorier, men även andra personkategorier om särskilda skäl finns för det.⁴¹¹

Enligt förslaget i slutbetänkandet ska personsäkerhetsprogrammet i första hand vara inriktat på att hjälpa personer som medverkar till att brott rörande grov och organiserad brottslighet klaras upp. Hot och våld som förekommer mot andra personer ska också kunna införlivas i programmet. Personkretsen ska dock hållas snäv.⁴¹²

Det ska också vara fråga om påtaglig risk för brottslighet som riktar sig mot bevispersonens eller närståendes liv, hälsa, frihet eller frid. Personsäkerhetsprogram ska enbart tillämpas i de fall inga andra åtgärder är tillräckliga. Risker för brottsligt angrepp ska vara konkret, objektivt konstaterbar och riskerad brottslighet måste inte vara så allvarlig att det når till kraven för beviljande om fingerade personuppgifter. Även mindre allvarlig brottslighet inom rimliga gränser ska kunna motivera ett inträde i ett personsäkerhetsprogram. Det är naturligtvis inte tillräcklig grund att en bevisperson t ex känner sig hotad eller förföljd.⁴¹³

⁴⁰⁵ SOU 2004:1, s. 125.

⁴⁰⁶ Se Bilaga A för personsäkerhetsutredningens (SOU 2004:1) författningsförslag till personsäkerhetslag.

⁴⁰⁷ SOU 2004:1, s. 16, s. 131.

⁴⁰⁸ SOU 2004:1, s. 129.

⁴⁰⁹ SOU 2004:1, s. 144.

⁴¹⁰ SOU 2004:1, s. 141.

⁴¹¹ SOU 2004:1, s. 133.

⁴¹² SOU 2004:1, s. 128.

⁴¹³ SOU 2004:1, s. 132.

Utöver de krav som nämnts här ovan gällande förutsättningar för bevispersons inträde i personsäkerhetsprogrammet krävs även följande:⁴¹⁴

- Bevispersonens lämnade uppgifter i ärendet ska vara av den betydelsen att de kan leda till grund för åtal eller fällande dom.
- Befintligt samband mellan bevispersonens lämnade uppgifter och hotbilden.
- Bevispersonen samtycker till inträde i personsäkerhetsprogrammet och bedöms kunna komma följa de villkor som ställs på honom.
- Rättighet för bevispersonen att stadigvarande vistas i landet.
- Säkerhetsåtgärder av annat slag bedöms otillräckliga.

Personsäkerhetsprogrammet ska även kunna tillämpas på andra personkategorier utöver bevispersoner om kraven i de tre sista punkterna ovan är uppfylls. Det krävs även ett samband mellan hotbilden och tjänsten för anställda inom rättsväsendet.⁴¹⁵

10.2.3 Personsäkerhetsprogrammets innehåll

Slutbetänkandet, *Ett nationellt program om personsäkerhet*, presenterar även ett brett basutbud av säkerhetsåtgärder som kan kombineras och anpassas till det enskilda fallet, där inträde för person i personsäkerhetsprogram blir aktuellt.⁴¹⁶

Basutbudet av säkerhetsåtgärder innefattar:⁴¹⁷

- Skyddat boende
- Tekniska åtgärder
- Fysisk övervakning
- Kontaktmöjlighet med särskild handläggare av personsäkerhetsprogrammet dygnet runt.
- Skydd av personuppgifter i form av sekretessmarkering, kvarskrivning och/eller fingerade personuppgifter.
- Sekretess inom hela den offentliga förvaltningen av uppgifter om person som införlivas ett personsäkerhetsprogram.
- Ekonomisk ersättning

Utöver detta basutbud ska riktlinjer för arbetsmetoder och rutiner tillämpas, för att enhetlig tillämpning av personsäkerhetsprogrammet ska kunna ske av handläggande poliser.⁴¹⁸

⁴¹⁴ SOU 2004:1, s. 138.

⁴¹⁵ SOU 2004:1, s. 138.

⁴¹⁶ SOU 2004:1, s. 146.

⁴¹⁷ SOU 2004:1, s. 146 ff.

⁴¹⁸ SOU 2004:1, s. 150 f.

Säkert boende är bland det viktigaste för en hotad person. Olika typer av skyddat boende ska tillämpas beroende på hotbilden.⁴¹⁹

- Genom säkerhetshöjande åtgärder i den hotades vanliga bostad.
- Genom tillfällig flyttning.
- Genom definitiv flyttning.

Personsäkerhetsprogrammet är endast aktuellt vid allvarliga situationer och därför bör tillfällig flyttning och definitiv flyttning bli de vanligaste åtgärderna gällande skyddat boende. Skyddsboendet delas in i tre nivåer.⁴²⁰

- 1) Akut förflyttning i avvaktan på en mer fullständig bedömning av skyddsbehovet.
- 2) Förberedd skyddslägenhet av polisen för riskutsatt person.
- 3) Omlokalisering till ny bostadsort.

Om det är fråga om skydd av en känd offentlig person kan det vara svårt att gömma denna person och därmed införliva denna person i ett personsäkerhetsprogram, istället kan säkerhetsåtgärder i den riskutsatta personens vanliga miljö sättas in. Olika former av fysiskt skydd kan således istället tillämpas i ett sådant fall genom t ex ökat skalskydd i bostaden såsom installation av larm för utsatt person, bostad, fordon m.m. och kameraövervakning och annan bevakning eller livvakt.⁴²¹

10.2.4 Personssäkerhetsersättning

I slutbetänkandet, *Ett nationellt program om personsäkerhet*, ingår även ett förslag till Lag om personsäkerhetsersättning.⁴²²

Möjligheterna till ekonomisk ersättning för hotat vittne enligt gällande rätt är begränsade genom att det bl a krävs att skada redan inträffat och identifiering av skadevällare. Om hotet är kopplat till en kriminell organisation kan det vara svårt att peka ut någon enskild gärningsman.⁴²³

Införande av Lag om personsäkerhetsersättning motiveras med att ett inträde i ett personsäkerhetsprogram oftast kan medföra höjda levnadskostnader för den skyddade personen såsom t ex dubbla boendekostnader och flyttkostnader. Dessutom finns det andra fall där skyddsåtgärder måste vidtas innan ett brott kan anses ha begåtts, vilket då naturligtvis medför omkostnader för vittnet som försöker att skydda sig. De föreslagna reglerna om ekonomisk ersättning från staten bör därför både

⁴¹⁹ SOU 2004:1, s. 146.

⁴²⁰ SOU 2004:1, s. 147.

⁴²¹ SOU 2004:1, s. 147 f.

⁴²² Se Bilaga B för personsäkerhetsutredningens (SOU 2004:1) författningsförslag till Lag om personsäkerhetsersättning.

⁴²³ SOU 2004:1, s. 169.

omfatta vittne som införlivas och inte införlivas i
personsäkerhetsprogrammet, men som är allvarligt hotad och riskerar att
utsättas brott mot liv, hälsa, frihet eller frid.⁴²⁴

⁴²⁴ SOU 2004:1, s. 149, s. 228.

11 Anonyma vittnen

För att anonymitet ska utgöra ett skydd för vittnet krävs det naturligtvis att vittnets identitet är okänd för gärningsmannen. Vidare att själva vittnesutsagan inte heller röjer vittnets identitet eller ger en ledtråd om denna. Anonymitet för ett vittne utgör således bara ett säkert och effektivt skydd när det gäller ett slumpartat okänt vittne d v s när vittnet är en fullständig främling för gärningsmannen.⁴²⁵ Anonymitet bör även kunna tillämpas om gärningsmannen inte alls känner till att personen som är vittne är en person han känner och det heller inte framgår av vittnets utsaga.

Anonyma vittnen är inte tillåtna i svensk rätt.⁴²⁶ Sedan 1990 har möjligheten för vittnen att vara anonyma diskuterats vid ett flertal tillfällen både på regerings- och riksdagsnivå. Inställningen har varit att anonyma vittnen inte är möjligt.⁴²⁷ Att tillåta anonyma vittnen är i strid med de grundläggande principerna för ett rättssamhälle. Principen som åsyftas i detta fall är den tilltalades rätt till partsinsyn i det som läggs till grund för en dom mot honom. Den tilltalade som är part i brottsutredningen/målet ska känna till och kunna bemöta alla de uppgifter som ligger till grund för en dom eller ett beslut gentemot honom.⁴²⁸ Att tillåta anonyma vittnen skulle även vara ett hot mot rättssäkerheten.

Sedan 1995 är Europakonventionen⁴²⁹ grundlagsskyddad⁴³⁰ svensk rätt. Europakonventionen ska direkt tillämpas av svenska domstolar och myndigheter, dock ges inte något generellt företräde framför intern svensk rätt.⁴³¹ Anonyma vittnen är under vissa omständigheter godtagbart enligt Europakonventionen. Det framgår av Europadomstolens praxis och Europarådets rekommendationer.⁴³²

Det framgår av Europadomstolens praxis och Europarådets rekommendationer att inget undantagslöst förbud för anonyma vittnen i alla situationer råder. När ett vittnes liv, personliga frihet och säkerhet är i fara kan detta vara grund för att låta vittnet vara anonymt. Förutsättningen är dock att den tilltalades försvarare ska ges möjlighet att ifrågasätta vittnets trovärdighet genom att ställa frågor till vittnet. En eventuell fällande dom får inte enbart eller till stor del grunda sig på det anonyma vittnets vittnesmål. I Europadomstolens avgörande i fallet Doorson mot Nederländerna framgick särskilt att artikel 6 i Europakonventionen inte alltid är oförenlig med möjlighet till tillämpning av anonyma vittnen.

⁴²⁵ Rikspolisstyrelsen, *RPS Rapport 1990:4 – Vittneskydd*, s. 48.

⁴²⁶ Fitger, *Rättegångsbalken II – del 3*, supplement 16, 1994, s. 36:34.

⁴²⁷ Ds 1995:1, s. 48.

⁴²⁸ Prop. 1993/94:143, s. 44 f; Ds 1995:1, s. 48.

⁴²⁹ SFS 1994:1219.

⁴³⁰ 2:23 RF.

⁴³¹ Bernitz m fl, *Europarättens grunder*, s. 119.

⁴³² SOU 1998:40, s. 326.

11.1 Artikel 6 Europakonventionen

Grundläggande för garanterad rättssäkerhet är att anklagelser för brott ska kunna prövas av domstol. Domstolsprövningen måste dessutom i sig vara garanterat rättssäker.⁴³³ Artikel 6 behandlar rätten till en rättvis rättegång, enligt följande:

Artikel 6 - Rätt till en rättvis rättegång

1. Var och en skall, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till en rättvis och offentlig rättegång inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol som upprättats enligt lag. Domen skall avkunnas offentligt, men pressen och allmänheten får utestängas från rättegången eller en del därav av hänsyn till den allmänna moralen, den allmänna ordningen eller den nationella säkerheten i ett demokratiskt samhälle, eller då minderårigas intressen eller skyddet för parternas privatliv så kräver eller, i den mån domstolen finner det strängt nödvändigt, under särskilda omständigheter när offentlighet skulle skada rättvisans intresse.

2. Var och en som blivit anklagad för brott skall betraktas som oskyldig till dess hans skuld lagligen fastställts.

3. Var och en som blivit anklagad för brott har följande minimirättigheter:

a) att utan dröjsmål, på ett språk som han förstår och i detalj, underrättas om innebörden av och grunden för anklagelsen mot honom,

b) att få tillräcklig tid och möjlighet att förbereda sitt försvar,

c) att försvara sig personligen eller genom rättegångsbiträde som han själv utsett eller att, när han saknar tillräckliga medel för att betala ett rättegångsbiträde, erhålla ett sådant utan kostnad, om rättvisans intresse så fordrar,

d) att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas emot honom samt att själv få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som vittnen åberopade mot honom,

e) att utan kostnad bistås av tolk, om han inte förstår eller talar det språk som används i domstolen.

Det som utmärker en rättvis rättegång är att parterna är likställda i processen. Vidare att proceduren inte är mer gynnsam för den ena parten på bekostnad av den andra parten. Denna inställning bygger på principen om parternas likställdhet s k equality of arms. Mer konkret innebär detta inte att den tilltalade och åklagaren ska ha samma processuella möjligheter utan att den tilltalade inte få ges sämre möjligheter än åklagaren att föra sin talan inför domstolen. Däremot hindrar inte detta att den tilltalade i olika avseenden har en mera förmånlig ställning än åklagaren i processen.⁴³⁴

Ett nära samband med principen om parternas likställdhet har även principen om kontradiktoriskt förfarande s k adversarial procedure. Detta eftersom det kontradiktoriska förfarandet syftar till att garantera att båda parter får kännedom om allt material i processen och att parterna även får tillfälle att lägga fram sina synpunkter om allt material i processen. Vidare

⁴³³ Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis – En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, s. 131.

⁴³⁴ Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis – En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, s. 195.

att parterna dessutom ges lika goda möjligheter att åberopa bevisning och föra sin talan i processen.⁴³⁵

I brottmål finns det även speciella minimirättigheter för den tilltalade som ska vara uppfyllda. Detta är viktiga villkor som måste vara uppfyllda för att en domstolsförhandling ska bli rättvis. Ett av dessa villkor är rätten för den tilltalade att ”förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas emot honom samt att själv få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som vittnen åberopade mot honom”, enligt artikel 6 p. 3d i Europakonventionen. Detta villkor är nära sammankopplat med principen om parternas likställdhet och principen om det kontradiktoriska förfarandet.⁴³⁶

Den tilltalade har rätt att ta del av allt processmaterial och då även den muntliga bevisningen samt att han ska ges möjlighet att angripa den muntliga bevisning som åberopas mot honom. Den tilltalade ska som ovan redan framgått ges möjlighet att ställa frågor till vittnen och andra personer som hörs muntligt i domstolen. Syftet med detta är att få fram eventuella ytterligare upplysningar eller visa på svagheter i vittnenas eller andra hörda personers utsagor. Huvudregeln är således att vittnesförhören med belastande uppgifter för den tilltalade ska ske i den tilltalades närvaro för att ge den tilltalade eller hans försvarare möjlighet att ställa frågor till vittnet i syfte att förringa bevisvärdet av utsagan. I undantagsfall kan dessa rättigheter tillgodoses på annat sätt t ex genom förhör av vittne under förundersökning där den tilltalades rättigheter respekteras.⁴³⁷

Om uppgifter som åberopas gentemot den tilltalade har lämnats av ett anonymt vittne är detta särskilt betänkligt. Detta riskerar nämligen att begränsa den tilltalades och hans försvars möjlighet till en trovärdighetsbedömning av vittnet, vilket i vissa fall kan ha betydelse utifrån vem vittnet är. Vittnet kan t ex ha förutfattade meningar, vara fientligt inställt eller vara allmänt opålitlig.⁴³⁸

11.2 Avgöranden i Europadomstolen

Europadomstolens praxis är mycket betydelsefull och har i mycket stor omfattning kommit att sätta den europeiska standarden för fri- och rättighetsskyddet. Medlemsstaterna är i alla de mål som de är parter, skyldiga att rätta sig efter Europadomstolens avgöranden. Det är även möjligt för Europadomstolen att utdöma skadestånd till förfördelad part.⁴³⁹

⁴³⁵ Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis – En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, s. 195 f.

⁴³⁶ Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis – En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, s. 196.

⁴³⁷ Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis – En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, s. 207, s. 209.

⁴³⁸ Rikspolisstyrelsen, *RPS Rapport 1990:4 – Vittnesskydd*, s. 54.

⁴³⁹ Bernitz m fl, *Europarättens grunder*, s. 115.

Europadomstolen har i olika avgöranden behandlat frågan om anonyma vittnen utifrån olika omständigheter. I vissa fall är det godtagbart med anonyma vittnen. Nedan följer en redovisning av fyra Europadomstolens avgörande rörande anonyma vittnen.

11.2.1 Kostovski mot Nederländerna⁴⁴⁰

1982 begicks ett väpnat rån mot en bank i Baarn i Nederländerna. Bytet för rånarna blev en betydande summa pengar och checkar. Två olika vittnen kontaktade vid olika tillfällen polisen och lämnade uppgifter om det väpnade bankrånet, som ledde till att bl a klaganden Kostovski kunde gripas och anhållas. De två vittnena uppgav sin identitet för polisen, men önskade i övrigt att få vara anonyma av säkerhetsskäl. De två vittnena förblev anonyma gentemot Kostovski.

Kostovski dömdes av nederländsk domstol för väpnat rån, grundat på de två anonyma vittnenas uppgifter till polisen. De två anonyma vittnena hördes aldrig på nytt i rättegången. Försvaret hade heller aldrig givits möjlighet att ställa frågor till de anonyma vittnena och p g a vittnenas anonymitet hade försvaret även svårt att bedöma vittnenas trovärdighet.

Europadomstolen fastslog enhälligt att Kostovski inte erhållit en rättvis rättegång. En överträdelse av artikel 6 p. 3d i förening med artikel 6 p. 1 i Europakonventionen hade skett.

11.2.2 Doorson mot Nederländerna⁴⁴¹

1987 bestämde åklagarmyndigheterna att vidta åtgärder mot olägenheterna orsakade av narkotikalangning. För att nå resultat och identifiera narkotikalangare krävdes det att uppgiftslämnare/vittne fick vara anonyma gentemot de narkotikalangare de identifierade och uttalade sig om. Detta hade framkommit genom tidigare erfarenheter av polisen.

Klaganden Doorson pekades ut ur en samling fotografier som narkotikalangare av bl a två uppgiftslämnare/vittnen. Dessa två uppgiftslämnare/vittnen förblev anonyma gentemot Doorson. Båda dessa två uppgiftslämnare/vittnen uppgav även senare i rättsprocessen att de ville förbli anonyma och inte närvara i domstolen. Som grund för detta uppgav det ena vittnet att han tidigare blivit misshandlad av en annan narkotikalangare efter att han ”pratade” och därför var han rädd för liknande repressalier från Doorson. Det andra vittnet uppgav som grund att han tidigare blivit hotad av andra narkotikalangare om han skulle börja ”prata”.

⁴⁴⁰ Europadomstolens dom i målet Kostovski mot Nederländerna 20.11.1989. Publicerad 1989.

⁴⁴¹ Europadomstolens dom i målet Doorson mot Nederländerna 26.03.1996. Publicerad 1996, s. 446.

Detta vittne tillade också att han uppfattade Doorson som aggressiv. Det bedömdes att anonymiteten för vittnena var motiverad för att undvika risk för repressalier.

1988 dömdes Doorson för narkotikabrott av nederländsk domstol.

Vid överklagande till Amsterdams appellationsdomstol av Doorson höorde år 1990, undersökningsdomare de två anonyma vittnena. Närvarande var även Doorsons försvarare, som inte informerades om de anonyma vittnenas identitet. Undersökningsdomaren kände till de anonyma vittnenas identitet. Försvararen gavs i detta sammanhang möjlighet att ställa frågor till de anonyma vittnena, vilket han också gjorde. Alla frågor besvarades av de anonyma vittnena. Båda vittnena uppgav att de sett Doorson sälja narkotika till andra och även att de själva köpt narkotika av Doorson.

En viktig del av bevisningen bestod av de två anonyma vittnenas uttalanden gällande Doorson och även identifieringen av Doorson som narkotikalangare utifrån en samling fotografier, men även viss annan bevisning fanns i målet. Bevisningen från de två anonyma vittnena utgjorde inte enbart eller till största delen grunden till domen. Dessutom hade försvarets rätt till rättvis rättegång tillgodosetts genom att försvaret fått närvara när de anonyma vittnena hördes och då givits möjlighet att ställa frågor till de anonyma vittnena. Europadomstolen fastslog därmed att ingen överträdelse skett av artikel 6 p. 1 i förening med artikel 6 p. 3d.

Europadomstolen uttalade sig även om att användningen av anonyma vittnen inte alltid är oförenlig med Europakonventionen. Vidare att artikel 6 i Europakonventionen inte kräver att hänsyn tas till vittnens intressen i allmänhet eller särskilt mot de målsäganden som kallas för att vittna. I sådana fall kan dock deras liv, frihet eller personliga säkerhet stå på spel och även intressen som omfattas av artikel 8 i Europakonventionen dvs rätt till skydd för privat- och familjeliv. Dessa intressen skyddas istället av andra materiella bestämmelser i Europakonventionen. Detta betyder att medlemsstaterna bör organisera sina straffprocesser på sådant sätt att dessa intressen inte oberättigat äventyras. Mot bakgrund till detta krävs också i lämpliga fall att försvarets intressen vägs mot de vittnen eller målsäganden som kallas att vittna för att upprätthålla principen om en rättvis rättegång.

11.2.3 Van Mechelen m fl mot Nederländerna⁴⁴²

1989 spanade polisen på klagandena Van Mechelen m fl med anledning av de skulle ha begått flera rån. Ytterligare ett rån skedde på ett postkontor i Oirschot i Nederländerna. Bilarna som användes vid rånet var desamma som de som Van Mechelen m fl setts lämna med när polisen spanat på dem. Polisen var vittne till ytterligare del av händelseförloppet bl a hur bilarna

⁴⁴² Europadomstolens dom i målet Van Mechelen m fl mot Nederländerna 23.4.1997. Publicerad 1997, s. 691.

brukades och vart de tog vägen efter rånet. En polisbil besköts även och poliserna i polisbilen skadades.

Vissa av poliserna önskade förbli anonyma vittnen gentemot de tilltalade d v s Van Mechelen m fl. I något fall med anledning av vittnenas arbetsuppgifter inom polisen, vilket även särskilt uttalades stöd för av överordnade i något fall. Vissa vittnen uppgav dessutom som skäl för anonymitet att de tidigare i andra fall hotats och i något fall uppgav även ett vittne att han hört talas om poliser vars familjer hotats i andra fall. Med hänsyn taget till säkerheten för sina familjer, vänner och kollegor önskade de flesta av vittnena därför förbli anonyma. Inga hot hade förekommit från de tilltalade eller mot ett civilt vittne som inte var anonymt. Poliserna förblev anonyma vittnen.

De anonyma vittnena hördes var och en av en undersökningsdomare i ett rum, medan åklagaren och försvaret satt i ett annat rum med en ljudanläggning där de hörde allt som sades och för att de skulle få ställa frågor till vittnena. De anonyma vittnenas identiteter var kända för undersökningsdomaren.

De tilltalade d v s Van Mechelen m fl dömdes av nederländsk domstol för mordförsök och rån bl a grundat på de anonyma vittnesmålen.

Europadomstolen ansåg att som polis ingår det särskilda skyldigheter i deras arbete såsom att vittna i domstol. Av denna anledning krävs det därför särskilt starka skäl för att poliser ska få vara anonyma vittnen. I vissa fall är det motiverat att poliser förblir anonyma vittnen för att skydda vittnet och hans familj och för skydda polisernas användbarhet i vissa uppdrag. Skälen i detta fall var inte tillräckligt starka enligt Europadomstolen. Dessutom får inte en dom enbart eller till största delen grunda sig på bevisningen från anonyma vittnens uppgifter, vilket var fallet i detta fall. Försvaret fick heller inte möjlighet att observera de anonyma vittnena under utfrågningen och därmed bedöma deras trovärdighet. Inga tillräckligt goda skäl till varför denna begränsning för försvaret skedde och varför inte andra mindre ingripande metoder tillämpades har lagts fram. Europadomstolen fastslog därför att en överträdelse av artikel 6 p. 1 och 3d i Europakonventionen skett.

11.2.4 Windisch mot Österrike⁴⁴³

1985 inträffade ett inbrott på ett café i Stams i Österrike. Dagen efter inbrottet kontaktade två kvinnor, som var mor och dotter, polisen. Efter att deras önskan om att förbli anonyma försäkrats av polisen berättade de att de sett två män i en minibuss i närheten av brottsplatsen samma kväll som inbrottet på caféet inträffat. En av männen hade passerat dem på gatan med sitt ansikte delvis täckt med en näsduk. Männens misstänkta beteende

⁴⁴³ Europadomstolens dom i målet Windisch mot Österrike 27.9.1990.

gjorde att kvinnorna antecknade minibussens registreringsnummer. Kvinnorna pekade även ut mannen som delvis täckt sitt ansikte med en näsduk på fotografi hos polisen. Kvinnorna hade inte sett själva inbrottet.

Mannen som delvis täckt sitt ansikte med en näsduk identifierades som klaganden Windisch. Windisch anhölls därmed och en rekonstruktion av vad kvinnorna iakttagit genomfördes. Inte heller då rådde någon osäkerhet från kvinnorna gällande identifieringen av Windisch.

Skälet till kvinnornas önskan om att förbli anonyma var deras rädsla för repressalier. Kvinnorna förblev anonyma vittnen grundat på detta och även för att polismyndigheten hållit fast vid sekretess gällande kvinnornas identiteter. De två poliser som förhört de två kvinnorna uppgav vad som framkommit i förhör med kvinnorna i vittnesmål i österrikiska domstolen. Möjlighet för försvaret att ställa frågor till de två poliserna i domstolen fanns. De anonyma vittnena framträdde således inte i domstolen.

Windisch och ägaren till minibussen dömdes för inbrottet på caféet av österrikisk domstol.

Den österrikiska domstolen framtogs möjligheten att observera de anonyma vittnena vid utfrågning och bedöma deras trovärdighet. Domstolen kände inte heller till de anonyma vittnenas identiteter. Försvaret hade inte vid något tillfälle givits möjlighet att ställa frågor direkt till de anonyma vittnena och därmed även värdera deras trovärdighet. Den fällande domen grundades till stor del på de anonyma vittnenas uppgifter. Uppgifter från anonyma vittnen får inte utgöra en omfattande del av bevisningen vid en fällande dom. Europadomstolen fastslog att en överträdelse av artikel 6 p. 1 i förening med artikel 6 p. 3d i Europakonventionen hade skett.

11.3 Europarådets rekommendation

Europarådets ministerråd antog den 10 september 1997 rekommendationen NO. R (97) 13 om hot mot vittnen och den tilltalades rätt till försvar. Rekommendationen bygger på Europadomstolens praxis.⁴⁴⁴

I rekommendationen uttalas att det inte är acceptabelt att rättsväsendet riskerar att misslyckas med att få till stånd en rättegång och dom mot en misstänkt med anledning av vittnen effektivt avskräcks från att vittna fritt och sanningsenligt. Dessutom påtalas vittnenas viktiga roll i brottsmålsprocessen genom att deras vittnesmål ofta är avgörande för att få en fällande dom mot brottslingar.⁴⁴⁵

⁴⁴⁴ SOU 1998:40, s. 312.

⁴⁴⁵ SOU 1998:40, s. 312.

Det rekommenderas även att medlemsstaterna⁴⁴⁶ ska använda de rekommendationer som framgår av Europarådets rekommendation till ledning i intern lagstiftning och när översyn av medlemslandets kriminalpolitik och praxis görs.⁴⁴⁷

Rekommendationen tar bl a upp att med hänsyn till den starka vittnesplikten bör man i större utsträckning ta hänsyn till vittnenas rättigheter och behov. Detta innefattar bl a vittnenas rätt att inte bli utsatta för något angrepp eller personlig risk. Alla medlemsstater har en skyldighet att skydda vittnen mot sådana angrepp och risker genom att vidta särskilda skyddsåtgärder. Dessa åtgärder ska effektivt garantera vittnenas säkerhet, men inte på bekostnad av den tilltalades och hans försvars möjligheter att höra och ifrågasätta vittnesmålet. Detta kräver dock inte att den tilltalade konfronteras med vittnet ansikte mot ansikte. Vittnen bör ges alternativa metoder för att skyddas från det hot som det innebär att möta den tilltalade ansikte mot ansikte.⁴⁴⁸ Även särskilda personsäkerhetsprogram bör utformas för hotade vittnen och även deras anhöriga.⁴⁴⁹

Anonyma vittnen behandlas också i rekommendationen. Förutsatt att anonyma vittnen är tillåtna enligt nationell lagstiftning, bör tillämpning av anonymitet för vittnen vara en exceptionell skyddsåtgärd, som enbart tillämpas i undantagsfall. Innan beslut om tillämpning av anonymitet för vittne beslutas bör detta prövas genom ett rättsligt förfarande, där gärningsmannen ges möjlighet att ifrågasätta vittnets behov av anonymitet. I detta förfarande bör gärningsmannen även ges möjlighet att ifrågasätta vittnets tillförlitlighet och trovärdighet. Anonymitet bör endast beviljas om det framkommit att vittnets liv eller frihet är allvarligt hotat och om den bevisning vittnet står för sannolikt kommer att bli betydelsefull och verkar vara trovärdig. En fällande dom får inte enbart eller till största delen grunda sig på vittnesmål från anonymt vittne.⁴⁵⁰

Praktiska åtgärder som kan tillämpas för att bevara vittnets anonymitet mot den tilltalade är t ex användning av skärmar, döljande av vittnets ansikte eller förvrängning av vittnets röst eller att vittnet förhörs i avskilt rum.⁴⁵¹

Ungefär den process som redogjorts för gällande anonymt vittne enligt Europarådets rekommendation ovan tillämpades i fallet Doorson mot Nederländerna.⁴⁵²

⁴⁴⁶ Sverige ingår bland Europarådets medlemsstater. Detta enligt Regeringen och regeringskansliet, *Sverige och Europarådet*, Läst: 2006-01-24 (internet).

⁴⁴⁷ SOU 1998:40, s. 312.

⁴⁴⁸ SOU 1998:40, s. 312 f.

⁴⁴⁹ SOU 1998:40, s. 314.

⁴⁵⁰ SOU 1998:40, s. 326.

⁴⁵¹ SOU 1998:40, s. 314.

⁴⁵² SOU 1998:40, s. 326.

12 Analys

Det primära i denna uppsats har varit att presentera och närmare belysa befintliga stöd- och skyddsåtgärder och relevant lagstiftning gällande skydd för vittnet. Detta utifrån frågeställningen hur man ska få vittnet att både *våga* vittna och *våga* tala sanning. I detta ligger det första momentet att ”våga vittna” och i det andra momentet att ”våga säga sanningen”. Dessa två moment är naturligtvis tätt förbundna.

12.1 Vittnesplikten

Ett vittne utgör en viktig del i bevisningen och brottsbekämpningen i samhället. Lagstiftningen ger därför uttryck för en plikt för vittnet att ställa upp och vittna om sina iakttagelser i samband med ett brott. Även om vittnesplikten och möjligheten till att tillgripa tvångsåtgärder om vittnet inte infinner sig i domstolsförhandling finns, är detta inte ett effektivt medel i att få fram goda och sanningsenliga bevis. Detta gäller även under förundersökningen, då tvångsmedel kan tillämpas om vittnet inte själv infinner sig hos polisen vid kallelse till förhör.

Att åberopa vittnesplikten och använda sig av eventuella tvångsmedel gentemot ett vittne som motsätter sig att vittna är ingen garanti för effektiv brottsbekämpning. Framför allt vittnar inte vittnet av egen fri vilja och för att han vågar utan endast för att han då tvingas till det. Detta kan snarast riskera att inverka negativt på bevisningen.

För att försäkra sig om att vittnet säger sanningen i domstolsförhandlingen förhörs vittnet under ed. Ett edsvuret vittne som uppsåtligt ljugar i sitt vittnesmål i domstolsförhandlingen kvalificerar sig till att dömas för mened. Således föreligger ett ”hot” om straffansvar för mened om inte vittnet håller sig till sanningen i sitt vittnesförhör i domstolsförhandlingen. Detta garanterar dock inte att sanningen kommer fram om vittnet är rädd för repressalier.

En annan risk är också att vittnet t ex redan i förhöret hos polisen under förundersökningen kan ljuga och hävda att han inget sett, hört, vet eller minns om det aktuella brottet. Risken är att brottsutredningen då läggs ner redan under förundersökningen i tron om att vittnet uppgivit sanningen. Att uppge osanna uppgifter i vittnesförhöret hos polisen i förundersökningen är dessutom inte straffbelagt.

Även i vittnesmålet i domstolsförhandlingen kan t ex vittnet uppge att han inte minns. Visserligen kan det tyckas osannolikt att vittnet uppger att han inte minns, men det kan vara svårt att motbevisa ett sådant argument och straffbelägga vittnet för mened just i ett sådant fall. Man kan således i

princip aldrig helt utesluta att vittnet, om än även i de fall det verkar högst osannolikt, faktiskt inte minns.

Utifrån ovan kan det således konstateras att det ställs höga krav på att vittnet ställer upp på att vittna och säger sanningen i domstolsförhandlingen, vilket naturligtvis är högst motiverat och viktigt för brottsbekämpningen i samhället.

Bästa tänkbara scenario är att nå till den punkt där vittnet är motiverat, vågar vittna och vågar säga sanningen både i förundersöknings- och domstolsskedet. Det uppnås sannolikt inte mest effektivt genom enbart lagstiftning om vittnesplikt och ”hot” om straffansvar för mened.

Genom lagstiftning gällande vittnesplikt kommer man heller inte till rätta med ett vittne som väljer att inte ge sig till känna på grund av rädsla för repressalier. Det kan vara fall där vittnets existens inte ens är känt för polisen. Det kan även vara fall där polisen har vetskap om att ett vittne finns i ett brottsärende, men inte känner till vittnets identitet och därmed inte kan kontakta vittnet och få fram hans vittnesuppgifter.

För att vittnet ska våga vittna och säga sanningen eller ens våga ge sig till känna för polisen krävs det att i de fall behov finns, att vittnet säkert kan skyddas mot eventuella repressalier. Det krävs dessutom *säkra* skyddsåtgärder. Även stödåtgärder är viktiga för att få vittnet att känna sig mer lugn och trygg. Grundläggande är naturligtvis också vittnets moraliska övertygelse och vilja att hjälpa, ”göra det rätta” och främja rättvisan.

I många fall finns säkert den moraliska övertygelsen i detta avseende hos vittnet. Det som hindrar vittnet är rädslan för just repressalier. Både i de fall rädslan för repressalier är befogad eller obefogad.

Att få vittnet att kunna hantera eller övervinna sin rädsla för repressalier bör i viss mån vara möjligt genom stödåtgärder och säkra skyddsåtgärder. Trots stödåtgärder och säkra skyddsåtgärder är detta ingen heltäckande lösning i alla fall. I vissa fall kommer det inte vara möjligt att få vittnet att våga vittna och säga sanningen oavsett stöd och säkra skyddsåtgärder. Utifrån dagens rådande förhållande finns det ingen lämplig lösning i de fallen.

Ett införande i svensk rätt som möjliggör anonymitet för vittnet, skulle sannolikt i viss mån vara en lösning i de fallen och naturligtvis även i andra fall. Anonymitet för vittnet skulle dessutom sannolikt rent generellt öka vittnesfrekvensen.

12.2 Rädslan och risken

Som tidigare framgått i denna uppsats utsätts majoriteten av alla vittnen inte för hot eller våldangrepp från gärningsmannen, hans vänner eller andra kontakter. Rädslan för repressalier hos vittnen tycks vara större än den verkliga förekomsten av repressalier mot vittnen borde motivera.

I viss mån kan man säga att rädslan har en viss generell grund om man tittar på lagföringsstatistiken gällande övergrepp i rättssak. En markant ökning har skett under de senaste åren. 2004 skedde 348 lagföringar för övergrepp i rättssak. För att få en generell uppfattning om proportioner kan 348 lagföringar av övergrepp i rättssak som huvudbrott jämföras med 52 360,⁴⁵³ som är siffran för lagförda huvudbrott som ingår i BrB för 2004. Naturligtvis råder säkerligen även ett stort mörkertal gällande övergrepp i rättssak.

Ökningen av lagförda övergrepp i rättssak som huvudbrott beror sannolikt på ett hårdnande brottsklimat och minskad respekt för rättsväsendet i samhället. Kanske en ytterligare bidragande orsak är att fokus mer satts på problematiken runt att vittnen hotas och angrips med våld, vilket gjort att fler övergrepp i rättssak uppmärksammats och då inte minst av representanter inom rättsväsendet. Det är tveksamt om de ökade siffrorna gällande övergrepp i rättssak kan förklaras enbart med vittnets ökade anmälningsbenägenhet. Sannolikt har anmälningarna delvis ökat på grund av att helt enkelt fler övergrepp i rättssak har inträffat. Lagföringsstatistiken är inte särskilt exakt utan sannolikt förekommer också ett stort mörkertal.

Mened har behandlats i uppsatsen, eftersom ett hotat vittne som är rädd för repressalier kan tänkas begå mened i vissa fall. Av lagföringsstatistiken framgår att mened förekommer i relativt liten omfattning. Under de senaste åren har en stadig, men marginell minskning skett gällande mened. Frågan är om det kan bero på att vittnen, som till exempel inte vågar vittna istället undviker att säga något i domstolen, håller sig undan eller säger att han inte minns något i domstol. Det är trots allt svårt att motbevisa att vittnet ljugar om att han inte minns, även om det i vissa fall är högst sannolikt. Minsta tvivel om att vittnet faktiskt ljugar utesluter en fällande dom för mened.

En annan förklaring till det förhållandevis låga antalet lagföringar för mened kan också vara att vittnet, när han hotas med repressalier om han lägger fram vissa graverande uppgifter till nackdel för gärningsmannen, i större omfattning polisanmäler hotet, vilket istället leder till att gärningsmannen även lagförs för övergrepp i rättssak. Detta kan kanske vara ett av bidragen och förklaringen till den kraftiga ökningen av övergrepp i rättssak.

⁴⁵³ BRÅ, *Kriminalstatistik - Lagföringsstatistik 2004*, Läst: 2006-01-01-28 (internet).

För att komma till insikt vad som exakt är förklaringen till den kraftiga ökningen av lagförda övergrepp i rättssak jämfört den stadiga marginella minskningen för mened, måste en mer djupgående studie göras på området.

Risken för repressalier för vittne är sannolikt större vid bevitnad allvarlig brottslighet, eftersom gärningsmannen riskerar ett grövre straff och att gärningsmannen sannolikt sedan tidigare är grovt kriminellt belastad. En person som är grovt kriminellt belastad sedan tidigare och t ex verkar i en kriminell organisation kan ha anhängare som är beredda att hota vittnet till tystnad till förmån för gärningsmannen.

Naturligtvis kan även vittnen som bevitnat vardagsbrottslighet såsom t ex misshandel av normalgraden i vissa fall riskera repressalier.

12.3 Medias inverkan på vittnets rädsla

Något som också sannolikt bidrar till vittnets rädsla både i de fall när befogad rädsla för repressalier finns eller när denna rädsla är obefogad, är medias nyhetsrapportering och även t ex TV- och biofilmer. T ex TV- och biofilmer belyser i viss mån på ett överdrivet sätt vittnets risk för repressalier och vad vittnet kan råka ut för och oftast gör i en del filmer.

Media har generellt en tendens att sätta fokus på vissa begångna brott och slå upp detta stort. Detta kan bidra till ökad rädsla för det redan hotade vittnet som då känner sig ännu mer i fokus, även det vittne som inte löper någon risk för repressalier oroar sig för att eventuellt komma i fokus i nyhetsrapporteringen. Medias hantering påverkar och bidrar sannolikt till vittnets rädsla både direkt och indirekt och risk finns för att även de vittnen som inte bedöms löpa någon risk för repressalier inte vågar vittna eller säga sanningen i domstolsförhandlingen. Media bidrar således sannolikt i vissa fall till obefogad rädsla och spär på rädslan ytterligare hos det hotade vittnet.

Media bör därför åtminstone i sin nyhetsrapportering vara mer nyanserad och faktainriktad. Inte heller bör media framställa hot mot vittne som mer vanligt förekommande än det är, eftersom detta kan bidra till allmänt ökad rädsla för repressalier hos vittnen. I det fall ett allvarligt brott eller brott överhuvudtaget rapporteras i media bör media ha mer omdöme och inte fokusera på vittnet i den omfattning som ibland sker.⁴⁵⁴

⁴⁵⁴ Ett exempel på medias otillbörliga och olämpliga exponering av vittnet var vid mordet på utrikesminister Anna Lindh. Huvudvittnet var en icke-offentlig person som var en av Anna Lindhs bästa väninnor. Kort efter brottet exponerades huvudvittnet med namn och bild i pressen, trots att mördaren inte ens var gripen. Detta enligt Franchell, *Livsfarligt att bli exponerad som vittne i massmedierna*, Dagens Nyheter, Publicerad 2005-02-15, Läst: 2006-01-27 (internet).

12.4 Säkra skyddsåtgärder och stöd

Som konstaterats ovan i denna analys är det inte möjligt att heltäckande komma åt problematiken gällande vittnets rädsla för repressalier i alla fall.

För att i största möjliga mån komma åt problematiken och få vittnet att våga vittna och säga sanningen är medlen stöd- och skyddsåtgärder som anpassas utifrån det enskilda vittnets situation. För att skyddsåtgärderna ska ha någon effekt och att vittnet ska lita på den/de skyddsåtgärder som sätts in, krävs det att de skyddsåtgärder som sätts in till skydd för vittnet är *säkra* i praktiken.

Ett *fungerande* stöd är också en viktig aspekt för att få vittnet att våga vittna och våga säga sanningen.

Att övergrepp i rättsak och överträdelse av besöksförbud är straffbelagt kan i viss mån betraktas ur ett säkerhetsperspektiv utifrån vilken brottspreventiv effekt de medför.

12.4.1 Sekretess ur säkerhetssynpunkt

Sekretess kan i viss mån ha en skyddsfunktion för vittnet. Sekretessen är dock inte i alla fall fullständigt skyddande för vittnet i realiteten. Detta gäller främst för sekretess i rättsprocessen.

Sekretessen utgör enbart skydd för vittnet under förundersökningen och fram till slutdelgivningen. Under denna period skyddar sekretessen vittnets namn och vittnesutsaga från den skäligen misstänkte och allmänheten. Vid slutdelgivningen har den skäligen misstänkte en ovillkorlig rätt att ta del av den slutförda utredningen. Sekretessen gällande vittnets namn och vittnesutsagan upphör därmed gentemot den skäligen misstänkte, vilken är den person som kan utgöra det största hotet för vittnet. Den sekretess som sedan fortlöpande är möjlig gällande vittnets namn och vittnesutsaga i rättsprocessen utgör enbart ett skydd gentemot allmänheten för vittnet.

I uppsatsen har redovisats fortsatt sekretess i kombination med stängda dörrar och frihetsberövad skäligen misstänkt med restriktioner som begränsar kontakten med omvärlden fram till avslutad domstolsförhandling. Detta som tillfälligt fördröjer och hindrar den skäligen misstänkte att sprida vittnets namn och vad vittnet uppgivit i sin utsaga till vänner eller andra kontakter (allmänheten) före domstolsförhandlingen. Denna hantering sker enbart i vissa fall och utgör bara ett tillfälligt skydd för vittnet under begränsad tid.

I de fall den skäligen misstänkte inte är frihetsberövad och inte belagts med restriktioner gällande kollusionsfara står det honom fritt efter slutdelgivningen att utan straffansvar sprida vittnets namn och vad vittnet sagt i sin vittnesutsaga i förundersökningen. Någon bestämmelse om

yppandeförbud gällande den skäligen misstänkte finns inte i detta avseende och även om detta hade varit fallet är det mycket tveksamt om det skulle ha efterlevts av den skäligen misstänkte.

Under dessa omständigheter är sekretessen gentemot allmänheten således helt utan ändamålsenlig effekt med tanke på den skäligen misstänktes vetskap om vittnets namn och vittnesutsaga och möjlighet till spridning av dessa uppgifter till allmänheten utan något straffansvar.

Det största problemet är framför allt att den skäligen misstänkte har en ovillkorlig rätt att ta del av vittnets namn vid slutdelgivningen. Även om känsliga personliga uppgifter som rör vittnet är sekretessbelagda, begränsas inte heller den skäligen misstänktes rätt att ta del av dessa om de ligger till grund för avgörande av målet.

En lösning för att skydda framför allt vittnets namn skulle vara att införa möjligheten i svensk rätt att låta vittnet få vara anonymt, åtminstone i vissa fall.

12.4.2 Anonyma vittnen ur säkerhetssynpunkt

Anonyma vittnen är inte tillåtet enligt svensk intern lagstiftning. Detta kan bli utläsas av den skäligen misstänktes ovillkorliga rätt till partsinsyn, vilket även innefattar vittnets namn. Ett grundläggande skäl till detta är tron att det skulle äventyra rättssäkerheten främst för den skäligen misstänkte/tilltalade. Detta eftersom vittnets namn anses vara en viktig del när bedömningen av trovärdigheten hos vittnet sker. Möjligheten för den skäligen misstänkte/tilltalade att bedöma vittnets trovärdighet skulle således gå förlorad om vittnets namn hemlighölls för honom.

I viss mån är detta en risk vid bedömningen av trovärdigheten hos vittnet. Samtidigt bör man också i vissa fall väga det mot vad som kan vinnas om svensk lagstiftning skulle öppna för möjligheten att i vissa fall tillämpa ett anonymitetsskydd för ett vittne. Naturligtvis skulle möjligheten att låta ett vittne förbli anonymt gentemot den skäligen misstänkte/tilltalade enbart tillämpas mycket restriktivt, när särskilda omständigheter förelåg och vid allvarliga brott.

Vinsten i de fall anonyma vittnen kunde tillämpas skulle vara att stärka skyddet för ett vittne. Dock skulle tillämpningen av anonymitet för vittnen enbart var möjlig gällande främst sk slumpvittnen. Detta eftersom gärningsmannen i sådant fall inte känner vittnet sedan tidigare, utan vittnet helt enkelt är en främling.

Möjligen skulle även ett vittne som den skäligen misstänkte/tilltalade känner sedan tidigare, men som han inte vet har iakttagit det begångna brottet, kunna få vara anonymt. Det gäller dock att inte innehållet i vittnesmålet avslöjar vittnets identitet. Detta genom att vittnesmålets

innehåll gör att den skäligen misstänkte kan komma till insikt eller en misstänka vem det anonyma vittnet är.

Om möjligheten att vittna anonymt skulle införas i svensk rätt leder detta sannolikt till att fler vittnen vågar vittna och vågar säga sanningen i domstolsförhandlingen. Även ett vittne vars existens är okänt för polisen skulle sannolikt i fler fall våga ge sig till känna för att avlägga sitt vittnesmål. Möjligheten att få vara anonymt vittne skulle således sannolikt öka upplärningen av brott och leda till fler fällande domar. En risk för rättssäkerheten gällande gärningsmannen skulle naturligtvis finnas, men med hänsyn till att vittnets utsatta position bör tas i beaktande i mycket större utsträckning än vad som sker i dagsläget, borde ändå möjligheten till anonymitet för vittnen införas. Även ett vittne bör ha vissa rättigheter vid allvarlig fara för sitt liv, personliga frihet och säkerhet i kompensation för den starka plikt som vittnesplikten utgör. Detta framför allt när det gäller vittnets garanti för sin egen säkerhet.

Om möjlighet att tillämpa anonymitet på vittnen skulle införas i den inhemska svenska rätten bör tillämpningen av anonyma vittnen ske enligt Europadomstolens praxis och Europarådets rekommendationer. Enligt denna praxis och dessa rekommendationer tillåts anonymitet av vittne undantagsvis under förutsättning att det är fråga om att vittnets liv, personliga frihet och säkerhet är i fara. I ett sådant fall ska den tilltalades försvarare ges möjlighet att ifrågasätta vittnets trovärdighet genom att ställa frågor till vittnet. En eventuell fällande dom får heller inte enbart eller till stor del grunda sig på det anonyma vittnets vittnesmål.

Möjlighet till anonymitet för vittnet i fall där vittnet riskerar repressalier är ingen totallösning för alla fall, men det bör ändå övervägas att införa denna möjlighet i svensk intern lagstiftning för vissa fall. Ur säkerhetssynpunkt är anonymitet för vittnet bland det starkaste och säkraste skydd man skulle kunna tillämpa på vittnen i svensk rätt om det varit tillåtet.

12.4.3 Skydd av personuppgifter ur säkerhetssynpunkt

Skydd för personuppgifter innebär generellt att vittnet skyddas genom att det hindrar gärningsmannen och/eller hans vänner att hitta vittnet och handgripligen angripa vittnet med våld.

Sekretessmarkering kan dock inte anses särskilt säkert till skydd för personuppgifter, eftersom det inte innebär någon absolut sekretess för vittnets personuppgifter. De myndigheter som innehar sekretessmarkerad personuppgift gör en egen enskild sekretessprövning vid en begäran om ett utlämnande av de sekretessmarkerade personuppgifterna.

Sekretessprövningen görs dessutom utifrån den aktuella myndighetens sekretessbestämmelser. I detta fall kan det således finnas risk för att sekretessprövningen hos olika myndigheter gällande de sekretessmarkerade

personuppgifterna kommer till olika beslut, vilket därmed kan medföra att dessa lämnas ut.

Kvarskrivning bedöms däremot generellt sett som relativt säker skyddsåtgärd för vittnet. I detta fall finns dessutom mindre risk för att de personuppgifterna d v s vittnets adress råkar lämnas ut av misstag p g a den mänskliga faktorn. Detta eftersom vittnets adress inte förekommer i folkbokföringsregistret och därmed inte sprids till andra myndigheter på automatik via folkbokföringsregistret. Personuppgifterna förvaras nämligen istället manuellt hos en särskild sekretesshandläggare på Skatteverket.

Risken för hot kvarligger dock eftersom vittnets post vidarebefordras till vittnet. Risken för hot består i att hotbrev kan skickas av den skäligen misstänkte/tilltalade, hans vänner eller annan kontakt för att skrämja och otillbörligt påverka vittnet inför ett vittnesmål i domstolsförhandlingen. Vittnet kan även få besvär med hotbrev eller liknande från den tilltalade, hans vänner eller annan kontakt i syfte att hämnas och skrämja vittnet efter domstolsförhandlingen. Någon klar lösning finns inte på detta, men vittnet bör vara medveten om risken och kan kanske då hantera detta bättre om en sådan situation skulle uppstå.

Fingerade uppgifter och/eller byte av namn erbjuder ett bättre skydd och större säkerhet, men är och bör inte vara tillämpligt mer än i vissa särskilda fall. Om enbart byte av namn sker utgör det i sig inget direkt säkert skydd, om man inte kan vara riktigt säker på att gärningsmannen inte får reda på vittnets personnummer på något sätt.

När det gäller skyddet av abonnentuppgifter hos teleoperatörerna på marknaden, särskilt då med tanke på hemligt telefonnummer, har det visat sig att detta är bristfälligt. På internet har abonnenter med hemliga telefonnummer hittat sina telefonnummer, namn och adresser via vissa abonnentupplysningsföretags söktjänster. Även klagomål om teleoperatörers och abonnentupplysningsföretags sätt vid hanteringen av tystnadsplikten och abonnentuppgifter har inkommit till tillsynsmyndigheten Post- och telestyrelsen.⁴⁵⁵

I en färsk rapport från Post- och telestyrelsen framgår att ca en tredjedel av teleoperatörerna lämnar ut hemliga telefonnummer till olika abonnentupplysningsföretag,⁴⁵⁶ trots att det råder tystnadsplikt för dessa uppgifter.⁴⁵⁷ Anledningen till att dessa uppgifter lämnas ut uppges ofta vara att SOS Alarm tillförsäkras tillgång till uppgifterna, eftersom SOS Alarm valt att använda sig av abonnentupplysningsföretagen för att samla in sina

⁴⁵⁵ Post- och telestyrelsen, *Tystnadsplikt och hantering av abonnentuppgifter – Rapport*, s. 5, Läst: 2006-02-10 (internet).

⁴⁵⁶ Post- och telestyrelsen, *Tystnadsplikt och hantering av abonnentuppgifter – Rapport*, s. 10, Läst: 2006-02-10 (internet).

⁴⁵⁷ Post- och telestyrelsen, *Tystnadsplikt och hantering av abonnentuppgifter – Rapport*, s. 18, Läst: 2006-02-10 (internet).

uppgifter.⁴⁵⁸ Post- och telestyrelsen anser med stöd av 6:22 Lag om elektronisk kommunikation, att abonnentupplysningar ska lämnas från teleoperatören direkt till SOS Alarm⁴⁵⁹ för att undvika risken för att abonnentuppgifterna inte skyddas. Dessutom finns det heller därmed inget skäl att lämna ut hemliga abonnentuppgifter till abonnentupplysningsföretagen.

Utifrån detta kan man konstatera att skydd av abonnentuppgifter som även innefattar hemligt telefonnummer inte alls är särskilt säkert skyddat, eftersom teleoperatörerna inte håller på sin tystnadsplikt. Post- och telestyrelsen har visserligen uppmärksammat problemet och kommer att arbeta för att komma till rätta med problematiken. Det krävs sannolikt mer reglering och kontroll för att kunna garantera någon större säkerhet i detta avseende. Oavsett åtgärder kommer risken för att bristande skydd och säkerhet ändå sannolikt finnas kvar i tillräckligt stor omfattning för att man inte skall kunna lita fullt ut på skyddet och säkerheten för abonnentuppgifter med hemliga telefonnummer. Detta inte minst med tanke på alla dessa teleoperatörer som redan finns och de som hela tiden tillkommer på marknaden och som därmed gör det mer resurskrävande att kontrollera att skyddet för abonnemangsuppgifter med hemliga telefonnummer efterlevs av teleoperatörerna. Post- och telestyrelsen har i dagsläget inte någon möjlighet att ingripa mot abonnentupplysningsföretagen, men har påtalat en önskan om att tilldelas denna möjlighet.⁴⁶⁰ Detta bör vara något som ytterligare kan öka säkerheten för skyddet av abonnemangsuppgifter kopplat till hemligt telefonnummer.

Vissa former av skydd av personuppgifter kan således generellt sett anses som ett relativt effektivt och säkert skydd. Dock är det mycket tveksamt om vittnet överhuvudtaget bör förlita sig på sekretessmarkering och även abonnemangsuppgifter kopplat till hemligt telefonnummer, som skyddsåtgärder.

12.4.4 Fysiskt skydd ur säkerhetssynpunkt

Under denna rubrik behandlas i denna analys fysiskt skydd, säkerhet i domstol och personsäkerhetsprogram. Detta eftersom alla dessa skyddsåtgärder i någon form skyddar rent fysiskt och vissa fall med handgripliga fysiska medel.

Det kan konstateras att en hög medvetenhet om vikten av säkerhet finns gällande skyddsåtgärderna som ingår i fysiskt skydd, säkerheten i domstol

⁴⁵⁸ Post- och telestyrelsen, *Tystnadsplikt och hantering av abonnentuppgifter – Rapport*, s. 18, Läst: 2006-02-10 (internet).

⁴⁵⁹ Post- och telestyrelsen, *Tystnadsplikt och hantering av abonnentuppgifter – Rapport*, s. 10, Läst: 2006-02-10 (internet).

⁴⁶⁰ Roijer, *Telebolagen lämnar ut hemliga nummer*, Sydsvenska Dagbladet, 2006-02-07, s. A12.

och personsäkerhetsprogrammet. De utgör alla ett förhållandevis säkert skydd.

När det gäller personsäkerhetsprogrammet är detta mycket heltäckande och väger in olika säkerhetsaspekter. Personsäkerhetsprogrammet är den mest säkra skyddsåtgärden som ett vittne kan erbjudas i dagens samhälle. Huruvida ett personsäkerhetsprogram fungerar beror till stor del på vittnet. Om vittnet och hans eventuella familjemedlemmar gör det bästa av situationen, trots de omfattande påfrestningar det innebär att byta liv, är detta förenat med stor säkerhet och en chans till ett nytt liv.

Personsäkerhetsprogrammet är således en mycket säker skyddsåtgärd för ett vittne. Att införlivas i ett personsäkerhetsprogram är dock ett högt pris att betala för ett vittne, för att rättvisa ska skipas. Risken är därför att en del vittnen som har uppgifter om allvarliga brott, som skulle kvalificera dem för att införlivas i ett personsäkerhetsprogram ändå inte vill avge vittnesmål eller ge sig till känna för att priset de får betala är för högt.

12.4.5 Besöksförbud och övergrepp i rättssak – brottspreventiv effekt?

För besöksförbud och övergrepp i rättssak utgörs dessas brottspreventiva funktion av ett överhängande ”hot” om straff. En person belagd med besöksförbud som inte efterlever detta riskerar att dömas till böter eller högst ett års fängelse.

Övergrepp i rättssak är en straffbestämmelse som är mer tydligt inriktad på en situation där ett vittne hotas eller utsätts för våld i syfte att otillbörligt påverka och skrämja vittnet till tystnad eller rent av till att begå mened i domstolförhandlingen. Under en relativt kort tidsperiod har straffvärdet för övergrepp i rättssak ändrats och trappats upp ett flertal gånger. Idag sträcker sig påföljden för övergrepp i rättssak, beroende på vilken grad av brottet det är fråga om, från som lägst böter och som högst vid det grävsta brottet till fängelse i åtta år. Att observera är att både normalgraden och den grövre graden av övergrepp i rättssak enbart har fängelse i straffskalan.

Av lagföringsstatistiken för övergrepp i rättssak framgår en markant ökning av brottet. Dessutom har procentuellt sett påföljd med frihetsberövande som konsekvens ökat för lagförda för övergrepp i rättssak. Detta kan tyda på övergreppen i rättssak generellt blivit allvarligare till sin art, men sannolikt är också en del av förklaringen att slutna ungdomsvård införts som en alternativ påföljd för ungdomar. Att döma ungdom före fyllda 18 år till fängelse kräver synnerliga skäl och ungdom mellan 18-20 år gammal kräver särskilda skäl. Ytterligare en förklaring till fler utdömda påföljder med frihetsberövande som konsekvens är sannolikt också de uppgraderingar av straffskalan som gjorts gällande brottet.

Som ovan påtalats har uppgradering av straffskalan för övergrepp i rättssak sannolikt bidragit till utdömande av grövre påföljder, vilket kanske även bidragit till att avhålla vissa från att begå övergrepp i rättssak. Förutsatt att straffskalan för övergrepp i rättssak tillämpas fullt ut med hänsyn till de enskilda omständigheterna i varje enskilt fall bör en viss brottspreventiv effekt kunna infinna sig till skydd för vittnet. Dock är det tveksamt om det ändå hindrar en gärningsman som begått ett allvarligt brott och riskerar ett högt straff för det brott ett vittne ska vittna om. Det kan säkert avhålla vissa gärningsmän från att hota eller på annat sätt angripa vittnet, men det krävs sannolikt att det ska "kosta på" en viss tid i fängelse för att gärningsmannen ska låta bli. Med detta menas att gärningsmannen måste anse det straff han riskerar är tillräckligt kännbart, vilket därmed kommer att verka brottspreventivt.

Vid överträdelse av besöksförbud bör detta vara kännbart för gärningsmannen enligt samma resonemang ovan gällande övergrepp i rättssak.⁴⁶¹ Straffskalan sträcker sig enbart till högst ett år, vilket kan antas enbart kunna dömas ut vid mycket grova överträdelser. Straffskalan är förhållandevis lågt satt och det är tveksamt om "hotet" om straff verkligen är brottspreventivt i de fall där ett vittne verkligen är i behov av skydd. En stor fördel som besöksförbudet besitter är dock att det är möjligt att komma åt vissa beteenden som kan vara störande och skrämmande och som kan föregås som ett led i upptrappningen till mer farliga och hotfulla situationer för ett vittne. Besöksförbudet kan således ge visst utrymme för att hindra gärningsmannen i tid innan verklig fara för vittnets liv uppkommit. Besöksförbudet kan därmed även anses ha en brottspreventiv funktion gentemot ännu allvarligare brottslighet, eftersom det är möjligt att komma åt beteenden som kan utvecklas till allvarligt våld gentemot vittnet.

12.4.6 Stöd för vittnet – vilken effekt?

Stöd för vittnet är en självklar del i att motivera vittnet att våga vittna och våga säga sanningen i sitt vittnesmål. Stödet innebär att vittnet stärks psykiskt och känner sig mer trygg och säker, vilket således bidrar till att vittnet vågar vittna och vågar säga sanningen. Som framgår i denna uppsats är inte vittnesstödsfunktion att diskutera målet utan att bli finnas för vittnet i domstolen som ett medmänskligt psykiskt stöd och ge praktisk information om t ex rättegångsförfarandet. En möjlighet till stöd för vittnet en tid före och även en tid efter domstolsförhandlingen genom Brottsofferjourens verksamhet kan också vara till stor hjälp för vittnet.

Vikten av vittnesstödsverksamheten framgår av en undersökning gjord av Brottsoffermyndigheten 2003. Denna styrker att vittnesstödsverksamheten är mycket viktig för bl a vittnet. I undersökningen framhålls vikten av att

⁴⁶¹ I denna analys tas endast besöksförbud upp i perspektivet som skyddsåtgärd för ett vittne. En lösning för hotade kvinnor som innehar besöksförbud som skydd mot sina hotfulla f.d. män kräver delvis en annan lösning, men tas inte upp i denna uppsats.

vittnesstödet erbjuder moraliskt stöd i en svår situation. Det framkom även att det upplevdes som mycket positivt att ha någon att prata med, någon som tog hand om vittnet och vittnesstödet som källa till praktisk information. Möjligheten till avskildhet som vittnesstödet erbjöd påtalades även i positiva ordalag. I undersökningen framgick även att vittnesstödet fick bli vittnena att känna sig tryggare, lugnare och att deras nervositet försvann. Således ansågs vittnesstödsverksamheten som mycket positiv och stödjande.⁴⁶²

12.5 Slutsats

Hur ska man då få vittnet att våga vittna och våga säga sanningen? Svaret är att det inte finns någon heltäckande lösning på detta. I vissa fall kommer det aldrig att vara möjligt att få vittnet att vittna frivilligt och säga sanningen.

Att i större omfattning komma åt problemet med vittnets rädsla för repressalier finns dock, vilket därmed leder till att vittnet vågar vittna och vågar säga sanningen. Detta är att tillämpa stödåtgärder och lämpliga och framför allt *säkra* skyddsåtgärder för vittnet när risk för repressalier föreligger. Vittnet måste nämligen våga lita på att skyddsåtgärderna verkligen skyddar honom.

I dagsläget finns ett visst säkert fungerande skydd för vittne. Som framgår av analysen ovan finns det dock skyddsåtgärder som kan förbättras och utvecklas och då inte minst genom att i vissa fall öppna för möjligheten att tillämpa anonymitet för vittnet. Medvetenheten om behovet av skydd av vittnen tycks ha ökat på senare år och börjar därmed sakta föra utvecklingen framåt på detta område, vilket bådär för att fler vittnen med tiden ska våga vittna och våga säga sanningen.

Slutligen bör media gällande nyhetsrapporteringen ta sitt ansvar och inte ”hänga ut” vittnen bara av rent egensinnigt intresse att förmedla nyheter utan att tänka på eventuella konsekvenser för vittnen. Dessutom bör media hålla sig till fakta och spegla i vilken omfattning förekomsten av hot mot vittnen i praktiken förekommer för att ge läsarna och eventuella vittnen en mer klar bild av verkligheten. Detta för att inte i onödan bidra till den allmänna rädslan för repressalier hos vittnen.

⁴⁶² Brottsoffermyndigheten och Domstolsverket, *Vittnesstöd – Slutredovisning av regeringsuppdrag JU2001-4716/KRIM*, s. 31 f.

Bilaga A

Förslag till personsäkerhetslag (200X:XX)⁴⁶³

Härigenom föreskrivs följande.

Ett nationellt program om personsäkerhet

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om ett nationellt program om personsäkerhet.

2 § Med bevispersoner avses i denna lag misstänkta, tilltalade, målsägande, vittnen och andra som medverkar i en förundersökning eller rättegång rörande grov eller organiserad brottslighet.

Förutsättningarna för programmets tillämpning

Personkretsen

3 § Programmet får tillämpas beträffande

- 1) bevispersoner,
- 2) anställda inom rättsväsendet och
- 3) närstående till personer under 1 och 2.

Programmet får tillämpas även beträffande andra personer, om det föreligger särskilda skäl.

Risk för brott

4 § En förutsättning för att en person skall beviljas inträde i programmet är att det föreligger en påtaglig risk för brottslighet som riktar sig mot dennes eller en närståendes liv, hälsa, frihet eller frid.

Övriga förutsättningar

5 § För att en bevisperson skall beviljas inträde i programmet krävs, utöver vad som följer av 4 §, att

- 1) de uppgifter bevispersonen lämnar bedöms ha betydelse för möjligheten att uppnå tillräckliga skäl för åtal och fällande dom,
- 2) det finns ett samband mellan risken för brott och de uppgifter som bevispersonen lämnar,
- 3) bevispersonen samtycker till att genomföra programmet och bedöms komma att följa de villkor som ställs,

⁴⁶³ Enligt slutbetänkandet av personsäkerhetsutredningen, SOU 2004:1.

- 4) bevispersonen har rätt att stadigvarande vistas i landet
- 5) andra säkerhetsåtgärder bedöms otillräckliga.

För att programmet skall tillämpas beträffande andra personer än bevispersoner krävs att förutsättningarna i första stycket 3-5 är uppfyllda. Beträffande anställda inom rättsväsendet krävs dessutom att det finns ett samband mellan risken för brott och tjänsten.

Ansvaret för handläggningen

Polisen

6 § Polisen ansvarar för programmet, om inte annat följer av 7 §.

Kriminalvården

7 § Kriminalvården ansvarar för programmet beträffande den som undergår verkställighet av fängelse. Polisen har dock ansvar för intagen som vistas utanför anstalten med stöd av 34 § lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt.

Samarbete

8 § Polisen och kriminalvården skall samarbeta med varandra och med andra myndigheter och samhällsorgan som berörs av ett ärende enligt denna lag. Andra myndigheter skall ge polisen och kriminalvården stöd i deras arbete.

Inträde

Ansökan

9 § En ansökan om inträde i programmet får göras av den som önskar skydd i programmet, en myndighet som utreder ett med inträdet sammanhängande brott eller kriminalvården. Frågan om inträde får även tas upp självmant av polisen.

10 § Ansökan om inträde skall göras hos en polismyndighet. Den skall innehålla uppgifter om den enskilde i de hänseenden som avses i 3-5 §§.

Beslut

11 § En ansökan om inträde skall prövas skyndsamt. Är förutsättningarna i 3-5 §§ uppfyllda, skall inträde beviljas.

Villkor

12 § Polisen får ställa upp villkor för programmets genomförande som den enskilde är skyldig att följa.

Innehållet i programmet

13 § Den som beviljats inträde i programmet skall få hjälp med de säkerhetsåtgärder som bedöms nödvändiga och möjliga att genomföra.

Den enskilde skall få hjälp även med myndighetskontakter och annat som krävs för att genomföra programmet.

Utträde

14 § En polismyndighet får besluta om utträde ur programmet, om någon av förutsättningarna för att tillämpa det inte längre föreligger.

Överklagande

15 § Ett avslagsbeslut om utträde ur programmet får överklagas till Rikspolisstyrelsen.

Överklagandet skall ges in till den polismyndighet som har meddelat beslutet. Det skall ha kommit in dit inom tre veckor från dagen för beslutet.

Rikspolisstyrelsens beslut får inte överklagas.

Bemyndigande

16 § Regeringen eller den myndighet som regeringen beslutar får meddela närmare föreskrifter om vilka polismyndigheter som skall ansvara för programmet och lagens tillämpning i övrigt.

Bilaga B

Förslag till lag (200X:XX) om personsäkerhetsersättning⁴⁶⁴

Härigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelse

1 § den som är föremål för åtgärder enligt bestämmelserna i personsäkerhetslagen (200x:xx) har rätt till ersättning från staten enligt denna lag (personsäkerhetsersättning).

Ersättning kan utgå även till andra personer som riskerar att utsättas för brottslighet som riktar sig mot liv, hälsa, frihet eller frid, om det föreligger synnerliga skäl.

Bestämmande av ersättning

2 § Personsäkerhetsersättning lämnas i skälig utsträckning för utgifter, förlorad arbetsförtjänst, intrång i näringsverksamhet och förlust vid avyttring av egendom som orsakas av åtgärder till förebyggande av brott.

3 § När personsäkerhetsersättning bestäms, skall andra möjligheter till ersättning beaktas.

4 § Personsäkerhetsersättning fastställs i form av engångsbelopp och betalas med högst tio gånger det prisbasbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring som gäller då ersättningen bestäms.

Handläggningen

5 § Ärende om personsäkerhetsersättning prövas av Brottsoffermyndigheten.

6 § Ansökan om personsäkerhetsersättning skall göras inom två år från det att utgiften eller förlusten uppstod.

7 § Beträffande prövningen av ärende om personsäkerhetsersättning gäller i övrigt vad som sägs om ärende om brottsskadeersättning i 12-15 §§ brottsskadelagen (1978:413) i tillämpliga delar.

⁴⁶⁴ Enligt slutbetänkandet av personsäkerhetsutredningen, SOU 2004:1.

Övrigt

8 § Anspråk på personsäkerhetsersättning får inte överlåtas, innan ersättningen är tillgänglig för lyftning.

9 § Personsäkerhetsersättning får inte utmätas.

10 § Utgår personsäkerhetsersättning, inträder staten intill det utgivna beloppet i den ersättningsberättigades rätt till skadestånd till den del detta inte har beaktats vid bestämmande av ersättningen. Detsamma gäller beträffande annan förmån som hade bort beaktas vid ersättnings bestämmande men som då inte var känd.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Besök

Intervju med chefen för Skånes personsäkerhetsenhet, Åsa Dahlbeck, Polismyndigheten i Skåne, 2005-11-15.

Studiebesök på Malmö Tingsrätt under ledning av biträdande säkerhetschef och expeditivsvakt Ulf Bergh, 2005-12-19.

Internet

BRÅ, *Att förstärka besöksförbud med elektronisk övervakning*, 2005

URL:

http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=Förstärka_besöksförbud.pdf&url=/dynamaster/file_archive/050630/8dc2cde6fe22010c6cf4fad898810cfb/F%25f6rst%25e4rka%255fbes%25f6ksf%25f6rbud.pdf

Läst: 2005-12-20

BRÅ, *Kriminalstatistik - Lagföringsstatistik 1997*

URL: http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=5&name=/statistik/420/1997/420La-1997.xls&url=/statistik/420/1997/420La-1997.xls

Läst: 2006-01-14

BRÅ, *Kriminalstatistik - Lagföringsstatistik 1998*

URL: http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=5&name=/statistik/420/1998/420La-1998.xls&url=/statistik/420/1998/420La-1998.xls

Läst: 2006-01-14

BRÅ, *Kriminalstatistik - Lagföringsstatistik 1999*

URL: http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=5&name=/statistik/420/1999/420La-1999.xls&url=/statistik/420/1999/420La-1999.xls

Läst: 2006-01-14

BRÅ, *Kriminalstatistik - Lagföringsstatistik 2000*

URL: http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=5&name=/statistik/420/2000/420La-2000.xls&url=/statistik/420/2000/420La-2000.xls

Läst: 2006-01-14

BRÅ, *Kriminalstatistik - Lagföringsstatistik 2001*

URL: http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=5&name=/statistik/420/2001/420La-2001.xls&url=/statistik/420/2001/420La-2001.xls

Läst: 2006-01-14

BRÅ, *Kriminalstatistik - Lagföringsstatistik 2002*

URL: http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=5&name=/statistik/420/2002/420La-2002.xls&url=/statistik/420/2002/420La-2002.xls

Läst: 2006-01-14

BRÅ, *Kriminalstatistik - Lagföringsstatistik 2003*

URL: http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=5&name=/statistik/420/2003/420La-2003.xls&url=/statistik/420/2003/420La-2003.xls

Läst: 2006-01-14

BRÅ, *Kriminalstatistik - Lagföringsstatistik 2004*

URL: http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=5&name=/statistik/420/2004/420La-2004.xls&url=/statistik/420/2004/420La-2004.xls

Läst: 2004-01-14, 2006-01-28.

Franchell, Eva, *Livsfarligt att bli exponerad som vittne i massmedierna*, Dagens Nyheter, 2005-02-15.

URL: <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=572&a=378996&previousRenderType=1>

Läst: 2006-01-27

Karnov 2004/05

URL: <http://80www2.thomsonfakta.se.ludwig.lub.lu.se/westlawse/index.asp?id=3&dPID=614>

Läst: Flertal gånger under höstterminen 2005. Se enskilda fotnoter.

Patent- och registreringsverket, *Byta namn*

URL: http://www.prv.se/personnamn/pdf/byta_namn_okt05.pdf

Läst: 2005-11-23

Post- och telestyrelsen, *Tystnadsplikt och hantering av abonnentuppgifter – Rapport*, diari nr 05-2125, Publicerad 2006-02-06

URL: http://www.pts.se/Archive/Documents/SE/Tystnadsplikt_abonmentuppgifter_feb_2006.pdf

Läst: 2006-02-10

Regeringen och regeringskansliet, Justitiedepartementets pressmeddelande: *Slutbetänkande av Personsäkerhetsutredningen*, 2004-01-28

URL: <http://www.regeringen.se/sb/d/1066/a/11138>

Läst: 2006-01-06

Regeringen och regeringskansliet, *Sverige och Europarådet*

URL: <http://www.regeringen.se/sb/d/2562>

Läst: 2006-01-24

Skatteverket, *Information om skyddade personuppgifter*

URL: <http://www.skatteverket.se/>

Läst: 2005-11-23

Skatteverket, *Skatteverkets vägledning för hantering av sekretessmarkerade personuppgifter i offentlig förvaltning*

URL: <http://www.skatteverket.se/>

Läst: 2005-11-23

Skatteverket, *Skydd av personuppgifter*

URL: <http://www.skatteverket.se/>

Läst: 2005-11-23

Sveriges Television, *Bodström vill tillåta TV i rättssalen*, 2005-12-19

URL: <http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=22620&a=507704&queryArt53141=fotoF6rbud&searchDepartmentArt53141=null&doneSearch=true&pageArt53141=0&sd=10>

Läst: 2006-01-05

Telefonsamtal

Telefonsamtal med Telia – Dolt abonnemang 020-556644, 2005-11-22

Telefonsamtal med polisinspektör Stefan Svärd, Polismyndigheten i Skåne, 2005-12-12. Svärd har hand om uppföljning av besöksförbud i närpolisområde Malmö Söder, Polismyndigheten i Skåne.

Telefonsamtal med kommissarie Harald Runge, Polismyndigheten i Skåne, 2005-11-30. Runge är beslutsfattare gällande utlämning av skyddstelefoner i polisområde Malmö, Polismyndigheten i Skåne.

Telefonsamtal med chefen för Skånes personsäkerhetsenhet, Åsa Dahlbeck, Polismyndigheten Skåne, 2005-12-30.

Telefonsamtal med säkerhetschef Mats Malmsjö, Domstolsverket, 2006-01-03.

Telefonsamtal med kriminalkommissarie Anders Stjernfeldt, Rikspolisstyrelsen, 2006-01-03. Stjernfeldt har utformat innehållet i trygghetspaketet (trygghetsväskan).

TV-media

Sveriges Television, Rapport, Reportage om hot och skydd för vittne, 2005-10-30 kl. 19.30, TV1.

Tryckta källor

Litteratur

Bergström, Sture, Håstad, Torgny, Lindblom, Per Henrik, Rylander, Staffan, *Juridikens termer*, upplaga 8, Almqvist & Wiksell/Liber AB, Stockholm 1992

Bernitz, Ulf, Kjellgren, Anders, *Europarättens grunder*, Norstedts Juridik, Stockholm 1999

Bring, Thomas (red.), Diesen, Christian, Schelin, Lena, *Förundersökning*, upplaga 2, Norstedts Juridik, Stockholm 1999

Brottsofferjourernas Riksförbund, *Handbok för stödperson*, 1998

Brottsoffermyndigheten och Brottsofferjourernas Riksförbund, *Vittnesstödshandboken*, Umeå respektive Stockholm 2002

Brottsoffermyndigheten och Domstolsverket, *Vittnesstöd – Slutredovisning av regeringsuppdrag JU2001-4716/KRIM*, Umeå respektive Jönköping 2004

Dahlqvist, Anna-Lena, *Sekretess inom rättsväsendet*, Norstedts Juridik, Stockholm 2003

Dahlström, Mats, Nilsson, Inger, Westerlund, Gösta, *Brott och påföljder – En lärobok i straffrätt om brottsbalken*, Bruuns Bokförlag, Stockholm 2001

Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis – En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, upplaga 2, Norstedts Juridik, Stockholm 2002

Danielsson, Stig, *Förundersökning i brottmål – En handbok om rättegångsbalkens 23 kapitel och annan lagstiftning, särskilt förundersökningskungörelsen*, upplaga 2, Bruuns Bokförlag, Stockholm 2004

Domstolsverket, *DV-rapport 2002:6 – Framtida riktlinjer för säkerhetsarbete i domstolsväsendet*, 2002.

Edelstam, Henrik, *Offentlighet och sekretess i rättegång – Principen om förhandlingsoffentlighet*, Norstedts Juridik, Stockholm 2001

Ekelöf, Per Olof, Boman, Robert, *Rättegång IV*, upplaga 6, Norstedts Juridik, Stockholm 1992

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik, Boman, Robert, *Rättegång V*, upplaga 7, Norstedts Juridik, Stockholm 1998

Fitger, Peter, *Rättegångsbalken II – del I*, Norstedts Juridik, Stockholm, Uppdaterad t o m 2005

Fitger, Peter, *Rättegångsbalken II – del III*, Norstedts Juridik, Stockholm, Uppdaterad t o m 2005

Heuman, Sigurd, Tansjö, Anna, *Sekretess m.m. hos allmän domstol – En handbok*, Lunds domar akademi, Lund 2005

Holmqvist, Lena, Leijonhufvud, Madeleine, Träskman, Per Ole, Wennberg, Suzanne, *Brottsbalken – En kommentar – del II*, upplaga 4:1, Norstedts Juridik, Stockholm 2005

Karnov – del 2, 2004/05, Thomson fakta, Stockholm

Regner, Göran, Eliason, Marianne, Heuman, Sigurd, *Sekretesslagen – En kommentar*, Norstedts Juridik, Stockholm, Uppdaterad t o m september 2005

Rikspolisstyrelsen, *Nationellt handlingsprogram för skydd av bevispersoner*, 2000-12-14

Rikspolisstyrelsen, *RPS Rapport 1990:4 – Vittneskydd*, upplaga 2, Stockholm 1990

Rikspolisstyrelsen, *RPS rapport 1993:6 – Försöksverksamhet med livvaktsskydd för hotade kvinnor m.m.*, Stockholm 1993

Rikspolisstyrelsen, *RPS Rapport 2005:1 – Polisiära hot och riskbedömningar*, Stockholm 2005

Riksåklagaren, *Metodfrågor 1995:2 – Säkerhet och skydd för bevispersoner*, Stockholm 1995

Strömberg, Håkan Axberger, Hans-Gunnar, *Yttrandefrihetsrätt*, Studentlitteratur, Lund 2004

Artiklar

Collin, Lars, *Hypermodern rättssal invigs*, Domkretsen – En tidskrift från domstolsväsendet, 2005, nr 3, s. 3

Heuman, Lars, *Absolut eller relativ vittnesplikt*, JT, 1994-95, s. 153-160

Heuman, Lars, *Köpta vittnen*, SvJT, 1983, s. 669-700

Roijer, Per, *Telebolag lämnar ut hemliga nummer*, Sydsvenska Dagbladet, 2006-02-07, s. A12

Offentligt tryck

Bet. 2004/05:JuU29 *En modernare rättegång.*

JO 1992/93, s. 26

JO 1995/96, s. 29

JO 1998/99 s. 53

JO 2002/03, s. 67

SOU 2004:1 *Ett nationellt program om personsäkerhet.*

SOU 1998:40 *Brottsoffer – Vad har gjorts? Vad bör göras?*

Ds 1995:1 *Vittnen och målsägande i domstol.*

Prop. 1979/80: 2 *Med förslag till sekretesslag m.m.*

Prop. 1980/81:114 *Om säkerhetskontroll vid domstolsförhandlingar.*

Prop. 1981/82:141 *Om ändring i lagstiftningen om kriminalvård i anstalt m.m.*

Prop. 1986/87:89 *Om ett reformerat tingsrättsförfarande.*

Prop. 1987/88:137 *Om besöksförbud.*

Prop. 1988/89:67 *Om sekretessfrågor i undervisningsväsendet m.m.*

Prop. 1990/91:153 *Om ny folkbokföringslag m.m.*

Prop. 1992/93:141 *Om ändring i brottsbalken m.m.*

Prop. 1993/94:143 *Brottsoffren i blickpunkten – en brottsofferfond och andra åtgärder för att stärka brottsoffrens ställning.*

Prop. 1994/95:224 *Barns rätt att komma till tals.*

Prop. 1995/96:52 *En ny vapenlag.*

Prop. 1996/97:135 *Om ändring i brottsbalken. Skärpning av straff för övergrepp i rättsak.*

Prop. 1997/98:9 *Skydd för förföljda personer, samordningsnummer m.m.*

Prop. 1998/99:65 *Videokonferens i rättegång.*

Prop. 2000/01:32 *Säkerhetskontroll i domstol.*

Prop. 2000/01:79 *Stöd till brottsoffer.*

Prop. 2001/02:59 *Om hets mot folkgrupp m.m.*

Prop. 2001/02:74 *Yttrandefrihetsgrundlagen och internet.*

Prop. 2002/03:70 *Ytterligare åtgärder för att motverka våld i nära relationer.*

Prop. 2003/04:93 *Några frågor om sekretess m.m.*

Prop. 2004/05:131 *En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol.*

Rskr. 2004/05:304

Polismyndigheten i Skåne, *Handbok för utlåning av skyddstelefoner*, saknr 432-1, 2004-06-24

Rikspolisstyrelsen, RPSFS 2002:9 / FAP 551-3 - *Rikspolisstyrelsens
föreskrifter och allmänna råd om vapenlagstiftningen*

Rättsfallsförteckning

Hovrätten

RH 1987:33

RH 1994:41

RH 1995:32

Högsta domstolen

NJA 1998 s. 862

NJA 1999 s. 275

Europadomstolen

Europadomstolens dom i målet Kostovski mot Nederländerna, 20.11.1989.
Publicerad 1989, Vol. 166

Europadomstolens dom i målet Doorson mot Nederländerna, 26.03.1996.
Publicerad 1996, s. 446

Europadomstolens dom i målet Van Mechelen m fl mot Nederländerna,
23.4.1997. Publicerad 1997, s. 691

Europadomstolens dom i målet Windisch mot Österrike 27.9.1990, Vol. 186